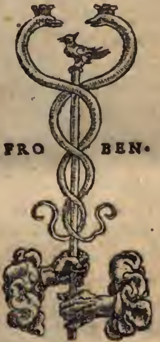
DILVCIDA ET

PIA EXPLANATIO SYMBOLI QVOD APOſtolorum dicitur, decalogi pręceptorum, & dominicæ precationis, per DES. ERASMVM ROT. opus nunc primum, & conditum & æditum.

BASILEAE EX OFFICINA FROBENIANA
ANNO M. D. XXXIII

Cum gratia & priuilegio Cæſareo ad ſex annos.

CLARISSIMO VIRO D. THOMAE A ROſcheford, Comiti Normãniæ & de Wylſyr. Des. Eraſmus Rot. S. D.

EQVIDEM uidebam fore Comes illuſtriſsime, ut à nõnullis mihi improbitatis dica ſcriberetur, ſi poſt tam multos tamq́; celebres eccleſiæ doctores, quorum Cyprianus ſic primus apud Latinos hoc tractauit argumentum, ut præcurrentem hactenus nemo potuerit aſſequi, commentarer aliquid in Symbolum Apoſtolorum. Rurſus improbitatis reus ipſe mihi futurus uidebar, ſi tibi non geſsiſſem morem, præſertim rem tam piam pio affectu flagitanti: maxime quum prius illud meum obſequium uerius quàm officium, quo pſalmũ 22. expoſuimus, tam candide fueris interpretatus. Neque me clàm eſt, te hanc opellam meam, non tibi, qui me doctore non eges, ſed alijs rudioribus poſtulare. Eoq́; ſic tractaui rem, ut ad ſimpliciorũ captum orationem totam accommodarim. Nec omnino uideo quid laudis hoc ſtudio meo ſim aſſequuturus, niſi forte quod quædam dicta ſunt craſsius atque explanatius. Verum laudem nihil moror, ſed utinam hinc tantum utilitatis hauriant Chriſtianæ militiæ tyrones, quantũ & tu uir clariſsime pro tua inſigni pie-

tate deſideras, & ego pro mea quantulacunq; por/
tione dedi operam. Orandus interim dominus, ut
quod meis uiribus diminutum eſt, de ſua benigni/
tate ſuppleat, & qui tibi iſtum religionis affectum
inſpirauit, dignetur felicem addere ſucceſſum, non
hac in re tantum, ſed etiam in omnibus, quæ
ſtudio pietatis inſtitueris. Bene Vale.
Datum apud Friburgum Briſ/
goę, Anno à Chriſto na/
to M. D. XXXIII.

SYMBOLVM SIVE CATECHISMVS. PERSONAE, CATECHVMENVS ET CATECHISTA

Prior habet Ka. Græcum, poſterior Ca. Latinum.

KATECHVMENVS.

IAMDVDVM mihi geſtit animus aſſcribi in cõſortium eccleſiæ Catholicæ, quæ eſt domus dei, extra quam nulli ſperanda ſalus æterna. Itaq; precor ut tua pietas ad hãc rem infantiæ meæ ſit auxilio. CATECHISTA. Si ritè tinctus es ſacro lauacro, eadẽ opera cooptatus es in eccleſiæ catholicæ familiam. KA. Verum ea res inſcio me, per ſponſores geſta eſt, at poſteaq̃ diuina benignitas conceſsit ad hoc ætatis peruenire, quæ ut ad impietatem corrumpi poteſt, ita ad pietatem opinor eſt docilis, æquum arbitror, ut & ſponſorum meorum fidem liberem, & ipſe meæ ſaluti conſulam ac meum per me ipſum quoq; negocium agam. Proinde te rogo, ut ita mecũ agas, quaſi planè rudem inſtituas formesq;. CA. Dominus ipſe fili chariſsime, qui iſtam tibi mentem inſpirauit, idem pro ſua bonitate ad id quod deſideras prouehet. KA. Nõ igitur opus eſt Catechiſta? CA. Si non eſſet opus, fru-

Extra ecc̄liam n eſt ſalus.

ſtra Chriſtus dixiſſet Apoſtolis, ite, docete omnes
gentes. Sed ut ſexcentos adhibeas Catechiſtas, do-
minus tamē eſt, qui uerè docet hāc philoſophiam.
Sic enim uiſum eſt deo, ut ſua munera homini per
hominem uelit impertiri. KA. Quur ita uiſum eſt?
CA. Primum ut excludatur ſupercilium & arrogan-
tia, quam horret ſpiritus ille mitium ac manſueta-
rum amator mentium: dein, ut mutuis officijs inter
Chriſtianos concilietur, propagetur alaturq́; chari-
tas. Nihil tamen eſt hic quod ſibi uindicet uel cate-
chiſta, ſi ſuo fungitur officio, uel catechumenus, ſi
profecerit. Tota laus debetur illi, qui intus & docen
tis organum temperat, & diſcentis mentē transfor-
mat. Pariter itaq; domini miſericordiam implore-
mus, ut illius afflatu & tu prudenter interroges, &
ego quæ ſalutaria ſunt reſpondeam. KA. Fiat. CA.
Nūc igitur percontare. KA. Mire, ut dicebam, affi-
cit ac ſolicitat animum meum ineffabilis illa pulchri
tudo domus dei. Sed quà rogo in illam patet adi-
tus? CA. Qui uult ingredi domū petit ianuā. KA.
Oſtende ianuā. CA. Eam oſtendit cœleſtis ille do-
Hebr. 11. ctor Paulus. Accedentem, inquit, ad deum oportet
credere. Et Ro. 5. Per quem habemus acceſſum per
fidem in gratiam iſtam. Rurſus ad Hebræos. Sine
fide impoſsibile eſt placere deo. Fidei oſtiū eſt, hu-
mile quidem illud, ſed ingreſſo oſtendit inenarrabi-

lem

lem maieſtatem diuinæ potentiæ, ſapientiæ, ac bonitatis. Submitte igitur caput, ut introire merearis. KA. Quid eſt iſtuc quod dicis? CA. Depone ſenſum carnis, & humanæ rationis argutias, ut ſimpliciter certoq; credas quicquid nobis ad ſalutem tradidit diuina autoritas, etiam ſi humano ſenſui uideatur falſum, friuolum, abſurdũ, aut impoſsibile. Fallit humana ratiocinatio, fallunt ipſi corporis ſenſus, ſolus deus tam nõ poteſt falli aut fallere, quàm non poteſt non eſſe deus. KA. Quid eſt fides? CA. Vt tibi rudi definiam craſsius, Duæ ſunt præcipue uires animæ, intellectus & uoluntas. Illo iudicamus quid ſit eligendum, hac expetimus quod commonſtrauit ratio. Vtramq; partẽ uitiauit crimen eorum, qui generis humani fuere principes. Huius mali contagiũ in uniuerſam poſteritatẽ dimanauit. hinc fit, ut & ratione tanquam oculo uitiato putemus eſſe quæ non ſunt, aut non eſſe talia qualia ſunt: & uoluntate corrupta, quod ægrotis ſolet euenire, expetamus pro ſalubribus mortifera. Aduerſus hoc geminum malũ diuina benignitas prouidit nobis geminum remedium: fidem quę purificat cor, hoc eſt, mentem ac rationem, ceu fontem animi: & charitatem quæ corrigit deprauatã uolũtatem. Fides quaſi prælucens in tenebris depellit omnem errorem, in his duntaxat, quæ pertinent ad ſalutẽ: charitas ſub-

mouet prauas cupiditates, ut ad ea tãtum feramur, quæ præſcripſit deus. Fides dictat, charitas exequitur, ueluti fidei miniſtra. Sed fidei oculus potiſsimũ in deum intenditur, charitas quaſi duos habet oculos: dextrum intendit in deum, ſiniſtrum deflectit in proximum, dum illum ut ſummũ bonum amat ſupra omnia, hunc ut cognatum diligit propter deum. Fides igitur de qua nunc agimus eſt donum diuinitus infuſum menti hominis, qua citra ullam hæſitantiam credit eſſe uериſsima, quæcunque deus nobis per utriuſque teſtamẽti libros tradidit ac promiſit. Ea ſe porrigit ad tria tempora, præteritum, præſens, & futurum: uidelicet mũdum à deo conditum eſſe, & quicquid ſuperioribus ſeculis geſtũ narrant diuinæ literæ: dein ab eodem & hodie mundũ eccleſiamque gubernari: poſtremò euenturum, quicquid uel pijs pollicentur, uel minantur impijs. Hæc omnia per fidei donũ longe certius credimus, quàm quæ uel ratiocinãdo colligimus, uel omnibus deprehenſa ſenſibus tenemus. KA. Sed quum ſacra uolumina per homines ad nos peruenerint, unde illa ſtabilis, & incõcuſſa perſuaſio? Nemo tam impius eſt, ut exiſtimet in deum cadere uanitatis ſuſpicionem. Sed dubitari poſſet an omnes illi libri afflatu numinis conſcripti ſint. CA. E cõpluribus quidem rebus naſcitur hæc certitudo, ſed ex una præcipue. Primũ

1. è conſenſu

è conſenſu naturali. Nam quæ in illis traduntur, magna ex parte conſentanea ſunt natiuo rationis iudicio, cuius ſcintilla quædam reſidet etiamnum in prolapſis. Deinde ex prodigijs admirandis, per quæ & uetus teſtamentum & nouum proditum eſt. Nam nec aliâs unquam geſta ſunt talia, nec quiſquam auſus eſt, aut potuit ſimilia cōfingere. Accedit huc mirificus quidā omniū inter ipſa conſenſus. KA. Quorum? CA. Figurarum & oraculorum, quæ proprie ſunt ueteris teſtamenti, tum fides & euidentia in præſtandis ijs, quæ uetus teſtamentū uel typis adumbrarat, uel prophetarū ore promiſerat. In examinandis teſtimonijs ſcis plurimū habere momenti teſtium conſenſum. Confer Chriſtum tam uarijs ænigmatis deliniatū in lege Moſaica, à tot prophetis, idq; temporibus diuerſis promiſſum, cum eo quem Euangelica nobis tanquā in theatro ſub oculos ponit hiſtoria, uidebis omnia conſentire ad amuſſim. Accedit huc prophetarum inter ipſos admirabilis conſenſus, quum inter philoſophos mundi tam uaria ſit opinionum pugna. Adde iam his, conſtantem omnium ſeculorum ac nationum conſenſum, & conſpirationē in hanc philoſophiam indiuulſam. Quis enim unquam quicquā tam excellenti ingenio conſcripſit, quod uniuerſus orbis ſic amplecteretur, quod tanta conſtantia retineret, ut

ab eo tot uirorum, puerorum, fœminarū, uirginum milia nec uarijs mortibus, nec morte formidabilio/ribus tormētis potuerint auelli, quorum animos fi/dei lux purificarat? Idq́ hoc etiam mirabilius eſt, quod hæc philoſophia repente ueluti ſol quidā per uniuerſum orbē illuxit ac uicit, nec uiriū, nec opum, nec eruditionis, nec humanæ calliditatis auxilio, nec ullis deniq́ præſidijs huius mundi: quodq́ hacte/nus aduerſus regiam potentiam, aduerſus munda/nam ſapientiam, aduerſus hæreticos mille modis ad impietatē inſtructos, breuiter, aduerſus omnes diaboli machinas incōcuſſa ſtetit, iuxta Chriſti pro miſſum: Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. KA. Sentio & meis oculis, licet cæcutientibus nonnihil affulgere lucis. Sed quod eſt illud unum præcipuum? CA. Id quidē iam tua ſponte attigiſti. KA. Quînam? imprudens? CA. Sentis enim ut ais, nōnihil lucis infulſiſſe oculis cordis tui. Is nimirum eſt Chriſti ſpiritus, qui iam cœpit energiā ſuā exe/rere in corde tuo, & quod cœpit uti ſpero, perficiet. Hic enim eſt arrabo diuini ſpiritus, arcano afflatu ſic confirmans humanam mentē, ut nec inferorum poteſtas, nec angeli, nec ulla creatura ualeat eam di/mouere à fide & ſpe, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Hunc affectum nulla hominū perſuaſio gignit in animis noſtris, quod certiſsimū eſt argumentū, hæc omnia diuinitus

diuinitus agi. Nulla enim res tranquillat animũ ho-
minis præter hanc philoſophiam. KA. Felices qui-
bus hoc cõtigit donum. CA. Oremus cum fiducia,
continget & nobis. KA. Verum cum utriuſq; teſta-
menti uolumina nominas, mare magnũ, ne dicam
immẽſum nominas. Quid mihi rudi etiãnum &
in Chriſto pluſquã infanti proponis? CA. Habent
uti ſcis, humanæ diſciplinæ rudimenta ſua. Habet
& hæc philoſophia cœleſtis elementa ſua. KA. Vn-
de petam iſta? CA. E Symbolo quod partim ob
autoritatem, partim ad diſcretionem aliorum, apo-
ſtolorum dicitur, ueteres interdum appellant regu-
lam fidei. Is eſt ſermo paucis uerbis cõplectens ſum-
mam eorũ, quæ omnibus neceſſario credenda ſunt
ad ſalutem æternã. Hoc Symbolum olim qui adul-
ti baptizabãtur, publicitus ore quiſq; ſuo recitabãt
Catechumeni, priuſquam aqua ſalutari tingerẽtur.
KA. Quur appellatur regula fidei? CA. Quoniam
ad hunc inflexibilem ueri gnomonẽ, diriguntur &
corriguntur omnes hominum opiniones, ac mille
modis à recto diuaricãtes Ethnicorum, Iudæorum,
& hæreticorum errores. Simplex enim & immobi-
lis eſt diuina ueritas quæ ait: Cœlum & terra tran-
ſibunt, uerba mea non tranſibunt. KA. Sed quid ſi-
bi uult ſymboli uocabulum? CA. Symbolum Græ-
cis dicitur à συμβάλλω, quod nobis eſt confero. Ea

Symbolũ.

Regula fidei

Symboli uox.

uoce multifariam uſi ſunt Græci. Nam ſymbolum
interdum appellant ſignum quod imprimitur epi-
ſtolis ac uaſis,ne reſignentur à quibus non oportet.
Interdum ſymbolum dabant ex condicto celebra-
turi conuiuium, ne cui integrum eſſet ſe ſubducere.
Iam & inter ſponſum & ſponſam ex conſenſu mu-
tuo datur ſymbolum,ne liceat à pacto recedere. De
niq; militibus ſub ijſdem ſignis merentibus daba-
tur ſymbolum interdum uocale, quod certis uerbis
tradebatur,interdū ſine uoce quod illi uocant ἄφω-
νον. Id eò fiebat, ut ſub eodem imperatore militan-
tes inter ſeſe agnoſcerent, & ſi quis hoſtium tenta-
ret facere fucū,eum hac nota deprehenderent. KA.
Iſta quidem dilucide,ſed expecto congruentiā ap-
pellationum. CA. Vides in baptiſmo crucis figura
Obſignatio uaſis aut epiſtolæ conſignari frontē renaſcentis. Et beatus Paulus Co
rinthios Euangelium profeſſos epiſtolam ſuam uo
2.Cor.3. cat,non quidem atramēto ſcriptam in membranis,
Lucæ 11 ſed in cordibus ſpiritu. Spiritus autem dicitur digi-
tus dei. Mentem ſic obſignatā deo ſemel, nefas eſt
reſignare Satanæ. Et idem Paulus Corinthijs ita lo
2.Cor.4 quitur. Habemus theſaurū hunc in uaſis fictilibus.
Mens igit͛ hominis per baptiſmū fit uas ſancti ſpi-
ritus, quod obſignat͛ ſigillo fidei,imò Chriſtus ob-
Symbolum conuiuij ſignauit ſanguine ſuo. In Euangelio uerò dominus
regnum cœlorum,hoc eſt,Euangelij gratiam ſplen-

dido conuiuio comparat,ad quod uocantur omnes omnium hominũ nationes. Quiſquis autẽ in baptiſmo profeſſus eſt Chriſtum, ſymbolũ in hoc magnificum conuiuium dedit, ut iam reſilire nõ liceat. Ad hæc crebro legimus Chriſtum ſponſi nomine deſignari,quemadmodum eccleſiam nomine ſponſæ, uelut in Cantico myſtico, & Ioannis 3. Quin & ſingulorũ animæ in profeſſione fidei nubunt ſponſo Chriſto. Declarat hoc Paulus ſcribens Galatis: Deſpondi enim uos uni uiro uirginem caſtam exhibere Chriſto. Idcirco utrinq; datur ſymbolũ, ne phas ſit unquã moliri diuortium. Chriſtus impartit arram ſpiritus ſui. Homo corde credens ad iuſtitiam, & ore profitens ad ſalutem, uiciſsim dat ſymbolum Chriſto.Huius coniugij magnũ, ut ait Apoſtolus,myſteriũ eſt, quod indiſsolubili uinculo coit inter Chriſtum & eccleſiam. KA. Equidẽ rebar antehac uirgines monaſticum inſtitutum profitentes tantum Chriſto nubere. CA. Renubunt quidẽ illæ potius quàm nubunt, & in ſponſarũ ordine primas tenent,hoc ſponſo propiores quo ſimiliores, ſed in baptiſmo etiam nautarum & aurigarũ, & ſutorum animæ fiunt Chriſti ſponſæ.Et idem Symbolũ datur omnibus,æque mendico contemptiſsimo, ac regum potentiſſimo.Ea profecto res piam quandam ſuperbiam addere debet iuxta mundum abiectis,

Lucæ 14

Symbolum coniugij

quod in his quæ ſola ueram conferunt felicitatem, quia uere magnos, uere diuites, uere potentes, uere nobiles reddunt, cum quamlibet opulentis monarchis paria faciunt. KA. Inauditã narras domini benignitatem. CA. Phy. Quem reijciat agnus ille mitiſsimus, qui latronem in cruce profitenté protinus inuitauit ad nuptiale cõuiuium, & ex ſceleroſo atque in ipſum blaſphemo fecit regni conſorté? KA. Profecto hactenus mire quadrant omnia. CA. Poſtremo qui ſacro lauacro renaſcuntur, profitentur Euangelicam militiam, dantque nomé imperatori immortali Ieſu Chriſto, huiusque ſacramentis militaribus obſtringuntur, ac donatiuum ſpiritus accipiunt, ut iam extremæ perfidiæ atque etiam ingratitudinis ſit ab hoc principe ad tyrannũ Satanam deficere. Deficiunt autem non ſolum qui Chriſtum abnegant, & ad Turcam aut Iudæos transfugiunt, uerum etiam qui toto pectore mundo mundaniſque commodis dediti ſunt. Labitur enim & iuſtus, uel ſepties in die, ſed mox erigitur uigore fidei, quæ uelut ignis ſemper ad cœleſtia nititur. KA. Vtinam ille ſpiritus dignetur inſcribere cordi meo, & quod ſcripſit, inuiolabili ſymbolo obſignare. CA. Vtinam dignetur tuo meoque cordi theſaurũ illum inæſtimabilé committere, & quod recõdidit, ſuo tueri ſignaculo. KA. Sed illi membranam puram, & uas mundum præbeamus

Symbolum militare

beamus oportet. CA. Imò & iſtuc ipſe præſtabit nobis, quanquam non ſine nobis. KA. Quàm felix illud conuiuium, quod & hic habet iuge gaudiū mentis ſibi bene conſciæ, & ad cœleſte conuiuium tranſmittit. CA. Imò ꝗ felix coniugium, quod nos unum reddit cum deo, cui adhærere ſumma atq; unica felicitas eſt. KA. Sed militia laboris uocabulū eſt. CA. Nemo coronatur niſi qui legitime certauerit. Sed quod hic moleſtum eſt, momentaneum eſt, corona ſempiterna eſt & immarceſcibilis. Tum hoc ipſum quod hic eſt laboris, tot ſolatijs condulcat ille ſpiritus, ut cætera non patienter modo, uerum etiam alacriter perferantur. Vita hæc uelimus nolimus militia eſt, aut deo militandum eſt, aut Satanæ. Qui Satanæ militant, qui princeps dicitur huius mundi, duriora tolerant, quàm qui militant Chriſto. Nec minus gaudent Chriſti milites, quàm illi qui terra mariq; uenātur dulcia, ſed aliter, imò ſoli uere gaudēt. Iam uerò ſtipendia, immane, ꝗ ſunt diuerſa. Sempiternum in cœlis triumphū agere cum duce Chriſto, & æternis ignibus tradi cum Satana tyranno. KA. Mirum eſt itaq; uulgus hominū ad hunc modum uitam agere. KA. In cauſa eſt, quia multi ſymbolum ore pronunciant, pauci corde credunt, aut ſi credunt frigide credunt. KA. Iamdudum audire lubet cœleſtis philoſophiæ rudimēta. CA. Rudimenta ſunt

militia.

ta ſunt,ſed quod hic infimum eſt,ſuperat omnia fa
ſtigia mundanæ ſapiẽtiæ. Quoniam autem melius
citiusq́ percipimus ea quæ diſcimus auide, qui tra/
dunt humanas diſciplinas, ſolent eas diſcipulis ua/
rijs nominibus commendare, potiſsimũ autem, au/
toris, materiæ, formæ, & finis. KA. Non ſatis aſſe/
quor quod dicis. CA. Veluti medicina autorem ha/
bet Hippocratem, & ſi poëtis credimus, Apollinem.
Verſatur circa res quæ iuuãt offenduntq́ corporis
ualetudinẽ. Hæc eſt materia, conſtat cognitione re/
rum naturalium & experimẽtis. Puta hanc eſſe for/
mam. Finis eſt, corporis bona ualetudo, quatenus
hic datum eſt recte ualere. KA. Nulla quęſtus men
tio. CA. Is fortaſſe ſcopus eſt quorũdam artificum,
ſed tamẽ artis ſcopus eſt, proſpera ualetudo. Itidem
Stoica philoſophia autorem habet Zenonem, tra/
ctat quid turpe, quid honeſtum, colligit dialecticis
rationibus, promittit animi tranquillitatem, ſed in
hac uita tantũ, eamq́ falſam. Nihil enim uere tran/
quillat animum hominis præter gratiam Chriſti,
quam illi ne per ſomnium quidem nouerũt. At hu/
ius philoſophiæ, cuius tu candidatum nũc agis, au/
tor deus, materia, pia uita, forma, afflatus æterni nu
minis, finis uita cœleſtis. Imò ut melius dicam, hæc
omnia deus ipſe eſt. Ac Zeno quidem in multis &
fallit & fallitur, & quoniã in ſcopo hallucinatur, ne/
ceſſe

ceſſe eſt,ut in medijs quoq; cæcutiat. Cæterum hic ubi deus eſt omnia in omnibus, nullus eſſe poteſt error,nulla nubes, nulla ambiguitas. Ipſe eſt initiũ, ipſe progreſſus,ipſe conſummatio. Quod ſi reperiuntur, qui humanas diſciplinas ſummis laboribus, magnisq; impendijs,multo tẽpore diſcere ſtudent, quanto pectoris ardore par eſt hãc philoſophiam perdiſcere,quæ à deo uero profecta, per uitam immaculatam,miro compendio deducit ad illam beatam immortalitatẽ? KA. Profecto uere precioſum narras margaritum, quod omnibus diuenditis merito debeat comparari. CA. Etiam uitæ iactura bene emitur,imò mille mortibus uili emeretur. Porrò non arbitror eſſe neceſſe hic ea commemorare,quę te beneuolũ reddant,attentum ac docilem.Magnus eſt ad profectũ ſtimulus,amor doctoris. Quid autem amabilius deo,imò quid omnino præter illum amabile? Quis autem ſomnolentus audiat certo pollicentem æterna gaudia? Facile uero docilis eſt, qui & amat deum ſuper omnia,& uni credit in omnibus nihil hæſitans. KA. Magis ac magis inardeſcit animus. CA. Sed ſit hæc ſi uidetur prima Catecheſis,quam ubi tecum animo uolutans quodam modo ruminaueris, implorata diuini ſpiritus ope, ad me redito, reliqua percepturus. KA. Fiet.

CATECHESIS II

KA. FACTUM quod iuſſiſti, & accreuit reliqua audiendi ſitis. CA. Gratia benigniſsimo ſpiritui Chriſti: ſupereſt, ut in primis tibi recitetur ſymbolum: quod eo facilius tenebis, ſi intellexeris, & rei ſummam ordinemq; cognoueris.

„ KA. Expecto. CA. Auſculta. KA. Hic ſum. CA. Cre-
„ do in deum patrem omnipotentem, creatorem cœ-
„ li & terræ, Et in Ieſum Chriſtũ filium eius unicum,
„ dominũ noſtrum. Qui conceptus eſt de ſpiritu ſan-
„ cto, natus ex Maria uirgine, paſſus ſub Pontio Pi-
„ lato, crucifixus, mortuus & ſepultus eſt, Deſcendit
„ ad inferos, Tertia die reſurrexit à mortuis, Aſcendit
„ ad cœlos, Sedet ad dexterã dei patris omnipoten-
„ tis, inde uenturus iudicare uiuos & mortuos, Credo
„ in ſpiritum ſanctum, Sanctam eccleſiam Catholi-
„ cam, Sanctorum cõmunionem, peccatorũ remiſſio-
„ nem, Carnis reſurrectionẽ, & uitam æternã, Amen.

KA. Audio plane uerbum abbreuiatum. CA. Et uides granum ſinapis. Iam tenes opinor eſſe unũ deum, quæ tamen appellatio complectitur tres perſonas, patrem qui ſolus à nullo eſt, filium à patre ſine tempore genitum, ſpiritum ſanctum ab utroq; procedentem. KA. Teneo. CA. Ne quid hic temporarium aut corporeum imaginetur ſenſus humanus, æterna, ineffabilia, incomprehenſibilia ſunt omnia: ad quæ

Deus unus, trinus.

ad quæ caligat humana ratio, ſola fide percipiũtur.
Tres ſunt proprietatibus diſtincti, ſed trium eadem
eſt ſubſtantia ſiue natura, aut quod uerbũ quidam
arbitrantur aptius, eſſentia, eadem omnipotentia,
eadem maieſtas, eadem ſapientia, eadem bonitas.
Hic ternio ordinẽ quidem habet, ſed inęqualitatem
prorſus neſcit. Nullus enim eſt alio uel tempore po/
ſterior, uel dignitate inferior. Trium una deitas, &
tres unus deus. Hinc ſumma oritur ſymboli diſtin/
ctio. Principem locum obtinet pater, ſecundum fili/
us, tertium ſpiritus ſanctus, qui charitas eſt, & utri/
uſq; nexus quidam ineffabilis. pater condit uniuer/
ſa, filius reſtituit prolapſa, ſpiritus ſanctus utriq; co/
operatur. KA. Accipio. CA. Sed in filio, qnoniã ſo/
lus aſſumpſit humanam naturã nulla ex parte di/
minuta, aut mutata diuina, quũ ſit una perſona, tri/
plicem tamen habet ſubſtantiam, diuinam, quam
eandem habet cum patre & ſpiritu ſancto, animam
humanam & corpus humanum: qui quemadmo/
dum ex patre deo natus eſt uerus deus, ita ex ho/
mine matre, natus eſt uerus homo. Huic adhæret
eccleſia, ueluti corpus hominis adhęret capiti. Quẽ/
admodum autem diuinus ille ſpiritus conglutinat
patrem cum filio, ita & eccleſiam Chriſto adgluti/
nat arcano & indiſſolubili uinculo. Corpus igitur
Chriſti myſticum quartã ſymboli partem occupat.

Sunt aliæ diuiſiones, ſed hæc ingredienti nonnihil lucis aperiet. Nunc igitur tu uiciſſim recita ſymbolum. KA. Faciam. Credo in deum patrem omnipotentem, conditorẽ cœli & terrę. CA. Habes primam perſonam. KA. Et in Ieſum Chriſtũ filium eius unicum, dominum noſtrum. CA. Iam ingreſſus es alteram Symboli partem, quæ tradit Chriſti diuinam naturam, de qua diximus. KA. Qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto &c. CA. Audis uerã & perfectam hominis in Chriſto naturã, mox auditurus humani generis redemptionem. KA. Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & ſepultus eſt. CA. Audis pręter tot certiſsima argumenta uerũ hominem declarantia, admirabilem Chriſti pugnam cum Satana tyranno. KA. Deſcendit ad inferos. CA. Audis quid egerit illa ſacroſancta anima Chriſti, id temporis quo corpus exanime requieſcebat in monumento. KA. Tertia die reſurrexit. CA. Audis capitis uictoriam, membrorum ſpem. KA. Aſcendit ad cœlos. CA. Audis uictoris triumphum. KA. Sedet ad dexteram dei patris omnipotentis. CA. Audis ſempiternam & inſuperabilem Chriſti monarchiam, cui data eſt omnis poteſtas in cœlis pariter atq; in terris. KA. Inde uenturus eſt iudicare uiuos & mortuos. CA. Audis ſecundum aduentum. Prius enim uenit in humilitate carnis, ſeruator omnium,

poſt

poſt ueniet in gloria patris,iudicaturus & pios & im pios , cuiq; pro meritis ſuũ daturus præmium. KA. Credo in ſpiritum ſanctum. CA. Habes tertiã ſym 3
boli partem. KA. Sanctam eccleſiam &c. CA. Ha 4
bes quartam ſymboli partem,quæ depingit myſti cum Chriſti corpus eccleſiam . Iam ſi totum Chri ſtum accipias,non ſunt niſi tres perſonæ, Et congru enter Eccleſia ſancta ſancto ſpiritui annectitur . Illi us enim munere ſanctũ eſt , quicquid in rebus con ditis uere ſanctũ eſt, unde & à Paulo dictus eſt ſpi Ro.1
ritus ſanctificationis.Ille eſt ſponſi ſpiritus qui nun quam recedit à ſinu ſponſæ:& quoniã eccleſia Græ cis dicitur congregatio,per illum cohæret,quicquid feliciter coniunctum eſt. Hic eſt orbis ille inenarra bilis,tres perſonas inter ſeſe , & cũ his pios angelos ac pios homines in unum conglutinans. Nam eccle ſiæ nomen poteſt & beatos ſpiritus complecti, licet his redimendis dominus non uenerit , qui perſtite runt in felici ſtatu,in quo fuerãt cõditi . Humanum genus quoniã in primis parentibus fuit prolapſum egebat redemptore. Perge. KA. Sanctorum com munionem. CA. Hanc particulam ſic quidam acci piunt, ut per appoſitionem exponat priorem, San ctam eccleſiam. Societatis enim uocabulũ eſt eccle ſia,& inter omnia Chriſti membra iugis & indiuul ſa coniunctio eſt. Quidam malũt his uerbis ſignifi

cari,ſeptem eccleſiæ ſacramenta. Quidam omnium bonorũ operum communionẽ. KA. Peccatorũ re/ miſsionẽ. CA. Hic audis,quæ ſit huius ciuitatis po/ litia in hoc ſeculo,in quo ut non eſt conſummata fe licitas,ita nec eſt perfecta puritas, nec plena ſaturi/ tas.Itaq; ſæpe fit, ut grauiter prolapſis remedio ſit opus,infirmis robore. Vtrumq; quum alijs modis, tum uero præcipue per eccleſiæ ſacramenta ſugge/ rit gratia dei.Itaq; quum audis, Peccatorum remiſ/ ſionem: audis paratam geminã medicinam, unam è ſacro lauacro,alterã per pœnitentiæ ſacramẽtum. KA. Carnis reſurrectionem. CA. Hic aperitur mi/ litiæ finis,eccleſiæ conſummatio, & totius hominis uel æterna felicitas,uel æterna calamitas. KA. Et ui/ tam æternam. CA. Audis incomparabile ſtipendi/ um,quod imperator noſter parauit ſuis militibus,ſi ſui ducis exemplo,ſub illius uexillis fideliter militan tes, gnauiter ſeſe geſſerint uſq; ad mortem. Habes huius ſalutiferæ fabulæ,Protaſim,Epitaſim, & Ca/ taſtrophen, habes actus omnes ac ſcenas cœleſtis illius Choragi ineffabili diſpẽſatione digeſtas. KA. Sunt qui ſubtilius diſtinguant? CA. Sunt aliquot recentiores, qui pro duodecim articulis faciunt tre/ decim,ſunt qui quatuordecim, non iuxta ſermonis ordinem,ſed illud ſequuti,quod omnes articuli per/ tinent, aut ad diuinam naturam omnium perſona/

rum

Alia distinctio.

rũm,aut ad humanam Chriſti,aut ad corpus Chriſti myſticum. ad horum quodq; accommodãt certas particulas, itaq; cõficiuntur quatuordecim. Verum hæc ad id quod agimus haud multum habet momenti. Ad iſtum enim modum fas eſſet & alias comminiſci diſtinctiones,ut uariç ſunt ingeniorum formæ, uariæq; rerum earundem conſiderationes. Illud eſt omnium caput, quod hic dicit mundum à deo potenter cõditum, & ab eodem deo per filium ſapienter & miſericorditer redemptum, initium ac decurſum eccleſiæ arcanis afflatibus eam gubernante ſpiritu ſancto, conſummationẽ eccleſiæ, quũ filius regnũ integrum ac pacatũ tradit patri. KA. Quidam ſingulis Apoſtolis accommodant ſingulos articulos. CA. Si uerum narrant iſti, fallũtur qui malunt eſſe quatuordecim articulos. Sed iſtuc tamen utiliter excogitatũ eſt, quo uidelicet illiterati eadem opera tanquam per imagines ordine diſpoſitas ſimul & Apoſtolorum nomina, & articulos ſingulos infigant memoriæ. Vehementer enim conueniret, ut omnia Chriſtianorũ conclauia tabulis huiuſmodi decorarentur. KA. Deum immortalem quàm copioſam philoſophiam tantillum Symbolum complectitur. CA. Atqui probabile eſt apud priſcos fuiſſe aliquanto breuius, ſiquidem illi uidentur finiſſe Symbolum hac clauſula, Inde uenturus eſt iudicare

uiuos

uiuos & mortuos. Id colligere licet ex Athanaſij Symbolo, qui quum explanet hoc ſymbolũ, nihil horũ attingit: nec ultra progreditur ſymbolũ quod pro Niceno refertur in Canonibus, niſi quod addit, & in ſpiritum ſanctum: alioqui multis uerbis diſcrepans, tum ab hoc, tum ab eo quod canitur in miſſa, quod uidetur eſſe Synodi Conſtantinopolitanæ. Colligitur itẽ è Tertulliano, ueluti è libro aduerſus Praxeã. Rurſus libro de uirginibus uelãdis in principio. Item libro de præſcriptionibus hæreticorum. KA. Redundat igitur quod adiectum eſt? CA. Bona uerba. Sed ob cõtentioſos & craſſos illa ſunt adiecta, quo ſermo foret expreſsior uerius quàm plenior. Nam quum audis: Qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto, audis tertiæ perſonæ profeſsionem. Rurſus quum audis Chriſtum eſſe paſſum, ſimul intelligis eccleſiã, pro qua paſſus eſt. Neq; enim pro angelis qui non egebãt, aut pro dæmonibus, qui prolapſi ſunt irreparabiliter, paſſus eſt dominus, multo minus pro brutis animãtibus. Simul audis fontem uniuerſæ remiſsionis. Nec enim baptiſmus aut pœnitentiæ ſacramentum aliunde efficax eſt, quàm ex ſacroſancta morte domini. Item quũ audis: Reſurrexit, aſcendit in cœlum: uides oſtenſam carnis reſurrectionem, quam certa ſpe expectamus omnes. Neq; enim caput in cœlo regnãs patietur ſua mem

bra

bra eſſe trunca ac dimidiata. Totus ille reſurrexit, toti reſurgemus & nos. Poſtremo quum audis, Inde uenturus iudicare uiuos & mortuos, Vox iudicandi deſignat diuerſa præmia piorum & impiorum, quod poſt explanatius dictum eſt, Et uitam æternam. K A. Quur hoc ſymbolum dicitur Apoſtolorum? C A. Vt titulo diſtinguatur ab alijs Symbolis, Niceno, Conſtantinopolitano, Athanaſij, & aliorum compluriū. Et probabile eſt hoc omniū fuiſſe primum. Quemadmodum autem apud priſcos illos barbaros, ſimplices, fraudium ignaros bonæq́ fidei uiros, aut nullæ erant ſyngraphæ in contractibus etiam maximis, aut ꝗ̃ breuiſsimæ, ſatis erat in charta notare, tot agrorum iugera liberè dono legóue tali eccleſiæ: ita quandiu uigebat in animis hominum fidei ſynceritas, aut non erat opus hoc chirographo, aut ſatis erat ꝗ̃ paucisſimis comprehenſum uerbis. Philoſophorum impia curioſitas, hæreticorum peruerſitas, uerborum ac ſymbolorum induxit multitudinem. Quemadmodum uerſutia hominum effecit, ut in contractibus tot tam uerboſis ſit opus inſtrumentis. In nulla autem eccleſiarū diutius uiguit pietatis ardor, fideiq́ ſynceritas: in nullam minus hæreſeon ac tardius irrepſit quàm in eccleſiam Romanam. Vtinam non inundaſſent huius mundi lenocinia. Quin hoc ipſum Symbolū quod

d explicuit

explicuit beatus Cyprianus, hoc noſtro aliquanto eſt breuius. KA. Recita quæſo ſi moleſtum non eſt. CA. Auſculta. Credo in deo patre omnipotente, Et in Ieſu Chriſto filio eius unico, domino noſtro. Qui natus eſt de ſpiritu ſancto ex Maria uirgine: Crucifixus ſub Pontio Pilato, & ſepultus eſt: Tertia die reſurrexit, aſcēdit in cœlos, ſedet ad dexteram patris, inde uenturus iudicare uiuos & mortuos. Et in ſpiritu ſancto, ſanctam eccleſiam, remiſsionem peccatorum, huius carnis reſurrectionem. KA. Video multa prætermiſſa, nonnihil etiam additum. CA. Nec hoc diſsimulat beatus Cyprianus. in primo ſtatim articulo, commonſtrat additum apud orientis eccleſias potiſsimum, Credo in deo patre omnipotente, inuiſibili & impaſsibili. Rurſus additamentum, deſcendit ad inferna, negat haberi in Symbolo Romano, Similiter in huius carnis reſurrectionem, fatetur pronomen additū in eccleſia Carthaginenſi. Deſunt nonnulla, imò non deſunt, ſed ex alijs intelliguntur. Cyprianus non uidetur addere, creatorem cœli & terræ, ſed hoc colligit ex Græca uoce. παντοκράτωρ enim non tam ſonat omnipotētem, quàm omnia tenentem & omnibus imperātem: quæ uox non tantum exprimit mundum à deo conditū, ſed admonet ab eodem gubernari, Non gubernaret autem ab alio conditum. Quoniam uero & gentes ex

poetarū

Poëtarum inſtitutione credunt mundum à deo conditum,idq; tot uerbis inculcat liber Geneſeos, hanc particulam iudicabãt euidentiorem q̃ ut fuerit exprimenda. Omiſſa ſunt & hæc uerba, Qui conceptus eſt,quod in Euãgelio natũ eſt,dictũ ſit,pro conceptũ eſt. Sic enim loquitur Angelus Ioſeph. Quod enim in ea natum eſt,de ſpiritu ſancto eſt. Hæc itaque uox communis ad conceptum & æditum fœtum,uiſa eſt patribus accommodatior ad ſignificandum diuini ſpiritus munere factum eſſe, quod nec in conceptione fuerit humana concupiſcentia, nec in partu uirgineæ dignitatis & integritatis uiolatio. Adhæc conceptionis uox ſonat informe quiddam & imperfectũ. Paulatim enim in matrice concreſcit ſemen, deinde animatur. Hæc de domini conceptione prædicare ueremur. Rurſum in ſequenti articulo, non dicit paſſus eſt,quemadmodum nos,ſed crucifixus eſt,quo non tantum mortem eius,ſed & mortis genus exprimeret:nec addit mortuus, ſed tãtum ſepultus eſt. Ideo enim homines agũtur in crucem, ut illic moriantur,nec ſepeliuntur niſi certo mortui: & quum addit reſurrexit,hoc eſt,reuixit, ſatis aperte profitetur fuiſſe mortuum. Nec hic à Cypriano diſcrepat Auguſtinus ita repetens, Credimus itaq; in eũ qui ſub Pontio crucifixus eſt & ſepultus. Nec dixit reſurrexit à mortuis,ſed tantum reſurrexit ter-

tertia die. Nullus enim reuiuiſcit niſi à morte. Sed & ad dexteram patris, non addit, dei, nec omnipotentis, quæ duo uerba uidentur adiecta è Symbolo Athanaſij. Quid enim erat opus, quū paulo ante patrem Ieſu appellarit, deum omnipotentem? Nec legit, Credo in ſpiritum ſanctum, ne uideatur nouum aggredi Symbolū: ſed reſpiciens ad ſuperiora, maluit ſubaudire uerbū, quod ſubaudiebatur in filio, Credo in deum patrem, & in filium eius unicum, & in ſpiritum ſanctum. Siquidē eadem eſt fides, qua credimus tres perſonas unius eſſentiæ. Mox in ſanctam eccleſiam, omittit præpoſitionem, multis uerbis cauſam reddens, quare non ſit addenda: nec addit, catholicam, quemadmodū nec Auguſtinus addit in Symbolo: ſed adijcit interpretās, utiq; inquit, catholicam. Quid autem neceſſe fuit adijcere, catholicam, quum nulla ſit eccleſia ſancta niſi catholica, quam epitheton ſanctā, diſcernit ab omnibus hæreticorum, Iudæorum ac gentium eccleſijs. Quū autem dicit, Et in ſpiritu ſancto, moxq; ſubijcit, ſanctā eccleſiā, omiſſa etiam præpoſitione, palàm eſt Cyprianum non legiſſe, in ſanctam eccleſiam. Deniq; omiſſa eſt clauſula, & uitam æternam. Ea ſatis intelligebatur, ex uerbo reſurrectionis, quo cōprehenduntur piorum & impiorum diuerſa præmia: tum ex eo quod præceſsit, iudicare uiuos & mortuos,

quemadmodum antea dictum eſt. Porrò Cypria/num non aliter legiſſe q̃ recitaui,non tantum ex illius interpretatione, uerum & ex epilogo, quem in fine ſubijcit perſpicuũ eſt. Oſtendens enim ſoli patri,filio & ſpiritui addi præpoſitionem, cæteris nequaquam,ita recitat. Sequitur namq; poſt hũc ſermonem,ſanctam eccleſiam, remiſsionem peccatorum,huius carnis reſurrectionem: non dixit,in ſanctam eccleſiam, nec in remiſsionem peccatorũ, nec in carnis reſurrectionẽ. Inſuper expoſiturus, carnis reſurrectionẽ,ita præfatur. Sed ultimus iſte ſermo qui reſurrectionem pronunciat, ſummã totius perfectionis ſuccincta breuitate cõcludit. An non aperte clauſulam hanc appellat ultimam? Duas porrò uoces uitam æternã,aliquis adieciſſe uidetur, uel ex Athanaſij Symbolo,uel ex eo quod canitur in miſſa.Nec aliter legit Auguſtinus,in libello de Symbolo, niſi quod, pro, de ſpiritu ſancto,legit,per ſpiritũ ſanctum, & an adiecerit uitam æternam, non ſatis liquet, probabile eſt eum cum Cypriano cõſentire: certe deſcendit ad inferna, non attingit, nec addit pronomen, huius carnis. Cyprianus autem quum in cæteris indicarit ſi quid diſcrepat, in cæteris quoque commonſtraſſet, ſi ſecus habuiſſet Romanum Symbolum,quàm ipſe recitat. KA. Quum tãta ſit in paucis uerbis uarietas,qua fronte quidam homi-

nes aſſeuerant hoc ſymbolum ab Apoſtolis cōmu-
ni aſſenſu proditum,& quidem ſcripto? Quis enim
auſit in unius cuiuslibet Apoſtoli ſcripto uel unum
apicem addere aut adimere? CA. Rex quidam La-
cedæmonius roganti quamobrem Ephori non aſ-
ſurgerent regi, ob hoc ipſum inquit, quod Ephori
ſunt. Similiter nunc tibi reſpondere poſſem, ob hoc
ipſum ſic aſſeuerant, quod homines ſunt. Si quid
apud recentiores legerūt, retinent mordicus: ſi quid
adfertur ex ueteribus, quos non legunt, ut ſunt reli-
gioſe meticuloſi, ſuſpicātur ſub omni lapide dormi-
re ſcorpium. KA. Non eſt igitur hoc Symbolum
Apoſtolorum? CA. Maxime. Quicquid enim hic
traditur, Apoſtoli à Chriſto didicerunt, & quod ab
eo didicerant, nobis bona fide tradiderunt. Pauca
uerba nō mutant incommutabilem ueritatem. Sed
his prætermiſsis, ſi uidetur recurre ab imis ad ſum-
ma, ac de ſingulis percontare quæ ſuggeret ſpiritus.
KA. Quur patri datus ſit primus locus me docuiſti,
quod fons ſit totius deitatis, omniumq́ꝫ rerū con-
ditarum, Sed quur patrem ſolum appellat deum, fi-
lium tantummodo dominum, ſpiritum nihil aliud
quàm ſanctum, quum ſit omniū eadem deitas? CA.
Hæc eſt myſticæ ſcripturæ conſuetudo, ut aliquoti-
es de perſonis loquens, patrem dei nomine ſignet.
Velut ipſe dominus in Euangelio: Si creditis in de-

um

tum,& in me credite. Et beatus Paulus: Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi. Deus proprio filio nõ pepercit. Sed ex innumeris ſcripturæ locis, liquido patet unam & eandem trium eſſe diuinitatem. Quum dominus in Euangelio dicit, Baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, nulli perſonæ dei nomen tribuitur, ut intelligamus tres unum eſſe deum. Solus enim deus per fidem ac baptiſmum remittit peccata. Interdũ & filium, dei nomine deſignant: ueluti quum dicimus deum pro ſalute generis humani factum hominem, natum de uirgine, mortuum & reuixiſſe. Neq; enim pater aut ſpiritus ſanctus aſſumpſit carnem aut mortuus eſt.

Diuinitas eadẽ triũ.

KA. Poteſt ne ſenſibili quopiã argumento demonſtrari, quomodo tres perſonæ diſtinctę dicantur, & ſint unus deus? CA. Nihil eſt in rebus creatis, quod proprie dici poſsit ſimile diuinæ naturæ, nec ullæ ſunt hominum uoces, quibus proprie loquamur de ea. Nec ullæ ſunt humanæ mentis imagines, quæ ad amuſſim, ut aiunt, diuinæ congruant eſſentiæ. Et iniuria fit illi adorandæ maieſtati, ſi temere cum humanis rebus cõferatur. Dabo tamẽ ſimile, ſed multum diſsimile. Contemplare ſolẽ, & ab hoc manantes radios, tum ex utroq; profectum calorẽ. Vt ſol eſt fons luminis & caloris, ita pater fons eſt filij, qui eſt lumen de lumine. Et ut à ſole ſimul & radijs ma-

Simile de Triade

nat

nat calor, ita à patre & filio procedit ſpũs ſanctus. Nunc mihi imaginare ſolem, qui nunquam eſſe cœperit, nec eſſe deſiturus ſit, nónne ab hoc ſempiterno ſempiterni naſcerentur radĳ, & utrinq; proficiſceretur calor æque ſempiternus? KA. Prorſus. CA. Quibuſdam placet hæc collatio: mens ratio & uoluntas, eadem eſt anima: mens fons eſt, ab hoc manans ratio iudicat, ab utraque proficiſcens uoluntas amat. Ita pater fons eſt, filius λόγος, hoc eſt ratio, charitas ſpiritus ſanctus. Tertia maxime probatur eruditis, De mente, & uerbo in mẽte cócepto, Quod ſi qua mens eſſet increata, nimirũ & huius uerbum eſſet increatum. Verum ut ſpiritum ſanctum hac ſimilitudine complectamus, ponamus mentẽ, & ab hac naſcens uerbum, & ita feriens aliorum aures, ut nihilo ſecius in corde maneat, deinde ſpiritum ſine quo mens non profert uerbum. Mens pater eſt, uerbum in mente conceptũ filius, prolatio ſpiritus ſanctus. Habet nonnullam ſimilitudinem & fons cum patre, amnis è fonte naſcens cũ filio, fertilitas agrorum, quam fons per amnem donat, cum ſpiritu ſancto. Sed in his exemplis innumera diſcrepant. Radius nõ eſt idem quod ſol, ut iam ſit ſubſtantia: calor autem accidens eſt, non ſubſtantia, tantũ abeſt, ut ſit eadem cum ſole & radĳs. Et noſtrum uerbum accidẽs eſt, ac res tranſitoria: & ſpiritus quo proferimus

mus uerbũ,accidens eſt,nempe motus aëris: quemadmodum & fertilitas nulla eſt ſubſtãtia, nec idem eſt cum fonte & amne. Quare hæc idola miſſa faciamus. Quod non aſſequitur humana ratio, teneat fides:quod tradunt ſacræ literæ, quod in carne docuit Chriſtus, quod tot miraculis confirmatum eſt, quod per eccleſiam docet Chriſti ſpiritus, id multo certius habendum, quàm quod mille demonſtrationibus probatũ ſit,aut quod ſexcentis ſenſibus percipias,ſi totidem haberes ſenſus. KA. Nefas igitur eſt de rebus diuinis inquirere? CA. Fas, præſertim his qui ſenſus habent exercitatos,ſed cum tremore, ſed ſobrie,ſed ſtabiliter iacto fidei fundamento. Poſtremo quatenus conceſſum eſt in hac uita mortali, in qua deum per fidem uidemus,ſed tanquã in ſpeculo & ænigmate. Alioqui diuinam naturam ſicuti eſt,nec Seraphicæ mentes comprehendunt,ut & illic aliquis fidei ſit locus, quæ credit quod ſuperat omnem intellectũ creatũ. Optimo igitur iure huius philoſophiæ prima uox eſt,Credo. KA. Duæ ſyllabæ? CA. Sunt,Sed has quiſquis ex uero corde pronunciat,beatus eſt. Non enim uere credit in deum, niſi qui pro compertiſsimis habet omnia,quæ ſacris prodita ſunt uoluminibus,ſine dubitatione ſperans quę promittunt illa,timens quæ minantur,quicq; in hac uita ſe totum, ſuos, ſuaq; omnia tradit diuinæ

uoluntati, propriam abdicans in omnibus: etiam ſi mille mortes intentẽtur, ſi uniuerſa dæmonum poteſtas moliatur perniciem, tutiſsimus eſt, qui ſe fixit in hac petra. Si deſit hæc fides, nec baptiſmus, nec ulla eccleſię ſacramẽta proſunt, nec ulla bona opera conferũt ſalutem æternam. Nam Paulus peccatum etiam eſſe pronunciat, quicquid abſq; fide eſt. Hæc nos deo patri copulat, hæc nos Chriſto capiti ſociat, hæc per Chriſti ſpiritum nos cooptat in numerum filiorum dei, hæc nos inſerit in æternũ conſortium angelorum, ac ſanctorum omnium, hæc in huius uitæ tenebris prælucet, oſtendens quid uere fugiendum, quid expetendum, hæc nos armat impauidosq; & inuictos reddit aduerſus omnes mundi Satanæq; machinas, hæc efficaciter cõſolatur in rebus triſtibus ſpe bonorum cœleſtiũ, ſemper habens in ore, ſi deus pro nobis quis contra nos? Et, Non ſunt condignæ afflictiones huius ſeculi ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Hæc uerè tranquillat animum, huic beatus Paulus fert acceptum quicquid unquam fortiter, pie, temperate geſtũ eſt à uiris ſanctimonia claris. per hanc deo chari uiuimus, per hãc alacriter bonaq; cũ fiducia morimur, per hanc ad beatam illam immortalitatem euchimur. Rurſus ex huius defectu naſcitur ſuperſtitio, ſortilegium, idololatria, & huius germana auaricia,

Hebr. 11

ambitio,blaſphemia, triſtitia, deſperatio, ſuperbia, metus mortis,uindictæ cupiditas, deniq; quicquid malorum toto graſſatur in orbe. KA. Equidem frequenter audio multos ſibi precantes proſperam ualetudinem,longeuitatem,ac diuitias,qui tantum bonum à deo petant paucos audio. CA. Pauci uidelicet norunt,quid aut quomodo ſit orandũ. Pro hoc dono conueniebat iugiter pulſare diuinas aures, ut fidem largiatur,& in dies donum ſuum in nobis augeat. KA. Attamen uulgus eos qui minus ſapiunt, credulos appellat, & Hebræus quidã ſapiens, leues corde nominat,qui facile credunt. CA. Primum nec leuitatis nec credulitatis eſt,credere ijs quę tot argumentis declaratum eſt,nõ ab hominibus, ſed à deo proficiſci. Paulus negat ſe Angelum auditurum, ſi quid adferret,diuerſum ab Euãgelio Chriſti. Quin potius arrogantis ſtulticiæ eſt, dubitare de his quæ nobis tanta cum autoritate tradita ſunt, eoq; Paulus ſcribit,inſipiens cor philoſophorũ fuiſſe obſcuratum,quod abeſſet lux fidei. Si quis idiota tali philoſopho qualis fuit Ariſtoteles, aut Pythagoras, aut ſi quis fuit doctior utroq;, de materia prima, de rerum principijs, de infinito, aut de cœleſtiũ orbium magnitudine,motu uicq; differenti obſtreperet,ambigens de omnibus,quæ non poſſet aſſequi,nõnne audiret arrogans & inſanus? At quanto maior eſt

„ inſania,ideo nō credere diuinæ philoſophiæ, quod
„ multa non aſſequatur intellectus humanus? Porrò
inter deum & hominē quantūuis eruditū diſcrimen
eſt infinitis partibus maius, quàm inter hominem
ſapientiſsimum,& ſubulcum ſtolidiſsimum. KA. Ita
prorſus habet res. CA. Apud philoſophos impudēs
habetur, ſi quis reijciat autoritatem clari probatiq;
„ ſcriptoris. Nam Pythagoricis ad perſuaſionem ſatis
„ erat, ἀυτὸς ἔφα, Et Chriſtianus tergiuerſatur quum
„ audit, deus hoc dixit, deus hoc fecit? De regis diplo
mate nemo dubitat, ſi modo ſigillū agnouerit. Quā-
ta igitur temeritas eſt de diuinis ambigere, quæ tot
modis, ut oſtendimus, obſignata ſunt? KA. Dum
iſta diſſeris ſentio & in me fidei ſemen augeſcere.
Sed quur placet hæc ſermonis forma, Credo in de-
um, quā Latini emendate loquentes uix agnoſcūt?
„ CA. Deum crediderunt & philoſophi pleriq;, deo
„ credunt & dæmones. Sciūt enim illum mentiri non
„ poſſe. Sed ſoli pij credunt in deum, ſiue in deo, nihil
enim refert, qui totam fiduciam totamq; ſpem fixe
runt in deo. Vnde Cyprianus uir doctus iuxta ac
pius, non putat ita legendū, Credo in ſanctā eccleſi-
am, ſed credo ſanctā eccleſiam. Ac fateor quidē ſen-
ſum illius eſſe pium. Summa enim & ſacra ut dici ſo
let, fiduciæ ſpeiq; ancora nō eſt figenda niſi in deo,
ſed re uera ſermonis figura fluxit ab idiomate lin-
guæ

Credo in deū, uel in deo.

guæ Hebraicæ, quæ frequenter addit præpoſitionem in, ubi ſermo Latinus eam repudiat. Apoſtoli uero quanquam Græce ſcripſerunt, tamen interdū referunt proprietatē natiuæ linguæ. Quod genus illud Lucæ 14. Si poteſt in decē milibus occurrere. Quod ſi nullo pacto fas eſt addere præpoſitionē, quoties de rebus humanis loquimur, quomodo excuſabimus quod ſcripſit idem Euangeliſta Lucas cap. 12. Qui in me confeſſus fuerit coràm hominibus, & filius hominis confitebitur in illo coràm angelis dei? Videtur tamen præpoſitio nōnihil uigoris addere ſermoni. Confido in te, neſcio an Latine dicatur, fiduciam habeo in te, Latine dicitur: &, in te ſpes mea ſita eſt, recte dicitur, quū ſpero in te non auſint dicere qui religioſius obſeruant Romanæ dictionis elegantiā. Proinde de ſermonis colore diſputationem miſſam faciamus, & rem ipſam toto amplectamur pectore, ſpem uniuerſam nec in angelis, nec in ſanctis hominib. ſed in uno deo reponētes. KA. Quur non dicit, Credo in unū deum? CA. Quia nunc ſic loquens, efficacius excluſit deorum multitudinem. Nullus enim ita loquitur, uidi unum ſolem, exortus eſt unus ſol, uidi unā lunam, quod imaginatio hæc ne uenit quidem cuiquam in mentē, eſſe aut eſſe poſſe plures ſoles, aut lunas. At qui dicit, uidi unū ſolē exorientē, ſcrupulū inijcit audiētibus, quaſi ſentiat plu

res eſſe ſoles aut lunas,atq; ad iſtũ loquẽs modum, ridiculus haberetur.Et tamẽ natura ſimpliciter non repudiat, quo minus poſsint plures eſſe ſoles, ſed prorſus impoſsibile eſt plures eſſe deos.Nam quod ſimpliciter ſummum eſt,non poteſt eſſe niſi unum.

KA. Quur igitur in Symbolo Niceno,ut quidã putant,ut tu,Conſtantinopolitano, quod in ſacrificio myſtico cani audio,dicitur, Credo in unum deum.

CA. Hoc poſt adiectũ eſt non tam aduerſus Ethnicos,qui plures colebant deos,quàm aduerſus hæreticos: quorum alij ſomniabant duo principia, alterum boni,alterum mali: alij diuidebãt unum deum in duos, alterũ quem iuſtum appellabãt,contendebant eſſe autorem ueteris teſtamenti,alterum noui: quem bonũ profitebãtur,iuſtum negabãt,quũ omnium rerum conditarũ autor ſit unus deus utiq; bonarum.Malorum enim deus nõ eſt autor. Nam uidit quæ fecerat & erant ualde bona, idem iuſtus & bonus,idem ueteris legis autor,idem noui teſtamenti princeps, & omnium ſeculorũ moderator immutabilis.Cęterũ quũ nego deum autorem malorum, de peccatis ſentio, non de afflictionibus. Afflictio quã deus immittit,bona eſt,uel quia iuſta,dum pro cõmiſsis infligitur, uel quia medicina eſt ad reſipiſcendum, uel quia ſeges eſt ac materia maioris gloriæ. Quod ipſum tamen malorũ genus nuſq; eſſet

inter

inter homines, ſi nunq̃ extitiſſet peccatũ. Peccatum autẽ à diabolo profectũ eſt, & ab hominis cõcupiſcentia deprauata. KA. Quur addidit patrẽ? CA. Vt hũc diſtinguat à cæteris perſonis. Mox enim ſubijcitur, & in Ieſum Chriſtũ filium eius unicum. Pater ſolus dicitur, quia ſolus genuit filiũ. Quanq̃ dei nomine ſic accepto, ut totam declaret triadem ac pariter omnes cõplectatur perſonas, deus rectè dicitur pater, quod origo ſit omniũ rerum cõditarũ. Quod ſi patrem intelligas generali ſenſu, à quo quid ducit originẽ, prima perſona pater eſt ſimpliciter omniũ. Non genuit ſpiritũ ſanctũ, ſed nec hominẽ aut angelum genuit de ſua ſubſtantia. Quod autẽ peculiari ratione dicitur pater timentiũ ipſum, eadem ra-
" tione dicitur deus eorũ. Pſal. 32, Beata gens cuius eſt
" dominus deus eius. Itidem Pſal. 143. Sed deũ filium genuiſſe de ſua ſubſtãtia, primæ perſonę proprium eſt. Genuit mundũ, ſed nõ ſolus, Gignit pios uerbo uitæ, ſed per filiũ & ſpiritum ſanctũ, Vnicũ uerbum ſolus pater genuit. KA. Quẽadmodũ homo gignit hominẽ? CA. Hoc cõuenit, quod de ſua ſubſtantia genuit, quod filiũ genuit, quod deũ de deo genuit.
" Sed, ut modo dictũ eſt, in omni collatione, quæ à re-
" bus cõditis transfertur ad deũ, plurima diſcrepant. Nec enim pater ſubſtantiæ ſuæ partẽ transfudit in filiũ, ſed candẽ ſubſtantiã totã filio cõmunicauit: nec

gignẽs

gignens & genitus conſtituũt duos deos, quemad-
modũ pater homo & filius homo faciunt duos ho-
mines:nec gignens tempore prior eſt genito,ſed ea-
dem eſt utriuſq; ęternitas.Omitto recenſere cętera,
quæ numero carent. KA. Homo quũ hominẽ ado-
ptat in filiũ,nõ uere gignit: quũ ex uxore ſuſtulit fi-
lium uere genuiſſe dicit̃,quia ſecundũ naturã.Quod
ſi pater tot modis diſsimiliter gignit filiũ,quomodo
dicit̃ uere gignere? CA. Imò hoc uerius gignit quod
diſſimiliter,hoc eſt perfectius gignit.Humana enim
generatio ad illam ineffabilẽ collata umbra modo
quædã eſt generationis.Si apud nos uera dicitur ge
neratio, quia ſecundũ humanam naturã eſt, multo
iuſtius uera dicitur illa quæ eſt ſecundũ naturã diui-
nam. Niſi forte negabis deũ uere condidiſſe mun-
dum,quia multo aliter eum condidit,q̃ homo con-
dit urbem aut domũ.Nec ideo deus nõ dicitur uere
lux,uita,ſapientia, uirtus, mens, quod hæ uoces ali-
ter de illo prædicẽtur q̃ de rebus conditis: ſed ideo
imperfectius de creaturis prędicant̃,quod ſecus prę-
dicantur q̃ de deo. KA. Eſtne fas deum appellare
ſubſtantiam? CA. Si per ſubſtantiã ſignifices perſo-
nam ſubſiſtentẽ,non eſt impiũ unam profiteri eſſen
tiam in tribus ſubſtantijs: quanq̃ ab his uocibus,
quibus olim pij quidã ſunt uſi,uel ob nouitatẽ præ-
ſtat abſtinere.Si ſubſtantiã accipis,cui inhærẽt acci-
dentia

dentia, impiũ eſt hoc nomen deo tribuere, qui ſimplicisſimus eſt, nec ex materia & forma cõpoſitus, nec accidentibus admixtus, ſed quicquid in illo eſt, una ſimplexq; ſubſtantia eſt. Quod ſi quid huiuſmodi uocabulorum attribuitur in ſacris litteris deo, uelut, iraſci, placari, pœnitere, obliuiſci, recordari, ſcito ſcripturam ad noſtros ſenſus attemperare linguam ſuã, quemadmodũ mater balbutit cum infantulo. Porrò ſi ſubſtantiam appellas rem ſolide per ſe ſubſiſtentẽ, nihil eſt in quod rectius quadret ſubſtantiæ uocabulũ q̃ in deũ: per illum enim eſt, quicquid uere eſt: perfectiſsime autẽ ſit oportet, quod omnibus dat ut ſint. K A. Hæc quidẽ abs te pie dilucideq; mihi uidentur diſſerta. Cæterũ quũ multa elogia cõpetant in deũ, ſapientiæ, bonitatis, æternitatis, incõmutabilitatis, ueritatis, iuſtitię, miſericordiæ, aliaq; innumera, quur hic tantũ exprimitur omnipotens. C A. Tu quidẽ ſapienter interrogas. Quiſquis enim uere profitetur deũ, eadem opera profitetur omnia quæ diuinæ naturę congruũt. Sed quoniam hic rudibus credenda proponuntur magis q̃ diſcutienda, & non ſolũ in orbe condito, uerũ etiam in redempto & cõſummãdo plurima ſunt quæ ſenſui humano uidentur impoſsibilia, ad excludendas omnes iſtiuſmodi ratiocinationes additur hic omnipotentis cognomen. Ariſtoteli inſolubilibus argu

mentis probanti mundum hunc fuiſſe ab æterno, quod ex nihilo nihil poſsit gigni, Reſpondetur, omnipotens eſt, qui mundũ quum nõ eſſet cõdidit. Negãt à priuatione recurſum ad habitũ, eoq́; nec Chriſtum natũ ex uirgine, nec à mortuis reſurrexiſſe: reſpondetur, omnipotens eſt deus, qui hæc operatur. Iudęi negant hominẽ ex homine naſci citra uirilem operam, reſpondetur, deũ eſſe qui hoc fieri uoluit, deũ eſſe qui natus eſt, deũ eſſe qui præparauit uirginis uterũ. Ad confirmandã igitur fidem imbecillium, præcipue facit omnipotentis cognomẽ. Cum enim infinita ſit & incomprehenſibilis dei potentia, ſtultũ eſt diſquirere, quomodo hoc aut illud fecerit, ſed cum fideli Pſalmographo dicendũ eſt: Omnia quæcunq; uoluit dominus fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyſsis. K A. Creatorẽ cœli & terræ. Quur uni patri tribuitur mũdi creatio? C A. Eſt quidem omnibus perſonis mundi creatio communis. Siquidem pater uniuerſam creaturam condidit per filium, cooperãte ſpiritu ſancto, ſic tamen ut hic nec inſtrumẽtum imagineris nec miniſtrum. Sed conueniebat, ut exordium Euangelicæ profeſſionis conſonaret cum initio ueteris teſtamẽti, quo uel hinc intelligamus utriuſq; legis unum eſſe principem & autorem. Sic orditur Geneſis: In principio creauit deus cœlum & terram. Iudęis autem, de uul-

go loquor,ignotus erat filius & ſpiritus ſanctus, ſolum patrem agnoſcebāt,non quod genuiſſet filium deum,ſed quod conditor eſſet & gubernator humani generis,& uniuerſę creaturę fons.Pater enim originis uerbum eſt, & conſtat perfectiſsimā originis rationem eſſe in patre,quod hic ſolus,ut ait Cyprianus,ſine autore ſit, qui ſolus autor omnium eſt citra exceptionem. KA. Quur quod hic dicit conditorem,alius uocat creatorē,alius factorem? CA. Græcis unica uox eſt ποιητὴς,cōmunis ad autorem, creatorem,& quomodocunq; factorem, tametſi factoris uocabulū repudiat lingua Latina.Quidā diſtinguendi gratia docuerunt eum creare qui de nihilo producit aliquid,quod eſt ſolius dei:eum facere,qui ex materia fabricatur aliquid, quēadmodū natura ex grano gignit arborem,& artifex ex argento facit pateram. uenit igitur in diſquiſitionem an deus creaſſet cœlum & terram, quum prius uideatur fuiſſe chaos,hoc eſt materia informis. Non igitur ex nihilo creauit; quanquam recte dicitur ex nihilo creaſſe,qui hoc ipſum creauit, unde facta ſunt omnia. Hanc argutationem ut excluderent, quidam maluerunt conditoris uti uocabulo. KA. Quur maluit appellare conditorem cœli & terræ, quàm conditorem uniuerſæ creaturæ. CA. Quia, ut modo dixi, maluit Geneſeos uerba referre.Cœlū uniuerſa com

Conditor, creator, factor.

Creare.

Facere.

Cœli et terræ.

plectitur, circum terram uoluūtur elementā cætera, hæ duæ mūdi partes noſtris ſenſibus maxime ſunt
» expoſitæ. Et ad ſenſus humanos, ut iam admonui,
» frequenter ſcriptura ſermonem ſuum attemperat. Qui condidit cœlum & terram, utiq; condidit om/nia quæ his continentur. K A. At Nicenū ſiue Con/ſtantinopolitanum Symbolū addit, uiſibilium om/nium & inuiſibilium. C A. Idem dixit, ſed explana/tius, ne quis putaret angelos, aut animas hominum à deo non eſſe cōditas. Quod hic tecte dictum eſt,
» exerte pronunciat Apoſtolus Coloſ. 1. Quoniam
» per ipſum condita ſunt uniuerſa in cœlis, & in terra,
» uiſibilia & inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominatio/
» nes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, oīa per ipſum
» & in ipſo creata ſunt. Quicquid nunquam eſſe cœ/pit deus eſt, ſed angeli ſunt miniſtri dei, quē ut con/ditorem ac dominū indeſinenter cum tremore glo/rificant & adorāt. Quicquid autē eſſe cœpit, ab uno deo duxit originem, qui ſolus nec principiū nouit, nec finem, nec loco tenetur, nec tempore mouetur. K A. Quid iam ſupereſt, niſi ut ad ſecundum articu/lum tranſeamus? C A. Satius arbitror nonnihil eti/am circa hunc articulum immorari. K A. Sequor.

Ad salutem Gradus:
1 C A. Primus igitur ad ſalutem gradus eſt, credere de/um eſſe.
2. Secundus credere deo, hoc eſt fidem habe/re uerbis illius.
3. Tertius, omnem ſolicitudinem plena

fiducia

fiducia in illum conijcere. Qui nō credit eſſe deum, profitetur nihil uſquam eſſe, quum ab illo ſint quæ ſunt. Qui credit deo, profitetur illum eſſe ueracem in omnibus. Qui totam fiduciā in eo collocat, profitetur ab illo gubernari uniuerſa, nec quicꝗ illo eſſe uel melius uel ſapientius. Quiſquis de his poſterioribus ambigit, nec primū illud uere credit. Nō enim uere credit eſſe deum, qui aliū fingit ꝗ eſt. Imò turpius errant, qui quū profiteantur eſſe deum, tamen negant illum omnipotentem aut omniſcium, aut negant ab eo cōditum mundum. Et ſi conditus eſt, negant ab eo gubernari. Quēadmodū tu, ni fallor, leuius indignareris illi, qui putaret te nō eſſe natū, ꝗ qui crederet, tibi nō eſſe ſenſus, aut mentē humanā, aliaꝗ ſine quibus homo cognomē hominis amittit. KA. Profecto ſic eſt. CA. Qui regē nominat, multas egregias res unica uoce cōplectitur. Qui deū nominat, infinitā omnium bonorū ſummā complectitur. Plurimi ſonāt ore, Credo in deū, ſed qui Chriſtiano pectore dicit, credo in deū, primū execratur paganos quoſdā Cyclopicos, qui nō credunt ullum eſſe deū, Nec minus iſtos qui numerāt nobis multos ac multiplices deos, quū eadē opera fateanť nullum eſſe deum. Si enim plures ſunt, eſt quo alius ab alio differat: id ſi bonū eſt, non eſt deus qui caret aliquo bono: ſi malū, in deum nihil cadit mali. Similiter &

f 3 cos

eos qui nihil omnino eſſe credũt præter ea quæ corporis ſenſibus percipiunt. A quibus non procul abſunt Anthropomorphitæ, qui quoniã in ſcripturis legerant oculos,faciem,os, manus,cor, brachiũ,uterum & pectus dei,putarunt deum eſſe corporeum, humana forma, humaniſq; membris cõpoſitum, quũ nihil longius abſit ab omni materia ſenſibili q̃ deus,& Ioannes ſcribat,Deus ſpiritus eſt. (Cap. 4.) Dein Epicureos, qui ſic concedunt eſſe deũ aut deos eſſe, ut negent illis curæ eſſe res mortaliũ. Hi deum uel impotentem faciunt, uel ſtultũ, qui non ualeat regere quod condidit,uel maleuolũ qui nolit,uel ſocordem & ebriũ,qui negligat. Hæc in hominẽ monarcham dicta blaſphemiæ plena ſunt,quãto magis ſi dicantur in deum. Atqui dominus in Euangelio clamat, ne paſſerculũ quidẽ cadere in terrã abſq; uoluntate patris, ac diſcipulorũ etiam capillos omnes eſſe numeratos deo,ut nec pilus pereat,niſi illo uolente. Et magiſtro accinit diſcipulus Petrus,Omnem ſolicitudinem cõijcientes in eum,quoniã ipſi cura eſt de uobis. Deteſtatur & Iudæorũ blaſphemiã, deũ unum profitentiũ,ſed filiũ ac ſpiritũ ſanctũ abnegantium, quũ dei ſubſtantia ſiue eſſentia ſic una ſit,ut eadem, atq; ut Dialecticorũ more loquar, eadẽ numero ſit in filio à patre genito,& in ſpũ ſancto ab utroq; procedente. Pater clamat è nubibus,Hic eſt filius meus

dilectus

dilectus,& Iudæus dicit,nõ habet filiũ.Idem clamat
» per os Iohelis: Effundã de ſpiritu meo ſuper omnẽ
» carnẽ,Et Iudæus reclamat,Deus nõ habet ſpiritum
ſanctũ,ſed ſolitarius eſt.Huic dementiæ affinis fuit
ἀνόητος Noetus & impius Sabellius, à quibus nata Noetus. Sabel
eſt hæreſis Patriſpaſsianorũ,quæ dei ſubſtantiã nõ
in tres perſonas,ſed in tres uoces diſtinxit.Pater,in/
quiunt,mundũ cõdidit, idem filij nomine carnẽ aſ/
ſumpſit,& paſſus eſt. Idem cõmutato nomine iam
ſpiritus ſanctus uenit in diſcipulos.Sciens ac lubens
hic prætereo Baſilidis ac Marcionis plusq́ blaſphe
ma ſomnia.Ad Iudæorũ impietatẽ accedũt Orige/ Origenist..
niſtæ,qui filiũ dei faciũt creaturã,& ſpiritũ ſanctum
creaturæ miniſtrũ.Accedit Arius,qui fatetur filium, Arius.
ſed uoluntatis & ſimilitudinis non naturæ, quanq́
hanc ſimilitudinẽ uult imperfectam eſſe, qualis eſt
umbræ ad corpus, quod exiſtimet inter creatorẽ &
creaturã non cadere niſi tenuem & obſcurã ſimilitu
dinem.Huius impietatẽ uincit Eunomius, qui docu Eunomij.
it filiũ per omnia patri diſsimilẽ, quod nulla ſit affi/
nitas inter conditorẽ & rem conditã,uelut inter infi/
nitum & finitũ.Ab hoc ſic diſſentit Macedonius,ut Macedonij.
tamen eccleſiaſticæ doctrinæ non aſſentiatur. Fate/
tur filiũ per omnia patri ſimilem, ſed ait ſpiritũ ſan/
ctum nihil habere cõmune cũ patre & filio.De Ma Manichei.
nicheis iam attigimus,qui dum fabricãt duo prin/
cipia

cipia ſibi contraria, à quorũ altero condita ſunt uiſi-
bilia, ut mala à malo, ab altero inuiſibilia, ut à bono
bona, nimirũ ex uno deo faciunt duos, bonũ & ma-
lum, ſicut & gnoſtici. Synerus dum tria principia fa
cit, totidem facit deos. Rurſus qui filiũ aut ſpiritum
ſanctũ à deo ſeparant, quũ illi natura cohęreãt, mu-
tilum deum nobis obtrudere conãtur. Item ſunt qui
pro deo ſupponunt naturã, quæ ſi æterna eſt & om
nipotens, profecto deus eſt, ſi nõ eſt talis, dei mini-
ſtra eſt, & à deo cõdita. Idem de ſecundis cauſis ſen-
tiendum arbitror. Quanq; mea ſentẽtia religioſius
eſt, totũ hoc uel quod agit natura, uel quod ſecun-
dariæ cauſæ, unius dei energiæ tribuere, quæ ſi ceſ-
ſet, nec ſol ſit futurus lucidus, nec cœlũ uolubile, nec
ignis calidus, ſed repente corruẽt omnia. Execratur
& Seleucum, qui mundũ fatetur à deo conditum,
ſed materiã ait fuiſſe ab æterno, rem informem &
imperfectã deo ęquans. Execratur & Menandrum,
qui Platonem imitatus docuit mundum non à deo,
ſed ab angelis conditum, angelos appellans quos
Plato uocat dæmones deorum ſelectorum filios:
Atq; his quoq; turpius delirantem Saturnium, qui
ſomniauit mundum à ſeptem angelis conditum, &
omniũ turpiſsime delirantẽ Baſilidem, qui docuit
mundũ cõditum à trecenteſimo ſexageſimoquinto
cœlo. Sed iam piget errorũ, quorum nullus eſt finis.
In ſum

In ſumma quicunque de deo ſecus ſentit, quàm reuera eſt, aut non talem credit, qualē nobis depinxit diuinarum ſcripturarū autoritas, nō credit in deū, ſed in idolo ponit ſpem ſuā. Vides quantā philoſophiam nos docuit tam breuis articulus, quantiſq́ tenebris ac mōſtris errorū nos liberarit. KA. Profecto uideo magnā rem eſſe, ex animo dicere, Credo in deum. CA. Iſtuc etiam magis dicas, ſi reputaris, quanta ſit hominum turba, in quos hæret illud Beati Pauli, profitentur ſe noſſe deū, ſed factis abnegant. Quicquid homo præfert deo, id ſibi facit deū. KA. Quo pacto? CA. Deus dicit, non mœchaberis, concupiſcentia dicit mœchare. Hic qui neglecto deo auſcultat cōcupiſcentiæ, nónne quadantenus deum repudiat, & in eius locum ſubſtituit cōcupiſcentiam? KA. Videtur. CA. Deus dicit noli peierare, auaricia dicit peiera, nónne hic auarus pro deo uero colit Mammonam? Scriptura docet nos ubiq́ deum præſentem eſſe, nec quicquam eſſe abſconditum ab oculis eius. An hi credunt hoc, qui quotidie cōmittunt ſub oculis dei, quod homine teſte non auderent cōmittere? KA. Non uidetur. CA. Qui ob mortem liberorū, aut ob ereptas merces cōfugiunt ad laqueum, num hi credūt omnes res humanas geri ſapienter, ac miſericorditer à deo gubernari? KA. Mirum ſi uerè credunt. CA. Qui toto pectore per omnem ui Hebr. 4

tam mundo ſeruiunt, lætantes quum male fecerint, & exultantes rebus peſſimis, an iſti credunt deum nihil malorum inultum relinquere, ſed qui hic noluerunt ſua ſcelera per pœnitentiam expiare, mitti in ignem æternum? KA. Meo quidem animo, aut non credũt aut frigide credũt. CA. Rurſus qui conſiderata criminum ſuorum magnitudine, deſperant ueniam, an hi credunt deum eſſe infinitæ miſericordiæ? KA. Non eſt ueriſimile. CA. Plurimum igitur habet momenti ad pie beateq; uiuendum, uiuida fide uerum noſſe deum. Qui ex animo credit illum eſſe ſumme bonum ſummeq; pulchrum, quî poterit aliquid amare ſupra illum? Qui credit omnipotentem, non conabitur illi reſiſtere, qui uinci non poteſt. Qui credit ſumme ſapientem, nunquam illi obmurmurabit in rebus aduerſis. Etenim ut improbus omnium iudicio uideatur qui quum ſit idiota, medicum reprehendat, quod uarijs corporibus diuerſa præſcribat: ita prorſus excors ſit, qui deũ perinde iudicat, quaſi neſciat, quid cuiq; ſit optimum. Medicus alium ungit ac lauat, aliũ urit ac ſecat, alij uenam incidit, alij proluit aluum, alij ſiſtit, alij præſcribit inediam, alij cibũ, alium iubet dormire, alium uetat, & dicimus, medicus eſt, nouit quid expediat ægroto: & quũ deus huic largitur opes, alij adimit, alij dat liberos, alij negat, huic dat proſperam ualetudinem

tudinem

tudinem, illi corpus obnoxiũ morbis, dicimus quur deus ad hunc modum tractat homines, ac non potius dicimus, deus eſt, nouit quid cuique expediat. Qui credit ſumme iuſtum, nunquam ſibi promittet malefactorũ impunitatem. Qui credit omniſcium, non facile committet illo ſpectante, quod apud bonum uirum erubeſceret facere. Qui credit ſumme ueracem, horrebit impijs intentata ſupplicia, & ad æternam beatitudinem promiſſam pijs, aſpirabit. Qui credit hunc mundũ hominis cauſa conditum, quocunq; ſe uerterit, excitabitur ad adorandã tantam numinis indulgentiam, & à deo cõceſſis uti uerebitur ſecus quàm ad illius gloriam. Sed ſit hic huius colloquij finis: poſteaq; oraueris, & hæc tecum uelut animal mundũ ruminaueris, ad me redito.

Iuſtus. Omniſcius. Verax.

CATECHESIS III

SENTIO granum ſinapis in animo meo KA. per te ſatum magis ac magis exerere uim ſuam. CA. Vtinam me plantante ac rigante dominus det incrementũ uſq; ad legitimam maturitatem. KA. Sed inter cogitandum hic ſcrupulus pupugit animum meum, quam ob cauſam, quum in diſciplinis initia ſumi ſoleãt à facillimis, noſtriſq; ſenſibus familiariter notis, hæc philoſophia protinus à deo cœperit exordium, quo nihil magis arduũ, aut ab humanis ſenſibus remotius? CA. Quoniam

Scrupulus.

» niam hæc philoſophia fidei eſt, non diſquiſitionis. Diſquiſitio per longas ambages ac ſinuoſos Mæandros ducit hominis mentem, ac ſæpenumero ſeducit. Fides compendio ſubuehit ad ſummum, ac uelut in ſublimi ſpecula collocat animum noſtrum, unde certius ac plenius dijudicet hæc inferiora, ad deũ omnia referens, in quo eſt initium, incrementum, ac perfectio omnium. Cognitio quæ naſcitur è ſenſibus, interdum incerta eſt, quod non raro fallant ſenſus: ueluti quum ſol nobis uidetur bipedalis, quum ſit maior tota terra, quum fulmen prius uidemus quàm audimus tonitruum, & tamen uiſus & auditus inter ſenſus externos præcipui ſunt. Nec ſemper certa eſt cognitio, quæ colligitur ex cauſis, ſiue principijs demonſtratorijs, quum uideamus ſapientiæ profeſſores aliquoties & de principijs ambigere.

» Porrò quoniam fides à deo ueniens ſuperat & ſen-
» ſuum & principiorum omnium certitudinem, nulla
» eſt certior cognitio quàm per fidem, ac nulla etiam
» compendioſior faciliorq́ꝫ. Accipe argumentũ: quot hodie ſunt textores ac textrices, qui melius philoſophantur de rebus diuinis, quàm philoſophorũ præcipui Plato & Ariſtoteles? Quorum prior ille quàm multa delirat de dijs ſelectis ac dæmonijs deorum filijs, de mundo à dæmonibus condito; de animabus è cœlo delapſis? Hic poſterior quoniã ab imis

ad ſumma conatur emergere, per quot diſciplinarũ ambages ducit ingenium, quamdiu remoratur nos in dialecticis,in poeticis,Rhetoricis,Phyſicis,meteo rologicis, priuſquã ueniat ad ultramundana? Nec „ tamen ad dei cognitionem,cuius gratia tot gradus „ facti fuerant,peruenit: ad quam nunc per fidem,& „ cito & facile prouehuntur adoleſcentes, nullis hu „ manis inſtructi diſciplinis. Præcipua philoſophia quæ ueram beatitudinem conciliat homini,eſt noſ ſe deum, & à deo miſſum Ieſum Chriſtũ. Ad hanc quoniam maxime ſecundũ naturam eſt, omnis qui dem ſexus, omniſq; ætas docilis eſt, ſed ea præci pue quæ nondum eſt prauis infecta cupiditatibus. Intantum uerò ſecundum naturam eſt religio, ut huius ſenſus aliquis elephantis aliiſq; brutis ani mantibus ineſſe credatur. KA. At qui ſimpliciter credit, quæ de deo prodita ſunt,non poterit cũ phi loſophis & hæreticis congredi. CA. Neq; enim hæc philoſophia diſcitur ad paleſtram, ſed ad piam ui „ tam. Quid autem arrogantius iſtis, qui rationibus „ humanis de diuina natura diſputant, quum nullus „ ſit illorum, qui culicis aut araneoli naturam ualeat „ ad plenum aſſequi,quũ hæc quotidie uideant? Qui „ ſcrutator eſt maieſtatis,opprimitur à gloria,non ali ter, quàm qui ſolem intentis immotiſq; oculis diu tius intuentur,cæcutientes diſcedunt,ut iam interdũ

impingant & in palum obuium. Fidei uerò ſimplex & colũbinus eſt oculus, hâc reuerenter cõtemplans deum, quâ nobis uoluit innoteſcere, nõ curioſe ſcrutans ea, quæ nobis uoluit interim eſſe tecta, donec peruenerimus ad illud cœleſte theatrũ, in quo propius clariuſq; ſeſe contemplandũ præbebit purgatioribus oculis. In hac uita ſatis eſt, quod tenes deũ eſſe, & unum eſſe natura, triplicem perſonarum diſtinctione. Tenes filium à patre naſci, ſpiritum ſanctum ab utroq; procedere. Tenes deum eſſe nõ corpus ſed mentem infinitæ uirtutis, ſimpliciſſimam, æternam, ut quæ fuerit ante omnia tempora, nec tempore mutatur. Ab hac omnipotente mente tenes mundũ uniuerſum eſſe conditum, & conditum hominis cauſa. Deus enim nec mundo eget, nec homine, nec prorſus ulla creatura, in ſeſe & ex ſeſe perfectiſſimus eſt. Verum quoniã ſumme bonus eſt, noluit ſolus eſſe beatus, ſed felicitatem ſuam in angelos atq; homines & in uniuerſam creaturã diffudit, quatenus quæq; res diuinæ munificẽtiæ capax eſt. Homini uarijs modis loquens uoluit innoteſcere. Primitus quodammodo loquutus eſt humano generi, dum per filium, qui eſt uerbum patris, de nihilo creat hanc admirandã mundi fabricam, ut ex opere conijceremus opificem. Tale enim opus nec homo, nec angelus poſſet abſoluere. Hic erat pri-

mus

Dei misericordia, bonitas et charitas.

mus gradus ad cognitionem dei. Succeſſit lex, quæ mentis humanæ caliginem nonnihil adiuuit, ſed ea præter quàm quod uni genti data eſt; per typos & ænigmata nobis deum deliniauit, præparans animos hominum ad lucem Euangelicam, quæ per filium nobis illuxit. Naturali lumine ad faſtum abuſi ſunt philoſophi, lex pleriſq; Iudæis fuit maioris impietatis occaſio. Mundus erat refertus Idololatria, Iudæi tumebant inani perſuaſione iuſtitiæ, peccatũ impune regnabat in orbe, dum hominum maxima pars imitatur primos humani generis parentes: hic prompſit ſeſe dei miſericordia, quæ ſuperat omnia opera illius. Dignatus eſt nobis propius per eundẽ filium ac familiarius innoteſcere, ut uel ſic in mutuũ amorem illius raperemur, tot tamq; mirandis prouocati beneficijs. Condiderat quum non eſſemus. Reſtituere uoluit, quũ periſſemus, præſtiterat enim non eſſe quàm perire. Poſt orbem mirabiliter conditum, poſt legem diuinitus datam, poſt prophetas dei ſpiritu afflatos, miſit unicũ filiũ, factũ hominẽ, ut ſaltẽ hominẽ homines amaremus. Miſit aũt non ultorẽ, ſed ſeruatorẽ, cuius morte nos reuocaret in uitam. Quid amplius potuit immenſa dei charitas? Præbuit ſeſe nobis quodãmodo palpabilẽ, ſeipſum quatenus licuit in exitiũ tradidit, ut nos ueræ ſaluti reſtitueret. Omnipotentiam ſuam præcipue declarà Omnipotentia

uit

uit orbe cõdito, nunc declarauit immenſam miſericordiam, & inſcrutabilem ſapientiã: miſericordiam quòd gratis redemit, ſapientiam quòd ſic redemit. Proinde quæ iam ſupereſt homini tergiuerſatio, ſi tam ſtupendam dei bonitatem negligat? Hanc partem nunc docet ſymbolum, Et in Ieſum Chriſtum filium eius unicum, dominum noſtrum. KA. Quur iſtis cognomentis deſignauit perſonam redemptoris? CA. Vt omnibus modis declararet ſecundam perſonam, quæ proprie carnem aſſumpſit, eſſe uerũ hominem ex homine, ac uerum deum, de deo. KA. Quo pacto? CA. Sunt qui putant Ieſum eſſe deitatis uocabulum, Chriſtum humanæ naturæ. In hanc opinionem adducti uidentur, quod Ieſus Hebræis ſonet ſeruatorem, Chriſtus unctum. Nemo autem poteſt dare ſalutem æternam, niſi deus, & unctio ſonat ſpiritualem gratiam, quæ non cadit niſi in hominem. ſed re uera utrumq; uocabulum eſt humanæ naturæ. Ieſus eſt nomen perſonæ ſingularis, hoc eſt illius hominis qui ſolus omnium natus eſt ex uirgine, quem Ioannes indicauit digito, ne quem alium pro uero redemptore amplecterentur. Ecce inquit, agnus dei. Chriſtus uocabulum eſt uel regni uel ſacerdotij. Nam apud Iudæos & ſacerdotes & reges ungebantur unctione ſacra, & utriq; honoris gratia Chriſti dicebantur. Vterq; porro titulus Chriſto congruit:

Articulus Secundus

IESVS.

Chrus

congruit, qui dictus eſt ſacerdos ſecundum ordi-
nem Melchiſedec, qui ut ſacerdos ſeipſum agnum
uerè immaculatum in ara crucis obtulit pro ſalute
mundi, & ut rex poſt reſurrectionem apparens diſ-
„ cipulis regaliter dixit, Data eſt mihi omnis poteſtas
„ in cœlo & in terra: nec aſpernatus eſt latronis uocē
„ regem agnoſcentis Memento mei cum ueneris in re
„ gnum tuū. Quanquam dominus nunquam exter-
no Chriſmate fuit unctus quemadmodum Aaron.
Exodi 29. aut Saul 1. Reg. 10. Sed hic erat quem ſin-
gulariter unxit deus plenitudine ſpiritus ſui. Quan-
quam in Ieſu uocabulo præterquam quod ſingula-
rem deſignat perſonā, reuocatur in memoriam ue-
teris teſtamenti figura. Nam Ieſus ille Naue, geſſit Joſue.
„ Ieſu redemptoris imaginem. Moſes qui typus eſt Moſes.
„ ceremoniarum, non potuit populum Iſraeliticum in
„ terram repromiſſam perducere. Sed illi ſuccedens Joſue
„ dux Ieſus eò perduxit. Neq; enim eſt aditus ad ue-
„ ram felicitatē, niſi per fidem & gratiam, quam omni
bus detulit Ieſus uirginis filius. In cognomine Chri
ſti, quod in Euangelicis & Apoſtolicis literis frequē
ter inculcatur, Iudęis exprobratur ſtulta & pertinax
incredulitas, qui in hunc uſq; diem expectant ſuum
meſſiam. Nam quem latini uocant unctum, Græci
Chriſtum, Hebræi Meſſiam appellant. Expectant Judæi infelix inſania.
autem regem opibus, copijs reliquisque mundanis

 præſidijs.

præſidijs affatim inſtructum, qui Iudaicam gentem nunc ubiq; reiectam & exulem in libertatem ac regnũ reſtituat. Et hac inani ſpe infelix illa natio conſolatur ſuam calamitatem. At nos Chriſtiana fides docet hunc eſſe uerè Meſſiã illum unicũ à prophetis olim promiſſum, qui non unam gentem, ſed per omnes mundi plagas ueros Iudæos, hoc eſt, Chriſti nomen profitentes, & corde circumciſos, non armis corporalibus, ſed ſanguine ſuo liberaret à tyrannide Satanæ, & condonatis peccatis omnibus reſtitueret ueræ libertati, ac tandem cœleſtis regni ſibi cohæredes & cõſortes aſciſceret. Ieſus igitur expreſſus eſt, ne ſit error in perſona: Chriſti cognomen additũ eſt, ne quis Iudaiſſans expectet alium meſſiam, aut alium redemptorem. ſemel uenit, ſemel perfecit ſacrificium illud unicum & admirabile, cuius myſtica cõmemoratione uoluit nos ali fulciriq;, donec denuo ueniat, non iam redemptor, ſed iudex ac remunerator. Primum igitur indicauit nobis uerum hominẽ illum admirabilẽ, in hoc ab æterno deſtinatum, ut per eum mundus redimeretur. Mox in eodem indicat nobis uerum deum, filium eius unicum, dominũ noſtrũ. Ex deo nihil proprie naſcitur niſi deus, quemadmodũ ex homine iuxta naturæ curſum nihil naſcitur niſi homo. KA. Atqui ſcriptura frequenter homines pios appellat filios

dei

dei. CA. Et ideo addidit, unicum ſiue unigenitum, ut hunc natura filium dei, ſecernat à filijs per adoptionis gratiam in hunc honoré aſcitis. KA. An eſt nephas Chriſtum iuxta naturam aſſumptam appellare filium adoptionis? CA. Religioſius eſt à talibus abſtinere titulis, ne quam anſam demus Arianis. Adoptatur qui prius non erat filius, quéadmodum nos qui nati filij iræ, per fidem in Chriſtũ facti ſumus filij dei. At Chriſtus nunq̃ non fuit filius dei, ſed ut cóceptus eſt de ſpiritu ſancto, fœlix illius anima ſimul creata eſt omnis gratiæ cœleſtis plena. " Quanquã aũt dominus bis natus eſt ex patre ſine " tempore, ex uirgine tempore præfinito à deo, non " ſunt tamẽ duo filij, ſed unicus eſt filius, nõ alius, ſed " idem aliter natus. De ſubſtantia uirginis natus eſt, ut agnoſcamus humanæ naturæ ueritaté: quod aũt citra uirilem operã de ſpiritu ſancto cóceptus, & illeſa matris uirginitate natus eſt, prærogatiua erat dignitatis. KA. Quur addidit dominũ noſtrũ? CA. Hoc cognomento frequenter illũ honorãt ſacræ literæ, præſertim noui teſtamẽti. Quatenus erat deus de deo, dominus erat omniũ, non alius dominus à patre, quéadmodũ nec alius deus. Sed peculiari ratione dicitur dominus electorũ, quos aſſeruit à dominatu Satanæ, & ſibi fecit populum acquiſitionis. Quicũq; em̃ cómittit peccatũ, ſeruũ ſe cóſtituit illius:

per peccatum aũt tyrannidem obtinet Satanas. Ab hoc igitur tyranno crudeliſſimo translatũ eſſe dominium in Ieſum Chriſtum multo clementiſſimum admonet nos Symbolũ: quo titulo noui teſtamenti literæ frequenter deſignant filium dei, oſtendentes cui ſeſe totos dedicent, qui baptiſmũ accipiunt, & cuius imperatis poſtea per omnem uitam abſq; ulla reſponſatione parendum ſit, & ſub cuius tutela ſecuri poſſint uiuere. Nullus enim illi quod poſſidet poteſt eripere. KA. Domini cognomen quomodo competit in Chriſtum, iuxta diuinam naturam, an iuxta humanam, an iuxta utramq;? CA. Iuxta u-
"tramq; ſed non eodem modo. Iuxta ſuperiorẽ na-
"turam dominus fuit omnium ab exordio mundi,
"iuxta aſſumptam, per mortem & ignominiam pro-
"meruit intrare in gloriam, datumq; eſt illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine Ieſu ſeſe flectat omne genu, cœleſtium, terreſtrium & inferorũ. KA. Ergo ut homo dominus eſt angelorum? CA. Maxime. Dæmonum quoq;. KA. Vtrò refertur, uox, unicum, ad filium qui præceſſit, an ad dominum, qui ſequitur? CA. Ambigue quidẽ in confinio poſita eſt ea uox, quod utriq; congruat. Nam ut eſt unicus filius natura, ita eſt unicus dominus omnium rerũ conditarũ. Rectius tamen refertur ad filium, quod hæc diſtinctio euidenter exprimit diuinam

uinam naturã, quam habet à patre naſcens,cum patre cõmunem. KA. Quur igitur non dictum eſt,in unico filio eius?Ita nulla fuiſſet ambiguitas. CA. Voci additæ ad diſcretionẽ,magis cõueniebat locus poſterior.Etenim ſi dixiſſet,unicum filium eius, accipi poterat filij dei cognomen, non competere niſi in unum hominem Ieſum:nunc quum addit unicum, non diuidit filium, ſed diſtinguit generationis modum, ut intelligamus uerbum quod à patre deo ſine tempore naſcitur deus, idem tẽpore ſuo natum ex uirgine, hominẽ ex homine. Auguſtin. in libello de ſymbolo pro una uoce duas ponit. Et in Ieſum Chriſtum filiũ eius unigenitũ, unicum dominum noſtrũ. Sed quoniam ex interpretatione non liquet an ita legerit, probabile eſt unigenitũ additũ ab aliquo,qui conatus ſit explanare, quare dixiſſet unicum. Nam dei filius in ſcripturis interdũ dicitur primogenitus iuxta naturã aſſumptam, unigenitus iuxta diuinam natiuitatem.Rom.octauo:ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus, Ioan.1.Vidimus gloriã eius,gloriã quaſi unigeniti à patre. Item ca.3. Sic deus dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum daret. Secundum priorem generationem, nec frater eſt noſter,nec hęres dei,nec fratres habet,nec cohæredes:iuxta poſteriorem & fratres habet & cohęredes. KA. Nihil intereſt inter unicũ & unigenitũ?

CA. Vnicus dici poteſt, qui ſolus è liberis ſupereſt, quem non recte dixeris unigenitum. Tametſi ſacrorum uoluminum interpretes, eandem uocem μονογενὴς interdum uertunt unicum, interdum unigenitum. Velut Lucæ 7. uiduæ filius unicus dicitur, quem Euangeliſta dixit, μονογενῆ. Et πρωτότοκος, hoc eſt, primogenitus, interdum dicitur unigenitus. Sic enim Matthæus loquitur de matre Ieſu, Peperit filium ſuum primogenitum. Nam primum interdum dicitur, non quod alia præcedit, ſed quod antea nunquam fuit. Veluti quum dicitur, primum hodie uidi Cæſarem, recte dicitur, etiam ſi poſtea nunquam uideat. Ita primogenitus dici poteſt, qui primo partu æditus eſt, etiam ſi nullus ſequatur partus. Alioqui quæ lex iubet fieri in primogenitis, nõ fuiſſent præſtanda, niſi duo partus ſucceſſiſſent. Primus enim nõ dicitur, niſi qui è tribus principem obtinet locum. KA. Sed ſi Chriſtus iuxta naturam etiam humanam eſt omnium dominus quomodo dicitur habere fratres? CA. Etſi Chriſtus non eſſet omnium dominus iuxta naturam aſſumptam, tamen ob unitatem hypoſtaſeos tres ſubſtantias complectentis recte diceretur omnium dominus, quemadmodum pie dicimus deum paſſum ac mortuũ. Sed hic frater, non eſt uocabulum æqualitatis, ſed ſimilitudinis, cognationis & charitatis. Eadem dignatio-

ne

ne diſcipulos ſuos appellat, pro ſeruis amicos, nō abdicans ius ſuū, q̊d alibi agnoſcit quū ait, uos uocatis me magiſtrū ac dominū & bene dicitis, Sū etenim: ſed eximiā charitatē ſuam declarans, quę nihil recuſat, modo proſit. Quid autē noui ſi dignatus eſt eos fratres appellare, erga q̊s non dedignatus eſt agere miniſtrū? Iudęi omēs ſuæ gentis fratres appellabāt, ſed peculiarius cognatos. Dn̄s autē Iudæus erat natus ex Iudæis, q̊d euidenter expreſſerūt in eius genealogia Matthęus & Lucas. Sed reuera quiuis homo cuiuis homini frater eſt, ob eandē naturā ab ijſdem progenitorib. profectā, ac ſimilibus obnoxiā afflictionibus, in Chriſto dūtaxat excipio peccatū & quicquid eò uergit. KA. Peccatum originis nō eſt proprie peccatum. CA. Sed obſtat plenitudini gratiæ quę fuit in Chriſto, teſtante Ioanne, ſed inclinat ad peccatū, ut nō perpellat, Hoc repugnat dignitati Chriſti. Non enim conueniebat, ut qui uenerat purgaturus mundū ab omnibus peccatis, aliquo modo eſſet affinis peccato. KA. Sed eſurire, ſitire, laſſari, angi, tedere, mori, ſunt originalis peccati germina, quæ tamē in ſcripturis Chriſto tribuuntur. CA. Plurimū intereſt inter naturā conditam & prolapſam. Adā anteq̃ peccaret, uerus erat homo, & tamē liber erat ab his incōmodis quibus omnes urgemur, alij plus, alij minus. Peccatum in ſcripturis interdum dicitur

peccati vocabulū.

dicitur, peccatis debita pœna, interdũ uictimã qua expiatur peccatum. Eoq; dictum eſt priſcis ſacerdotibus, peccata populi comedetis. Et Paulus 2. Cor. 5. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatũ
„ fecit. Dominus in ſe recepit nõ ſolum ueritatem hu-
„ manæ naturæ, uerum etiam incommoda quæ natu
„ ram prolapſam comitantur, exceptis iis, quæ uel nõ
„ cõgruunt dignitati perſonæ, quæ ſimul erat & deus
„ & homo, uel excludunt, ut modo dicebam gratiæ
„ plenitudinem. Neq; enim recepit procliuitatem ad peccandum, ac ne facultatem quidem, nec recepit errorem aut ignorantiã. Ea porrò mala quæ recepit, nõ ex neceſſitate naturæ, ſed uolens noſtra cauſa ſuſcepit, ut dependeret quod nos commerueramus.

KA. Quur mutauit præpoſitionem, de ſpiritu ſancto, ex Maria uirgine? CA. Græcis una eademq; eſt præpoſitio ἐκ, ſed huius uaria eſt ſignificatio. Ex ipſo & per ipſum ſunt omnia, tanquã ab autore profecta. Ex auro fit patera uelut è materia: ex arbore naſcitur arbor, propagatione ſpeciei, ſic ex homine
„ gignitur homo. KA. Quur ſolum exprimit ſpiritũ,
„ quum tota trinitas ſimul operata ſit hoc adorabi-
„ le myſterium. CA. Quoniam in Euangelio Lucæ lo-
„ quitur Angelus uirgini. Spiritus ſanctus ſuperue-
„ niet in te. Neq; enim raro ſcriptura, ſingulis perſo-
„ nis quædam attribuit tanquam propria, quum ſint

omnium

„ omnium communia, ueluti quum patri tribuit æter„nitatem & omnipotentiam, filio ſapientiam, ſpiritui „ ſancto charitatem & bonitatem, quum pater per fi„lium dicitur condidiſſe mundum, per ſpiritum dilar„giri chariſmata. Symbolum igitur, & in hoc myſterio Gabriel expreſſit trium perſonarũ functionem. Spiritus inquit ſanctus ſuperueniet in te, & uirtus altiſſimi obumbrabit tibi. Quum audis altiſſimũ, intelligis adeſſe patrem ueluti fontem & autorem, ut à quo filius mittitur cum ſpiritu ſancto: quum audis uirtutem altiſſimi intelligis filium, qui proprie carnẽ aſſumpſit. Neq; enim pater aut ſpiritus ſanctus aſ„ſumpſit hominem. Conuenienter enim ſpiritus ſan„ctus dicitur ſuperuenire, ut excluderetur omnis hu„mana cogitatio: quæ quum audit conceptionis aut natiuitatis uocabulum, imaginatur uirile ſemen exceptum utero fœmineo: aut quum admonetur hominem è uirgine natum, aliquid his etiam fœdius ſomniat, reputans quæ fabulis hominum ſparguntur de nonnullis mulieribus, quæ narrantur geſſiſſe uterum ex ſemine maris in balneo natante, de equabus uento grauidis, ac de incubonibus. Vt omittam poetarum fabulas, quibus perſuaſæ gentes crediderunt ex dijs & hominibus naſci heroas. Hæc omnia „ portenta ut excluderet euangeliſta profitetur illic „ adfuiſſe pro marito patrem cœleſtem, qui quodam

„ modo iterum gignit filium ſuum: profitetur fœtus
„ originem non fuiſſe ab incubone, nec ab ullo ludi/
„ brio ſpiritus impij,ſed à ſpiritu ſancto.Id ita habere
palam declarat Euangelici ſermonis tenor, dum uir
gini ad conceptionis ac partus mentionem hęſitan/
ti,percontantiq́ꝫ, quomodo fiet iſtud, angelus exi/
mens illi ſcrupulum, reſpondit, ſpiritus ſanctus ſu/
perueniet in te. KA. Quur ſymbolum exprimit uir/
ginis nomen? CA. Ad maiorem hiſtorię fidem.Sic
expreſſit nomen Ieſu Chriſti,ſic expreſſit nomen &
cognomen præſidis,ſub Pontio Pilato. Eoq́ꝫ conſi/
lio Lucas hic diligenter expreſſit omnia nomina,
menſis,legantis dei,Angeli legati,regionis,ciuitatis,
ſponſi,tribus, & uirginis,quum ait,In menſe autem
ſexto miſſus eſt Angelus Gabriel à deo in ciuitatē
Galileæ,cui nomen Nazareth,ad uirginem deſpon
ſatam uiro cui nomē erat Ioſeph de domo Dauid,
nomen uirginis Maria.Non ſic narrant qui fingunt
ac deprehendi metuunt. Olim afflatus ſpiritu ſan/
cto uaticinatus eſt Eſaias,Ecce uirgo concipiet & pa
riet filium,& uocabitur nomen eius Emanuel,quod
interpretatum ſonat nobiſcum deus.Eam uirginem
eodem afflatus ſpiritu nobis ceu digito demōſtrat
Euangeliſta,& Angelus uelut explanans Eſaiæ uati
cinium,ait, & quod naſcetur ex te ſanctum,uocabi/
tur filius dei.Hæc eſt illa Maria,ad cuius nomen re

creantur

» creantur omnes animæ piorum. Cum Euam audi-
» mus ingemiſcimus, quum Mariam audimus, in bo-
» nam ſpem erigimur. Per illam naſcimur filij iræ, per
hanc renaſcimur filij gratiæ. KA. Haberetur ne pro
hæretico qui crederet Mariam uirginem poſt ædi-
tum Ieſum alios è ſponſo ſuo ſuſtuliſſe liberos? CA.
Non tantū pro hæretico uerum etiam pro blaſphe
mo. KA. Atqui negant hoc expreſſum in ſacris lit-
teris. CA. Sic eſt, ſed euidenter colligitur è ſacris lit-
teris, & manifeſte pugnat cum dignitate tum geniti,
» tum genitricis. Poſtremò hoc tanto conſenſu ab E-
» uangelij primordijs ad hunc uſq; diem, credidit, do
» cuit, & aſſeuerauit eccleſia Catholica, ut nihilo mi-
» nus perſuaſum eſſe oporteat, quàm ſi eſſet ſacris ex-
» preſſum literis. KA. Expecto ſcripturas. CA. Perpe
tuam uirginis integritatē Ezechiel prophetico æni- 44.
gmate ſignificauit, quum conuerſus ad uiam portæ
ſanctuarij exterioris quæ reſpiciebat ad Orientem,
audit ab eodem ſpiritu, qui Mariæ pudicitiam con-
ſecrauit. Porta hæc clauſa erit & non aperietur, &
uir non tranſibit per eam, quoniam dominus deus
Iſrael ingreſſus eſt per eam, eritq; clauſa principi.
Nónne ſatis apte propheta depinxit ſacratum uir-
ginis uterum, ex quo nobis exortus eſt ille ſol iuſti-
ciæ, qui illuminat omnem hominem uenientem in
hunc mundum, de quo & Zacharias apud Lucam:

Viſitauit nos Oriens ex alto, ut illuceſcat his qui in tenebris,& in umbra mortis ſedēt. Clauſa erat hæc porta ante partū,clauſa fuit & in partu,clauſa manſit & poſt partum. Soli Chriſto principi patuit,qui ſuo ingreſſu ſanctificauit eam, egreſſu conſecrauit, quoniam illa non ſpectabat niſi ad Orientem, unde puriſſimus emergit ſol, ſol ille nunquā occidens, innouans & exhilarans omnia.Spectabat ad uiam ſanctuarij exterioris, quoniam ea natiuitas erat extra uulgarem hominum natiuitatem, nihil habens admixtum humanæ concupiſcentię.poſtremo quū ipſa ſic loquitur Angelo,quia uirum non cognoſco, ſatis aperit perpetuum uirginitatis propoſitū. KA. Atqui quum per ſe ſit honorabile coniugium, culpaq; uacet ille connubialis congreſſus, quæ fuiſſet indignitas, ſi dominus eo modo fuiſſet natus, quo nati ſunt prophetæ cęteri,& omnibus prophetis excellentior Ioannes? CA. Eſt quidem honorabile cōiugium caſte ſeruatum, ſed longe honorabilior uirginitas perpetua, modo ſpontanea & pietatis amore ſuſcepta, Per concupiſcentiam ſine qua non concipitur homo tranſit originalis mali contagium. At cœleſtem illum partum decuit pluſquam angelica puritas.Age dic mihi ſi quis templum lapideum ſemel deo conſecratum per hominem epiſcopum uerteret in officinam ſutoriam, nōne clamārent omnes indigniſſime

indigniſſime factum? KA. Maxime, lapidibus obruerent hominem. CA. Non eſt tamen turpis ars ſutoria. Et ſi quis uas baptiſmo aut oleo ſacro, aliisúe piis uſibus conſecratũ, adhiberet prophanis uſibus culinæ, nonne uideretur intolerabilis contumelia? KA. Certe. CA. Et tamen nihil habet uitii ars coquorum. KA. Sic eſt. CA. Quid igitur dicendũ, de ſacratiſſimo uirginei corporis templo, quod non epiſcopus quilibet oleo ſenſibili, ſed ipſe ſpiritus ſanctus unctione cœleſti dedicauit, in quo tot menſibus uelut in thalamo ſedit diuinus ille fœtus, in cuius officina tota trinitas illud Angelicis mentibus adorandum myſterium confecit? An non indigniſſimum uideatur, ſi non dicam homini, ſed uel angelo patuiſſet? KA. Plane uideo. CA. Nunc illud reputa, utrum eccleſiæ tam conſentienti potius ſit auſcultandum, an Iudæis non hic tantum inſanientibus, aut obſcuro indoctoq; Heluidio, cuius error è ſcripturis perperã intellectis hauſtus tam manifeſtus eſt, ut uix ullos inuenerit diſcipulos, & priſcis eccleſiæ doctoribus uix dignus uiſus ſit qui confutaretur. KA. Video quàm decuerit eum partum perpetua uirginitas. Sed quur dominus è deſponſa naſci uoluit? CA. Prouiſum eſt adoleſcentulæ uirgini, ut haberet cuſtodem, curatorẽ, nutricium & miniſtrum, ſine ulla ſiniſtra ſuſpitione maligni uulgi, haberet &

teſtem grauiſſimũ integritatis ſuæ ſponſum. Sum/ma tranquillitas decebat talem uirginem, & dei matrem oportuit non ſolum ab omni labe puriſſimam eſſe, ſed ne falſis quidem hominum fabulis attingi conueniebat. Nam ea demum inſigniter caſta eſt, de qua fama erubeſcit male loqui. Eoq́ꝫ myſterium hoc diu celatum eſt. Nam probabile eſt, Mariam & Ioſeph, hæc myſteria cõſeruaſſe in corde ſuo, do/nec emiſſo cœlitus ſpiritu lucem ſuam per omnem
„ terram Euangelium diffunderet. Per hunc igitur ar/
„ ticulum paucis comprehenſum uerbis uide quàm
„ multa didicerimus: Ieſum Chriſtũ eſſe uerũ deum
„ ex deo, & eundem uerum hominem natum ex ho/
„ mine uirgine, citra uirilem operam, ſed actu diuini
„ ſpiritus. Veniſſe in hunc mundũ non tantum ut re/
„ dimeret mundum, uerum etiam ut pleniſſima nos
„ autoritate erudiret, & uarijs argumẽtis ad amorem
„ cœleſtis uitæ accenderet. Nunc mihi cõſidera, quot
„ errorum ſpectra lux huius ueritatis diſcuſſerit. In/uitus refero deteſtandas blaſphemias, cum inauſpi/catis autorũ nominibus: ſed tamen hæc res eò pro/ficiet, ut & firmius teneamus quod tenemus, & ube/rius agamus deo gratias, qui nobis tantam lucem dignatus eſt aperire. Multos circa diuinã ex patre natiuitatẽ deliraſſe minus mirandũ eſt. Maioris in/ſaniæ eſt, humanã natiuitatem tot, tam euidentibus

argu/

argumentis exhibitam,tot opinionũ portentis fuiſ/
ſe impetitam.Carpocrates,Cerinthus, Ebion,Pau/
lus Samoſatẽſis, ac Photinus nomine,Scotinus re,
fatentur Chriſtũ fuiſſe uerum hominẽ,ſed merum
hominem ex uiro & fœmina more aliorum natum,
licet animã habuerit propheticam. hi Chriſti per/
ſonam pluſquã dimidio mutilant.Iidem dicũt Chri
ſtum non dici filium,niſi per adoptionẽ gratuitam,
quemadmodũ pios cæteros homines.Nec omnino
fuiſſe priuſquã ex uirgine naſceretur.Hos aperte re/
fellit Ioannes Euangeliſta, pronuncians hoc ipſum
uerbũ, quod in principio fuerat apud deum, & erat
deus,factũ eſſe carnem.Et apud eundem ipſe domi
nus,aperte loquit᷑. Anteq̃ Abrahã fieret ego ſum.
Rurſum Paulus Rom.9.Ex quibus Chriſtus ſecun/
dum carnem,qui eſt ſuper omnia deus benedictus
in ſecula.Nec his leuius inſaniũt Manichei,tribuen/
tes Chriſto partẽ aliquã diuinæ naturæ,ſed aſſeue/
rantes eum aſſumpſiſſe corpus humanũ, nõ uerum
ſed phantaſma corporis,quemadmodũ legimus an
gelos ac dæmones interdũ apparuiſſe hominibus.
Hi faciunt Chriſtũ præſtigiatorem ac Thaumato/
pœum.Sed ſpectrum non naſcitur ex homine,neq;
facit ea quæ dominus per omnẽ uitã tot annis egit,
edens,bibens,dormiens,laſſeſcẽs,eſuriens,ſitiens,lo
quens,in media luce uerſans,præbẽs ſe palpandum

&

& contrectandum, crucifigendum & occidendum. Ipſe quoq; Lucæ ultimo diſcipulis expaueſcentibus quod putarent ſe uidere ſpiritum & umbram, dixit, Quid turbati eſtis & cogitatiões aſcendunt in corda ueſtra. Videte manus meas & pedes meos, quia ego ipſe ſum, palpate & uidete quia ſpiritus carnem & oſſa nõ habet ſicut uidetis me habere. Succedit his Valentinus æonum fabricator, qui cõmentus eſt, Chriſtũ non fuiſſe natum de ſubſtantia uirginis, ſed cœleſte corpus ſecũ attuliſſe de cœlis, aut quod mauult inſanus Apelles ab elementis in aere ſumptum, atque ita per corpus tranſiſſe uirgineum, quemadmodum liquor & lumen tranſit per fiſtulam aut rimam. Atqui iſtuc non eſt naſci proprie, ſed tranſire: neq; enim radium gignit rima, ſed ſol, nec liquorem gignit canalis, ſed fons. Paulus autem Apoſtolus ad Romanos, quum ait, qui factus eſt
„ ex ſemine Dauid ſecundum carnem, Et Gal. 4. Mi-
„ ſit deus filium ſuum factũ ex muliere, aperte pro-
„ fitetur Chriſtũ ſumpſiſſe corporis ſui ſubſtantiã de
„ ſubſtantia corporis uirginis. Neq; ſtatim quod ut-
„ cunq; naſcitur ex homine homo eſt, alioqui pediculi
„ dicerentur homines: Sed quod concipitur in ma-
„ trice, de uera hominis ſubſtantia, legitimoq; tem-
„ pore naſcitur per membra naturalia, notis omnibus
„ hominem referẽs: & quod dicitur filius, utiq; homo eſt.

eſt. Arius hoc miſerius delirans, quo ſubtilius, tri/
buit Chriſto corpus humanũ,animam humanã de
trahit, ſed huius loco ait fuiſſe uerbum, ut in Chri/
ſto non fuerint niſi duæ naturæ,corpus humanũ &
uerbum, quod ipſum tamen uerbũ Arius uult eſſe
creaturam,cæteris omnibus excellentiorem, ſed ta/
» men creaturam. Verum qua fronte confitentur hò/
» minem, cui detrahunt potiorem hominis partem?
» Quis enim neſcit hominẽ ex duabus ſubſtantijs ſe/
» parabilibus eſſe cõpoſitum, corpore uelut ex mate/
» ria,anima ueluti forma. Quod ſi quis ſpiritus mo/
ueat corpus hominis defuncti,nemo uocabit homi
nem quod uidet,ſed prodigiũ ac mõſtrũ. Cæterum
quũ tot locis ipſe dominus meminerit animæ ſuæ
ſeq; appellet hominis filium:ueluti triſtis eſt anima
mea uſq; ad mortẽ,Et,Pater in manus tuas cõmen/
do ſpiritũ meum,Et, Nemo animã meã tollit à me,
ſed ego pono eã.Quæritis me interficere hominem
qui uera loquutus ſum uobis:atteſtante Paulo, me/
diator dei & hominũ, homo Chriſtus Ieſus: ſi cre/
dunt ſcripturis,qua fronte audent negare,quod illæ
tam manifeſto pronunciant? ſi nõ credunt,quo ore
uolunt haberi Chriſtiani? Si uolunt uideri philoſo/
phi, quis unq; ſomniauit hoc poſſe dici hominem
quod careat hominis forma:quæ quũ adeſt, dat ut
homo ſit,quũ diſcedit, amittit hominis uocabulum

k quod

quod erat homo. Qui tam prodigioſa delirant, ipſi merito ueniũt in periculũ ne nõ uideantur homines. Nec multo ſaniora ſomniauit Apollinarius, qui ſic patitur animã tribui Chriſto, ut illi mentem detrahat. Nam in plantis uiuis nõnulla eſt anima, alioqui non creſcerent, neq; dicerẽtur emori quũ marceſcũt. Et in brutis anima eſt, alioqui nõ ſentirẽt, ſed mens quã Græci νοῦν uocãt inter animantia ſoli adeſt homini. Ea eſt præcipua uis animæ, qua diiudicat ſingula, qua cõnectit aut diuidit, & qua aliud ex alio ratiocinando colligit. Sed qua fronte profitent̃ Chriſtum hominẽ, qui hoc illi detrahũt, per quod potiſſimum homo differt à cæteris animãtibus? KA. Ergo ne Chriſti mens ratiocinando ex notis collegit ignota? CA. Chriſto nihil fuit ignotũ, & tamẽ quod ad naturæ conditionẽ attinet habebat animã rationalem. Neq; enim Angeli ratiocinando intelligunt quemadmodũ nos, neq; nos intellecturi ſumus in reſurrectione, quomodo nũc intelligimus. Sed perfectio accedens naturæ nõ tollit naturæ ueritatem. Alioqui corpora glorificata nõ eſſent uera corpora. Nec tamen impium eſt animã Chriſti dicere quædam quæ præſentia diuinitatis perſpiciebat, aliter cœpiſſe ſcire hominũ more, non q; ea prius ignoraret, ſed quod cognoſcendi modus ſit diuerſus. Viderat Nathanahelẽ quũ eſſet ſub ficu, quoniã id certius

tius

tius ſciebat, q̃ quæ nos oculis intuemur. Sed poſt illũ corporeis intuẽs oculis, nihil quidẽ didicit noui, ſed aliter uidit q̄d uiderat. Addit Apollinarius alid’ deliramẽtum,uerbum non aſſumpſiſſe carnem,ſed aliquid uerbi fuiſſe cõuerſum in carnem, perperam intelligens,quod ait Ioan.Et uerbum caro factũ eſt, hoc eſt ut ille falſo interpretatur, uerbũ tranſmutatum eſt in carnem, quemadmodũ aer condenſatus uertitur in aquam, aqua extenuata in aerem. At ex uerbo factitio in corpus humanũ conuerſo nõ conſtituitur homo, ſed ex anima rationali & corpore mortali. Si uerbũ intelligunt dei filium: deus ut ex nullo conſtat, ita in nihil poteſt uerti, neque quic-
„quam in illud,ſi proprie loquamur.Quod ſi philo-
„ſophi negant inter elementa tranſmutationẽ eſſe,
„quæ nihil habent inter ſe cognationis, uelut ignis
„non uertitur in aquam, quãto abſurdius eſt rem in-
„creatã uerti in creatam? Verum illi uerbum faciunt creaturam, ſed Angelis omnibus excellentiorem, Atqui inter Angelum & corpus humanum plus eſt diſcriminis, quàm inter ignem & aquam.Sed hunc errorẽ ex Euangeliſtæ uerbis ſtulte conceptũ aperte refellit quod inibi mox ſequit’,Et habitauit in no-
„bis.Neq; enim in corpore dicit’ uerſari,quod in cor
„pus eſt transformatũ:Sed animę domicilium recte dicitur corpus, & dei templum recte dicitur homo.

Nihilo felicius delirauit ψευδώνυμος Eutyches, qui conſtituit in Chriſto unicam naturã, ex diuina humanaq́ compoſitam. Si dixiſſet è duabus naturis unam unitam eſſe perſonã ſingularem, & ut dialectici loquũtur indiuidualem, audiendus erat. Nam conſtat in Chriſto duas aut etiam tres fuiſſe naturas inter ſe diſtinctas. Homo cõpoſitus eſt ex anima & corpore. Sed diuina natura quoniam ſimpliciſſima eſt reſpuit omnia cõpoſitionis uocabula. In eandem hypoſtaſim hoc eſt perſonam uniuit ſeſe, per animã mediã adhærens corpori, ſed in eandem naturam nõ eſt confuſa. Neſtorius dum intente uitat hanc calcariam in carbonariam incidit, profitens duas perfectas naturas in Chriſto, diuinam & humanam: ſed totidem facit perſonas, negãs uerbum unitum homini in eandem perſonam, ſed duntaxat per gratiam inhabitaſſe: unde colligit in eodem Chriſto eſſe unam perſonam hominis, alteram eſſe perſonam dei, nec Mariam rectè dici matrem dei, ſed tantum hominis: quum Angelus apud Lucam dicat uirgini, quod enim naſcetur ex te ſanctum, uocabitur filius dei. Vnitas enim perſonæ facit, ut communione quadam idiomatum, etiam illa quæ non competunt niſi in naturam humanam recte de deo prædicentur duntaxat in uocibus concretis. Deus natus eſt ex uirgine, non diuinitas:
deus

deus paſſus eſt nõ deitas, & homo deus eſt, nõ hu-
mana natura diuinitas. Sed quoniam errorũ nullus
eſt finis, huius catalogi finẽ faciam, uereorq́ ne iam
tibi fuerim tedio tam multa cõmemorãdo. KA. Me
quidẽ iſtorũ miſeret. Mihi tamẽ profuit illorũ inſa-
nia, per quos factũ eſt, ut & dilucidius perſpiciã ue-
„ ritatẽ, & credã firmius. CA. Hæreticis nihil debet̃ gra-
„ tiæ, ſed plurima gratia debet̃ deo, cuius bonitas alio-
„ rum maliciam ſuis uertit in lucrũ pietatis. KA. Quur
Cõſtãtinopolitanæ ſynodi Symbolũ nõ ſat habet
dicere, natus ex Maria uirgine, ſed addit, & homo
factus eſt? CA. Quoniam qui ſubtilius uoluerũt de
Chriſto diſſerere, licet errore uario teneant̃, tamẽ in
hoc cõſentiũt, ꝙ negãt illũ eſſe hominẽ, dũ illi detra-
hũt aliquid, qđ ni adſit, nemo noſtrũ uerè diceretur
homo. Expreſſũ eſt igit̃, Et homo factus eſt, ne qs
illorũ ueneno infectus accedat ad baptiſmũ. Quis
alioqui tam expers eſt ſenſus cõmunis, ut quũ audit
Gracchos natos ex Cornelia, roget, num homines
„ fuerint Gracchi? KA. Vnde tam miranda hominũ Cæcitas unde.
„ cæcitas? CA. Quia de diuinis diſquirere maluerũt, ꝗ
„ ſimpliciter credere. Scriptura negat intellecturos
„ nos niſi crediderimus. At illi per tumidã mũdi phi-
loſophiã intelligere uoluerũt priuſq́ credere. Sit igi-
tur hic huius colloquij finis, ut hæc apud te medita-
tus, poſt actas diuino ſpiritui gratias alacrior ad cæ-
tera percipienda redeas.

CATECHESIS QVARTA.

KA. SEQVITVR, Paſſus ſub Pontio Pilato „ crucifixus, mortuus & ſepultus eſt. CA. „ Qui Chriſto tribuũt corpus imaginariũ. ijdem dicunt omnia quæ legitur in carne paſſus, nó „ reuera paſsũ, ſed in phantaſmate. Nos uerò qui di„ uinitus edocti credimus illum uerũ fuiſſe hominẽ, „ pariter credimus, illum uerè paſſum tum in animo tum in corpore, uerè crucifixũ, mortuum ac ſepultũ. Mors hominis naturalis, eſt animæ à corpore ſeparatio. Quod ubi factum eſt, quale ſit cadauer hominis nouimus omnes: anima uerò quoniã immortalis eſt, collapſo corpore ſubſiſtit, uiuens apud Chriſtum ſi cũ fide deceſſit, & expectãs proprij corporis reſurrectionẽ. KA. Quid intereſt inter angelũ & animam à corpore ſeparatã? CA. Hoc ꝙ anima mens quidem eſt, quemadmodũ Angeli, ſed ita de nihilo creata dum infundit̃ corpori, ut naturaliter apta ſit ad animandũ, gubernandũ, mouendũq; corpus nó quodlibet, ſed illud cui eſt peculiariter deſtinata à deo. Hoc intereſt inter mortẽ Chriſti & noſtram, ꝙ „ noſtra anima ui morbi, aut defectu humorũ depelli„ tur à corpore. Dñs autẽ uolens animã ſuã depoſuit, ſicuti uolens acceſſit ad crucẽ. Argumentũ eſt ꝙ in cruce mox à ualido clamore expirauit. Quin ipſe loquitur apud Ioannẽ, Nemo tollit animã meã à me, ſed ego pono eã à meipſo. KA. Sed ubi interim dei

uerbũ, q̃d dicebas ſic unitũ homini, ut eandẽ cõſti- tueret perſonam, in anima ne ſemota, an in corpore exanimi? CA. Diuus Auguſtin. pie credidit, nec à cor pore nec ab animo fuiſſe ſeparatũ uerbũ. Sed præ- ſtat nõ ingredi quęſtionũ iſtiuſmodi labyrinthum. Nũc elementa tradimus, nõ faſtigia: & fundamenta iacimus, nõ colophonẽ imponimus, quia Catechu- menum inſtituimus nõ theologũ, deniq; tyronẽ in- ſtruimus ad fidẽ, nõ ueteranũ ad præliũ. KA. Quur addimus, paſſus eſt, quũ ea uox apud priſcos nõ ad datur. An nõ patitur quiſquis crucifigitur? CA. Hãc quoq; particulã apparet adiectã aduerſus quoſdã, qui cõmenti ſunt uerbũ corpus aſſumptũ uelut ab- ſorbuiſſe, ac in ſe quodammodo transformatũ tale reddidiſſe ut nullo mali ſenſu tangi poſſet. Huius dogmatis Galanũ autorẽ ferunt. Sed undiq; recla- mat ſcriptura. Primũ Eſaias: uere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. Et ne quis cauillari poſſet, uaticiniũ obſcurũ eſſe fieriq; poſſe, ut aliũ deſignet q̃ Chriſtũ, Beatus Lucas Actorum octauo, refert, quõ Philippus, q admonitus à ſpiri- tu ſancto adiunxerat ſe ad currũ Eunuchi, eodẽ ſpi- ritu ſit illi totũ hunc locũ de Chriſto paſſo interpre tatus. Et à pijs uiris ad Chriſtũ paſſum accõmoda- tur, quod eſt in Lamentationibus Hieremię. O uos omnes qui tranſitis per uiam, attendite & uidete

ſi eſt

ſi eſt dolor ſimilis dolori meo. Et in Euangelio Lucæ dominus loquitur, Nónne oportuit Chriſtum pati,& ita intrare in gloriam ſuam? Itē 1. Pet. 2. Qui quum pateretur,non cōminabatur. Rurſus,ibidem: Chriſtus paſſus eſt pro nobis,uobis relinquens exemplum,ut ſequamini ueſtigia eius. Quomodo autem imitabimur illum perferendis malis, ſi nihil ille malorum ſenſit? Et Paulus ad Roma.8. Si tamen cōpatimur,ut & cum illo glorificemur. Compati Paulus appellat,non indoleſcere malis alienis, ſed ad illius exemplum patienter tolerare perſecutionē improborum. Quod autem in anima quoq; paſſus ſit teſtatur ipſe dicens, triſtis eſt anima mea uſque ad mortem. Adde quod per omnem uitam multa pro nobis paſſus eſt dominus,ſitiens,eſuriens, laſſeſcēs, contumelijs affectus,eiectus,captus,uinctus,cōſputus, colaphis cæſus: ad hæc & his ſimilia pertinere poteſt,patiendi uerbū. KA. Quur ſymbolū tam diligenter exprimit genus mortis? KA. Eadem ratione qua expreſſit prænomen ac nomen Pilati,uidelicet ad maiorem hiſtoriæ fidem. KA. Sed quur deus uoluit filij morte mundum redimere, & tali morte? CA. Sed tu prius reſponde mihi. Si quis medicus artis ſuæ longe peritiſſimus ſuſciperet morbo capitali laborantem, & hunc totius artis rudis interpellaret, quur iſta ratione curas hominem? nónne merito uideretur

» deretur improbus? Quanto impudentius eſt à deo
» rationem exigere,quare hoc modo uoluerit redime
» re mundum.Illud inconcuſſa fide tenendũ,deo non
» placere niſi quod optimum eſt:ſiue nobis uideatur,
ſiue non uideatur. KA. Stat inconcuſſum fidei fun/
damentum, phas tamen eſt opinor,religioſe ſuper
hiſce rebus percontari. CA. Et nobis reſpõdere, ſed
eadem religione. Verum hæc peculiarem requirunt
tractationem,pauca tamen attingam uelut in tran/
» ſitu. Per hominem terrenum irrupit mors in mun/
» dum,per hominẽ cœleſtem conueniebat eam tolli.
» Per uoluptatẽ illicitam irrepſit humani generis exi/
» tium,per dolores reparata eſt ſalus: per uirginẽ ſer/
» pentis afflatu deceptã uenit calamitas,per uirginem
» ſpiritus ſancti afflatu grauidã rediјt beatitudo.Por/
» rò deum offenſum, ſanguine ac cæde pecudum re/
» conciliari non ſolum perſuaſit lex Moſi, uerum &
Abel in ipſo ſtatim mundi exordio ſacrificium ob/
tulit de primogenitis ouium ſuarum, adeo ut genti/
bus quoq; uerũ deum ignorantibus perſuaſum fu/
erit hominũ ſcelera morte & ſanguine dilui. Apud
quaſdã gentes mos erat publicus,per totum annum
diligenter alere hominem,qui ſe ſponte ad mortem
obtuliſſet, atq; hunc interim ut ſacram ac deo dica/
tam uictimã uenerabantur.Eum exacto anno con/
ijciebant in mare, exiſtimantes unius morte quic/

quid malorum imminebat ciuitati poſſe auerti. Magnoq́ꝫ ſtudio celebrantur, Codrus, Qu. Curtius ac Decij, qui ſe pro ſalute Reipublicę dijs manibus deuouerunt. Congruebat igitur uerā & efficacem hoſtiam immolari, nō pro unius ciuitatis aut gentis incolumitate, ſed pro totius mūdi ſalute: quæ reliquas omnium uictimas, uel ſuperſtitioſas uel parum effi-
" caces ſuſtolleret. Tanta fuit enim Chriſti charitas,
" tanta puritas, ut ſemel immolatus ſufficeret ad om-
" nia humani generis abolenda crimina, etiam ſi plu-
" res uno mundi fuiſſent. Hoc nimirum erat illud uerum holocautoma, quod humani generis amore totum conflagrauit, hic erat ille puriſsimus agni immaculati ſanguis, qui poſtibus illitus ſubmouit Angelum extinctorem. Mortis autem genus, præter q̄ꝫ quod erat maxime cruciabile, ſummā habebat ignominiam, præſertim apud Iudæos, quibus execrabilis erat omnis pendens in ligno. Ingens cruciatus ſit oportet, qui pro omnibus luat æternos cruciatus, & felix ignominia quæ uiam cūctis aperuerat ad ſempiternam gloriam. Nihil autem apud deum execrabilius peccato. Hanc ignominiā ac maledictionem ad tempus in ſe tranſtulit, ut nobis impetraret dei benedictionem. Ad hiſtoriæ quoq; fidem pertinebat mori publico iudicio condemnatum, & in ſublimi exhalare animā, ne quis ſuſpicari poſſet, aut non

fuiſſe

fuiſſe ueram mortem,aut alium pro Chriſto ſuppo
ſitum. Poſtremò conueniebat in ſublimi porrectis
brachijs mori,qui pro ſua ineffabili charitate cupie/
bat omnes cõplecti & ſaluos fieri, quemadmodum
ipſe mortis genus ſignificans diſcipulis ait.Quũ ex/
altatus fuero à terra,omnia trahã ad meipſum.Por/
rò ſuperius admonui dominũ ueniſſe in terras, non
tantum ut nos expiaret à peccatis, ſed & tum uiam
oſtenderet,qua perueniendum eſſet ad æternã glo/
riam, tum robur adderet imbecillitati noſtræ, qua
procliues ſumus ad relabendum in peccata,& infir/
mi aduerſus læta pariter ac triſtia,quorũ alteris cor/
rumpimur,alteris frangimur ac deijcimur. Quiſquis
enim cum plena fide in Chriſtum crucifixum inten
dit oculos, ut ueretur illum toties quodãmodo cru/
cifigere,quoties illa committit ob quæ diluenda ille
mortuus eſt: ita uix quiſquam eſt tam imbecilli pe/
ctore, qui non æquiore animo toleret afflictiones
huius ſeculi,dum reputat quàm multa paſſus ſit ille
pro nobis, qui erat immunis ab omni criminũ con/
tagio. Quis autẽ inueniatur tam inhumanus & in/
gratus,ut non redamet eum qui ſic prior dilexit,tan
tiſq; beneficijs ad amorem mutuũ prouocauit? Bre
uiter tota philoſophia, totum ſolatium, totũ robur
Chriſtianæ mentis eſt in cruce Chriſti. Sed harum
rerum contemplatio nõ eſt huius negotij quod in/

„ ſtituimus. KA. Quur uoluit inter duos latrones pen
„ dere medius? CA. Vt oſtenderet etiam ſceleroſis in
„ ipſo ſupplicio eſſe ſpem ſalutis, ſi Chriſti miſericor/
„ diam implorent. KA. Quur noluit ſibi frangi crura?
CA. Quoniam ita prædictum erat in ęnigmate, Os non comminuetis ex eo. KA. At non ideo hæc ita geſta ſunt quia prædictum erat fore ut ad eum gererentur modũ, ſed ideo prędicta ſunt, quia ab æterno ſtatuerat deus ut ita fierent. CA. Rectiſsime ſentis, nihil temere aut fortuito geſtum in Chriſto, ſed omnia ex æterni numinis decreto. Scriptura tamen interdum ita loquitur, ut implerentur ſcripturæ: ſed in hoc genere ſermonis uocula, ut, non ſignificat finem, ſed euentum. Scriptura præceſsit, euentus ſucceſsit. Decuit autem illud ſacratiſsimũ corpus nihil habere uitij, puto membrum mancum, claudũ aut diſtortum, quemadmodũ nec noſtra creduntur habitura in reſurrectione. Ad fidẽ reſurrectionis ſufficiebant quinq; uulnerum ueſtigia, ceu gemmę quædam corpus illud non dehoneſtantia, ſed decorantia. Eadẽ de cauſa noluit in ſepulchro corrumpi cor/
„ pus ſuum. Expirauit priuſquam ueniretur ad fran/
„ genda crura, reſurrexit priuſquam exanime corpus
„ uitiaretur. Hæc ita commendant illius dignitatem, ut nihil obſtent naturæ ueritati. KA. Quur uoluit reponi in ſepulchrum nouum in quo nondũ quiſq;

fuerat

fuerat repoſitus, tum è uiuo ſolidoq́ꝫ exciſum lapi/
de? CA. Id partim faciebat ad dignitatē Chriſti, par
tim ad fidem hiſtoriæ. Sed in ſingulis horū latent
magna myſteria, quæ audies ubi infantiā depoſue/
ris, nunc lac porrigimus infanti. KA. Quū hęc hiſto
ria ſit tot argumentis confirmata, fuerúntne, qui de
ueritate ambigerent? CA. Iudæi fatentur Ieſum fu/
iſſe uere crucifixū, ſed pro ſalute mundi crucifixum
negant. Fuerūt & Chriſtiani qui uere paſſum in car
ne profiterētur, & pro ſalute mundi, ſed ſuſpicaban/
tur uerius q̄ꝫ aſſeuerabant, quod quemadmodū in
terra paſſus erat in corpore pro uiuis hominibus, ita
& anima illius apud inferos paſſa ſit pro animabus
illic detentis, ac rurſus ipſe poſt reſurrectionem in
aëre crucifixus aut crucifigendus ſit pro ſpiritibus
aëris. Baſilides homo miſericors negat ipſum Chri/
ſtum fuiſſe crucifixum, ſed pro eo ſuppoſitum Si/
monem Cyrenenſem, qui compulſus eſt dominicæ
crucis uicarius eſſe baiulus. Quod ſi alius pro eo cru
cifixus eſt, ipſe nec mortuus eſt, nec reſurrexit: nec re
demit nos morte ſua. Verū hæc ſunt humanæ men
tis ſomnia. Scriptura manifeſtiſſime docet nos Chri
ſtum non eſſe niſi ſemel paſſum ac mortuū in cruce
ſub Pontio Pilato, nec pro alijs mortuū, quàm pro
redimendis hominibus. Clamat Paulus, Chriſtus Ro. 6
reſurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi ul/

tra non dominatur. Et, Quod mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel, quod autem uiuit, uiuit deo. Cla-
1.Pet.3 mat Petrus, Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt. Audis expreſſe ſemel mortuum, audis reſurrexiſſe, non amplius moriturum, & tu negas ipſum mortuum, ſed pro eo ſuppoſitum mortis uicarium, quemadmodum in fabulis eſt, pro Iphigenia in Aulide ſuppoſitam fuiſſe ceruam candidam. Tu uero rurſus apud inferos crucifigis illius animã. Tu porrò totum Chriſtum rurſus in aëre crucifigis. Audis Apoſtolorum principem aperte claman-
1.Pet.2 tem, Chriſtus paſſus eſt pro nobis, & tu Iudææ non uis illius mortem cuiquam hominũ prodeſſe? Pergamus ad cætera. KA. Sequitur, Deſcendit ad inferna. CA. Hic eſt articulus, quem, ut dixi, Cyprianus ait in Symbolo Romano non haberi, ac ne apud Orientis quidẽ eccleſias addi. Atq; adeo quũ Symbolum Nicenæ ſiue Conſtantinopolitanæ Synodi nihil aliud ſit quàm huius ſymboli explanatio, ne illic quidem quicquam eſt, quod huic particulæ reſpondeat. Ipſa deniq; inconcinnitas ſermonis arguit ab alio quopiam intertextum emblema. Sepultus eſt ad corpus pertinet, quod morte ſopitum, reſurgit, hoc eſt uelut expergiſcitur. At deſcendere ad inferos, ad animam referunt, quæ nec ſepulta fuit, nec reſurrexit, ſed ad tempus ſeiuncta mox in corpus

exanime

exanime rediit. An Thomas Aquinas addiderit ſubdubito. Nonnulla ſuſpitio eſt hanc particulã ab alio adiectã, uel hoc argumento quod nõ eſt ſuo loco. Quũ enim tertium articulũ faciat de reſurrectione, quartũ facit de deſcenſu ad inferos: niſi forte illud ſenſit, Chriſtũ à morte rediuiuũ, in corpore & anima deſcendiſſe ad inferos. Alterũ opuſculũ quod Thomæ titulo circũfertur de Symbolo, diuerſum interpretatur, & diuerſo utitur ordine. Deſcenſus enim ad inferos ibi præcedit reſurrectionẽ. Quanquam hoc opuſculũ licet eruditũ ac pium, non uidetur eſſe Thomæ Aquinatis. KA. Quur hęc particula nõ fuit addita? CA. Quia uetuſtiſsimi patres magna religione cauebant, ne quid aſſeuerarent duntaxat in Symbolo, quod nõ eſſet euidenter expreſſum in ſacris literis utriuſque teſtamẽti. Tales ſunt articuli omnes, hoc uno excepto. KA. Qua igitur fiducia poſteriores addiderũt? CA. Quoniã ſibi uiſi ſunt hoc ſatis euidenter è ſacris literis diligentius excuſsis collegiſſe, quibus addũt nõnullas rationes, nõ illas quidẽ adamantinas, ſed tamen nõ prorſus improbabiles. Adducunt è Pſalmis: Et in puluerẽ mortis eduxiſti me. Item illud: Quæ utilitas in ſanguine meo dum deſcendo in corruptionẽ. Et iterũ: Deſcendi in limũ, profundi, & nõ eſt ſubſtantia. Rurſus illud. Domine eduxiſti ab inferno animã meã, ſaluaſti me à deſcen

dentibus

Tho: Aqnas.

,, dentibus in lacum.Item illud:Non derelinques ani-
,, mam meã in inferno. Quod teſtimoniũ Petrus in
Actis docet eſſe prædictũ de Chriſto, nõ de Daui-
de,quemadmodũ interpretabãtur Iudæi. Adducũt
,, & illud:Eruiſti animam meam ex inferno inferiori.
,, Rurſus illud:Aeſtimatus ſum cũ deſcendentibus in
,, lacum, factus ſum ſicut homo ſine adiutorio inter
,, mortuos liber.Itẽ illud Oſeę:Ero mors tua ô mors,
,, morſus tuus inferne. Producũt ex Euangelio Mat-
,, thæi,Baptiſtę ſermonẽ:Tu es qui uẽturus es,an ali-
,, um expectamus? Nam hunc quidã interpretantur
de deſcenſu Chriſti ad inferos.producũt ex epiſto-
,, la Petri:Chriſtus mortificatus quidẽ carne,uiuifica-
,, tus autẽ ſpiritu,in quo & his qui in carcere erãt, ſpi-
,, ritu ueniens prædicauit. Citant ex Eccleſiaſtici cap.
,, 24.ſub perſona ſapientiæ dictũ. Penetrabo inferio-
,, res partes terræ, & inſpiciam omnes dormientes,&
,, illuminabo omnes ſperantes in domino. Et huius
generis alia nõnulla. Verũ horũ nihil eſt, quod ter-
giuerſatorẽ cogat credere,Chriſti animã per ſe deſ-
cendiſſe ad tartarũ,ſiue,ut illi loquũtur, ad limbum.
Inferi. ,, Scriptura enim ſæpenumero mortẽ ac ſepulturam
,, uocat inferos. Vt Geneſeos 44. Morietur, & dedu-
cent famuli tui canos eius cũ dolore ad inferos. Ca-
nos dixit corpus ſenile,inferos ſepulturam. Id quod
Cyprianus tribus uerbis ſubindicat,quum pręfatus
hanc

hanc particulam nec in occidentis,nec in orientis ec-
cleſijs haberi,ſubijcit. Vis tamen uerbi eadem uide-
tur eſſe,in eo quod ſepultus dicitur,quaſi deſcende-
re ad inferna nihil aliud ſit,quàm condi ſepulchro:
quod dominus de ſua ſepultura loquens, dixit eſſe
in corde terræ. In his teſtimonijs quædã ſunt quæ
penè nihil habẽt põderis. ſed nullũ eſt,quod nõ uel
allegoriç nubilo ſit obſcurũ, uel uariã recipiat inter-
pretationẽ. Neq; multo plus ponderis habẽt ratio- Rationes.
nes quas adferũt. Quarum una planè reijcitur. KA.
Quæ nam illa? CA. Quoniã peccatũ originis nõ ſo-
lum adduxit mortẽ corporis, ſed animarum quoq;
cruciatũ, quod per hoc priuarentur aſpectu diuini
uultus, conuenire putant, ut quẽadmodũ Chriſtus
morte corporis aboleuit pœnã corporalẽ, ita etiam
in anima patiens tolleret animarum cruciatum. KA.
Liberum eſt igitur iſtam particulã credere aut non
credere? CA. Si iam recepit uniuerſalis eccleſia,non
„ eſt phas diffidere. Tibi ſatis eſt profiteri Chriſtum
„ ſic deſcendiſſe ad inferos, quemadmodũ ſentit ſcri-
„ ptura & eccleſia. Sed tamen ut eſt prudentiæ Chri-
„ ſtianæ non facile pro certo credere, quod non ex-
„ preſſum eſt in ſacris literis: ita modeſtiæ Chriſtia-
„ næ eſt,non reijcere petulanter,quod piorum homi-
„ num religioſa contemplatio prodidit uel ad ſolati-
„ um uel ad eruditionem credentiũ. Quod genus ſunt

m. & illa.

& illa: Spiritum ſanctum puriſsimã ſanguinis guttam è corde uirgineo deſumptam depoſuiſſe in uirgineam matricem: hinc ſubito confectũ abſolutum corpus hominis, tam puſillum quàm eſt araneolus, qui modo prorupit ab ouo, membris tamen omnibus iam abſolutis: eodem momento infuſam animam iam tum omnibus dotibus æque perfectam, atq; nunc eſt in cœlo. Similiter quod docent Chriſtum ob conſtitutionẽ humani corporis, quam uolunt in eo fuiſſe multo ſubtiliſsimam, eoq; ſenſus acerrimi, acerbiores pertuliſſe cruciatus, q̃ ullus homo ferre poſsit, excepto cruciatu eorum, qui inæternum damnati ſunt apud inferos. Hæc & horum ſimilia, ſic audiantur, ut hominũ piæ de Chriſto contemplationes, nõ ut articuli fidei. Talia multa & circa hãc adiecticiam particulã quidam cõmenti ſunt, narrãtes quos Chriſtus abduxerit, quos ibi reliquerit, quę quibus ad ſingulos circulos ſit loquutus. Nobis illud ſatis eſt, quod ſemel in carne, uere natus eſt homo, uere paſſus eſt, uere mortuus ac ſepultus eſt, uere reuixerit eadẽ anima in ſuũ naturale corpus reuerſa. Sequitur: Reſurrexit tertio die. Niſi Chriſtus reſurrexiſſet, nobis omnis ſpes immortalitatis fuiſſet adempta. Reſurrexit aũt ſecũdũ ſcripturas. Nam hoc addidit Symbolũ miſſæ. Quẽadmodũ ait beatus Apoſtolus. Tradidi uobis in primis quod acce-

pi, q;

" pi,quod Chriſtus pro peccatis noſtris mortuus eſt,
" ſecundũ ſcripturas,& quod ſepultus eſt,& quod re/
" ſurrexit tertia die ſecundũ ſcripturas. Porrò quũ do
minica reſurrectio tot typis fuerit adumbrata,quo/
rum unũ ipſe dominus expoſuit, de Iona qui fuit in
uentre Ceti tribus diebus ac trib. noctibus,tot Pro/
phetarum oraculis promiſſa,toties ab ipſo Chriſto
euidentibus uerbis, nulloq́ tropi aut allegoriæ nu/
bilo obſcuratis prędicta,deniq; tot euidẽtibus Apo
ſtolorum teſtimoniis cõfirmata, tamẽ nõ defuerũt,
qui uere quod dici ſolet,in ſole caligarẽt. Cerinthus
enim dixit Chriſtũ nondũ reſurrexiſſe, ſed olim re/
ſurrecturum. Alij finxerũt ipſum quidẽ Chriſtũ re/
ſurrexiſſe, noſtra tamen corpora nunq́ reuictura:
quos Paulus aperte refellit colligens neceſſario con
ſequi, ſi Chriſtus nõ reſurrexit,nec nos reſurrectu/
ros,& ſi nos ſumus reſurrecturi,oportet Chriſtũ re/
" ſurrexiſſe. Queãdmodũ enim ille pro nobis paſſus
" eſt,ut ab æterna morte per illum liberaremur: ita &
" pro nobis reſurrexit,ut per illũ uitã ęternã conſequè
" remur. Surrexit ille primitiæ dormientiũ. At qui pri
" mus eſt,ſolus eſſe nõ poteſt, neq; caput deſeret ſua
" membra. Quidã, autore Valentino, ſpũs & animæ
reſurrectionẽ fatentur,corporũ negãt, quũ in Chri/
ſto proditũ ſit noſtræ reſurrectionis exemplar. To/
tus ille reſurrexit. Sed aduerſus illos nõ eſt pugnan

dum, qui ſcripturā euidentē ſibiq́ȝ conſentientē negant. Nihil enim accuratius traditū eſt ab Euāgeliſtis q̄ȝ reſurrectionis argumenta. Et beatus Paulus nō modo cōfirmat ubiq́ȝ reſurrectionē, ſed & reſurrectionis modū Corinthijs ac Theſſalonicenſibus deſcribit. Nam quod Chiliaſtę ſomniarūt, nos poſt corporū reſurrectionē mille annis in hoc mūdo, omni uoluptatū genere, quibus corporis ſenſus titillantur, affatim fruituros, nō eſt dogma, ſed p̄digioſum deliramentū. Porrò cauillationes om̄es quas humanus ſenſus gignit, quomodo corpus idem tot modis ex alio in aliud cōmutatū poſsit idem numero reſtitui diſcutit fides, qua credimus deū eſſe, & omnipotentem eſſe, qui hęc operat᷑, nec eſſe ſubiectū naturę legibus, qui naturā cōdidit. Quid aūt mirū ſi corpus reſtituit ex eo quod eſt, qui primū cœlū ac terrā & angelos ex nihilo cōdidit? Quūq́ȝ tot miracula quotidie cernamus in reb. naturę, ex minutiſsimo ſemine ſurgere uaſtā arboris molē, ex cicada iam uetula abiecto exuuio prouolare recentē, ex moribūda eruca, proſilire ſuculentā ac uolucrē papilionē, quur uideatur quicq́ȝ incredibile, quod præter naturę leges facit omnipotens? Sequitur, Aſcendit in cœlū, ſedet ad dexterā dei patris. Nemo, inquit Ioannes, aſcendit in cœlū, niſi qui deſcendit de cœlo filius hominis qui eſt in cœlo. Verbū deſcēdit de cœlo, nō diſcedēs

1.Cor.15
1.Theſ.4

Chiliaſtę.

à patre

à patre,nec mutato loco,quũ diuina natura ſic ubiq; ſit,ut nullo tamẽ loco cõtineatᷣ:ſed idem uerbũ quod diſpẽſatione uenit in uterũ uirginis, peracto redem/ptionis myſterio iam incarnatũ reuera aſcẽdit in cœlum,corporis aſpectũ ſubducẽs diſcipulis,& animos illorũ ad cœleſtia ſubuehens,ut ſeſe capaces præberent uenturo ſpũi.Neq; corpus aſſumptũ exuit,atq; in ſole depoſuit,queadmodũ infelix Saleucius delirauit. Sic qui iuxta diuinã naturã ſemper fuit in eadem gloria,in qua pater,nunc etiã cũ humana natura,cõſedit in gloria patris factus omniũ quæ in cœlo & in terra ſunt dominus. KA. Non uideť abſurdũ Chriſto iuxta corpus tribuere dextrũ aut ſiniſtrũ, ſed in patre imaginari tale quippiã, uidetur ad Anthropomorphitarũ errorẽ accedere. CA. Sedere ad dexterã hic nõ ſine tropo dictũ eſt,ut intelligas honoris æqualitatẽ regniq; conſortiũ. KA. Verũ quin potius iſtã ſententiã uerbis ſimplicibus ac proprijs expreſſerũt,aſcendit in cœlũ,ubi regnat æqualis patri. CA. Iam admonui ſcripturã freqũẽter linguã ſuam ad noſtros affectus demittere.Symbolũ aũt retulit uerba ſcripturę myſticę.Sic enim in Pſalmis dę deo patre & Chriſto glorificato loquitur ſpũs ſanctus: Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis.Et ipſe dominus in Euãgelio: Verũ tamẽ dico uobis,à modo uidebitis filiũ hominis ſedentẽ à de/

xtris dei. Itidem Petrus Apoſtolus de Chriſto loquens ait. Qui eſt ad dextrã dei ſedens in cœlis. Similiter Paulus ſcribit Epheſijs: Secundũ operationẽ potentiæ uirtutis eius, quã operatus eſt in Chriſto Ieſu, cõſtituens eum ad dextrã ſuã in cœleſtibus ſuper omnẽ principatũ & poteſtatẽ & uirtutẽ & dominationem, & omne nomẽ quod nominatur non ſolũ in hoc ſeculo, ſed etiã in futuro. Quin & Stephanus in Actis uidit cœlos apertos, & Ieſum ſtantẽ à dextris dei. KA. Quomodo illi uiſus eſt ſtare, qui alijs locis dictus eſt ſedere? CA. Agnoſce & hic tropũ: Sedere quieſcentis eſt, regnãtis ac iudicis, Stare auxiliantis. Sedet qui ſine ſolicitudine gubernat uniuerſa. Stat paratus ad opitulandũ omnibus ipſum implorãtibus. Vt iudex ſedet, ut aduocatus ſtat. Habemus, inquit Paulus, aduocatum in cœlis. KA. Sed Chriſtus iuxta naturã humanã non eſt ęqualis patri. CA. Qui poſſet creatura par eſſe creatori? Sed ob perſonæ unitatẽ recte Chriſto tribuunt omnia, quę cõpetũt in eum iuxta naturã humanã, dũmodo utamur uocabulis perſonæ, aut, ut alij loquũtur, ſuppoſiti. KA. Quũ Chriſtus profiteatur ſe nobiſcũ manſurum uſq; ad conſumationẽ ſeculi, quur uidẽtibus diſcipulis omnibus, corpore ſublatus eſt in cœlum? CA. Ad iſtam quęſtionẽ reſpondet Apoſtolus Coloſ.3. Quæ ſurſum ſunt quęrite; ubi Chriſtus eſt in

dextra

dextra dei ſedens, quæ ſurſum ſunt ſapite. Exhibitũ eſt hoc ſpectaculũ oculis corporeis, ut animos noſtros à terrenis curis ad cœleſtis uitę deſideriũ accenderet. Quod igitur deus noſtrę ſalutis gratia filium ſuũ miſit in terras, eũq; tradidit in mortẽ crucis, certos nos reddit, ꝙ per eũ liberati ſumus à regno Satanæ, & ab obligatione peccatorũ. Quod reſurrexit, addita eſt nobis certa fiducia, fore, ut in illo die, quẽ deus nobis ignotũ eſſe uoluit ijſdẽ corporibus quæ nunc geſtamus, reuiuiſcamus. Quod aſcendit in cœlum, euidẽti argumẽto docuit nobis hic nõ eſſe quęrendam uerã felicitatẽ, ſed utendũ hoc mũdo uelut in tranſitu, tanq; non utamur, omnesq; curas ad illam cœleſtẽ æternamq; uitã transferendas. Quod autẽ ſedet ad dexterã patris, magnã nobis parit ſecuritatẽ aduerſus omnia terriculamẽta mũdi, quod tam amicũ tamq; potentem aduocatũ habemus in cœlis. Cæterũ ne tanta domini bonitas nos inuitet ad licentius peccandũ, additur: Inde uenturus iudicare uiuos & mortuos: ut intelligamus illic expectandam iudicis inexorabilẽ ſeueritatẽ ijs, qui hic redemptoris benignitatẽ neglexerũt. Quo plus donatũ eſt nobis, hoc plus à nobis exigetur. Veniet enim non iam in habitu ſerui, ſed in maieſtate patris, quemadmodum euidenter ipſe loquitur apud Matthæum. Cum uenerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes

nes Angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedē maieſta-
tis ſuæ, & cōgregabūtur ante eum om̄es gentes &c.
Illic fiet euidens æternaq́ ſeparatio piorū & impio-
rum, quū ſagena pertracta fuerit ad littus. Eadē con
cionatur Petrus Actorū 10. Hic eſt qui cōſtitutus eſt
à deo iudex uiuorū & mortuorum. Qui hic iniuſte
pro nobis iudicari condemnariq́ ſuſtinuit, illic iudi-
cabit orbē uniuerſum, redditurus cuiq́ iuxta opera
ſua. K A. Quare deus uoluit eum diē omnibus eſſe
incertū? C A. Eadē de cauſa, qua uoluit cuiq́ ſuū ex-
tremū uitæ diem eſſe certiſsimū, & tamē incertū. Ne
mo enim dubitat quin aliquādo ſit moriturus, nul-
lus tamē certo nouit, quādo ſit moriturus, ut omni
hora ſimus parati ad emigrandū ſi deus hinc euoca
uerit. K A. Quur addit uiuos & mortuos? Nā corpo-
ra mortua quomodo poſſunt iudicari? C A. Symbo-
lum quoniam totū è ſcripturis deſumptum eſt, con-
gruenter refert uerba ſcripturæ. Quidā interpretan-
tur uiuos pios, mortuos impios, uerum id coactius
eſt. Symbolo quod ſimplicibus eſt paratū, conue-
niunt ſimplicia. Probabilius eſt mortuos accipere
eos, qui ante iudicij diem exceſſerūt è corpore: nam
ſimul ut reuixerint iudicabuntur: uiuos uero quos
ille dies in carne uiuentes deprehendet. quos qui-
dam credūt in ipſo raptu tranſituq́ expiraturos, ac
mox reuicturos. alij putant eos non morituros, ſed
tamen

tamen ad immortalitatem immutandos. Neutram ſententiam reijcit autoritas eccleſiæ, quanquam ea quæ ſentit tum in carne repertos, non morituros, ſed ad immortalitatē transferendos, magis congruit Pauli uerbis 1 Cor. 15. Et 1. Theſ. 4. Sed nō gaudet cōtentione religioſa pietas. KA. Quid opus erat iudicio, quū animæ mox ut emigrarint è corpore iam iudicatæ ſint: ut aut ſi puræ hinc abierint, tranſeant ad uitam cœleſtem, ſin obnoxiæ crimini, pertrahantur in gehennam: aut ſi leuioribus inquinatæ maculis, deferantur in ignem purgatorium quiſquis aut qualis qualis is eſt? CA. Fuerunt qui docuerunt nec impios ſpiritus nec impias animas eſſe tradendas æternis ſupplicijs ante ſupremū illum mundi diem, nec piorum animas cœleſti uita fruituras ante dictum diem. Sed horum opinionem reiecit autoritas eccleſiaſtica. Illud probabiliter creditur, impijs ſpiritibus poſt illud iudicium augendos eſſe cruciatus: impios autem homines plenè iam pœnas in anima ſimul & corpore luituros: quemadmodū & piorum felicitas tum erit conſummata, quum receperint corpus iam glorificatū, ut quod habuerunt miniſtrum bonorum operum & afflictionum ſocium, habeant & præmiorum gaudijque conſors. KA. Si omnes homines, qui fuerunt tot annorum milibus ab orbe cōdito ſtatuentur ante tribunal Chriſti, quod tandē

erit illud forum, infinitæ multitudinis capax? Aut quod tempus ſufficiet tot hominũ factis diſcutien/
„dis? CA. Scriptura quidem ut admonui, ſermonem
„ſuum attemperat ad humanos affectus, obſequun/
„dans tarditati noſtræ, quum ait omnes ſiſtendos ad tribunal Chriſti, quomodo dicit alios fore reos iu/dicio, alios conſilio, alios gehennæ, Item quum ait de omni uerbo ocioſo reddendam rationem in die iudicij. Rurſum quũ narrat, quid dicturus ſit iudex his, qui ſtabunt à dextris, & quid illi reſponſuri ſint: ſimiliter quid reſponſuri aut uiciſſim audituri ſint,
„qui ſtant à ſiniſtris. Longe aliter peragitur dei iudi/
„cium, atq; hominum. Neq; tamen non uere perage
„tur quia non peragetur humano more. Illud ueriſſi mum eſt, Chriſtum in corpore glorificato apparitũ rum omnibus, pijs ad ſolatiũ, impijs ad terrorem. Hoc enim expreſſe dicunt in actis Angeli, qui mox ut ſublatus eſt in cœlum dominus apparuerũt. Hic Ieſus qui aſſumptus eſt à uobis in cœlum, ſic ueniet quemadmodum uidiſtis eum euntem. Idem ueniet, humana ſpecie conſpicietur, ſed iam immortalitatis
„gloria refulgens. Cæterum totum hoc negotium ge
„retur in momento punctoq; temporis. Nec opus
„erit moroſa diſcuſſione, quando patebũt arcana cor
„dium omnia, quum ſua quemq; damnabit cõſcien/tia. Corpora uero tum ad immortalitatem immuta

ta non

ta non occupabunt quemadmodum nunc ſpacium loci iuxta triplicem dimenſionem, longi, lati, & profundi, ſed poterunt innumera corpora minimo ſpacio cõtineri. Alioqui demirari poſſet humanus ſenſus quomodo tartarus, quem probabiliter conſtituunt in imis terræ, tot corporum futurus ſit capax.

KA. Quur eccleſiaſticus chorus hic accinit, cuius regni non erit finis? CA. Iſta particula attexta eſt ex uerbis Angeli apud beatum Lucam ita loquentis uirgini. Et dabit illi dominus deus ſedem patris ſui, & regnabit in domo Iacob inæternum, & regni eius non erit finis. Attexta eſt autẽ ob quoſdam, qui prodigioſas quaſdam blaſphemias ſomniarunt de periodis Platonicis, unde ſuum errorem hauſit Origenes, ſi tamen hoc uerè ſenſit, quod in ſcriptis retulit uerius ꝗ̃ aſſeuerauit, fore ut poſt multa annorũ milia, è dæmonibus fiant Angeli, ex Angelis dæmones, utq; qui gehennæ addicti ſunt aliquando liberentur à ſupplicijs, & purgati ad felicitatẽ redeant, deniq; ut Chriſtus iterum crucifigatur. Itaq; regnũ quod Chriſtus ſibi morte ſua parauit haberet aliquando finem. Stolidior eſt blaſphemia quàm ut ſit refellenda, ſed quoniam apud Græcos erant, qui huic ſomnio nonnihil tribuerent, Orientis eccleſiæ adiecerunt, & regni eius non erit finis. Diaboli regnum ad tempus diſſimulatum eſt, qui nunc quoq;

rebellat regno Chriſti. Similiter Antichriſti regnũ erit temporarium. At Chriſti regnum ubi purgatũ erit ab omni rebellione malorum, perſeuerabit in æternum, quemadmodum euidenter prædixit Daniel 7. Poſteaquam enim aduentum illius cum maieſtate, ac multis angelorum milibus, mox formidabile iudicium deſcripſit, ſubijcit: & dedit ei poteſtatem & honorem & regnum, & omnes populi & tribus & linguæ, ſeruiẽt ei. Poteſtas eius poteſtas æterna quæ non auferetur, & regnũ eius quod non corrumpetur. Hactenus ſufficiebat hoc ſymbolum, ſi mundus ſimplici fide tenuiſſet quod erat traditum. Sed quoniã de tertia perſona quæ eſt ſpiritus ſanctus quaſdam impias opiniones inuexit hereticorum peruerſitas, & de diſpenſatione eccleſiæ in hoc ſeculo uidebatur obſcurius ſignificatum, adiecta eſt hæc pars, quæ & ſpiritui ſancto clarius aſſerit diuinam naturam, quam habet cum filio patreq; cõmunem, & quæ ſit per ſpiritum ſanctum in Chriſti corpore gubernatio dilucide exprimit. Repetit igitur
3. » tertiam perſonã, Credo in ſpiritum ſanctum, ut ijſdem uerbis illũ tertio loco profitens, declaret trium perſonarum iuxta proprietates diſtinctionẽ, iuxta
» naturam æqualitatem. Quemadmodũ nemo credit
» fide Chriſtiana, hoc eſt, nemo ſummam fiduciã col
» locat in creatura, ſed in unico ſoloq; deo, qui profitetur

tetur ſe credere in ſpiritũ ſanctũ,utiq; profitet̃ illum eſſe deum, non alium, ſed eundem. Quidam dixerunt ſpiritum ſanctũ non eſſe ſubſtantiam,ſed concitationem piæ mentis. At ea cõcitatio noſtræ mentis proficiſcitur quidem à ſpiritu,ſed non eſt ipſe ſpiritus:quemadmodũ imaginatio proficiſcitur ab anima, non eſt tamen ipſa anima. Nam ea concitatio in nobis eſt accidens, quod autem deus eſt, nec eſt accidens,nec accidenti permixtum eſt. Alij dixerunt ſpiritum ſanctum eſſe creaturam, filio quem & ipſum faciunt creaturam,in miniſterium additam. Et hi palam negant ſpiritum ſanctum eſſe deum. Dominus autem quum in baptiſmi formula iungit patrem,filium & ſpiritum ſanctum, non cõmiſcet creaturam cum creatore,nec accidẽs cum ſubſtantia,ſed unius eſſentiæ tres perſonas expreſſit. Quoniam autem errores de ſpiritu ſancto nõ perinde labefactarunt Romanam eccleſiam,ſed inter Græcos potiſſimum debacchati ſunt,Conſtantinopolitanũ Symbolum uoces aliquot addidit de ſpiritu ſancto, dominum eum appellans & uiuificatorem.in eo quod dominum appellat illum, filio æquat,excludens miniſtri nomen, neq; enim plures ſunt domini. Filius enim non dicitur dominus ſancti ſpiritus, ſed dominus omnium rerum conditarum,quod dominiũ eſt trium perſonarum commune. Quanquam κύριος Græ-

Græcis non ſemper dominij uocabulum eſt,ſed interdum autoritatis. Spiritus autem autor eſt omniũ ſcripturarum,quas pro diuinis habet eccleſia,& quarum inuiolabilis eſt autoritas. Quoniam autem in Euangelio pater de filio teſtificatus eſt, hic eſt filius meus dilectus,ipſum audite, tribuens illi ſummam autoritatem, ne quis putaret minorem eſſe ſpiritus autoritatem,quàm filij,adiecerũt τὸ πνεῦμα κύριον. Quod autem appellat uiuificatorem, rurſus æquat illum filio & patri. Dominus enim apud Ioannẽ loquit̃, ſicut pater uiuificat mortuos, ſic & filius quos uult uiuificat. Ne quis igitur crederet hic excluſum ſpiritum,addiderunt & uiuificantem. Quemadmodum uerò hoc intereſt, quod filius palam in carne loquutus eſt, ſpiritus per prophetas, & idem hodie per eccleſiam occulte loquitur:ita filius excitauit corporaliter mortuos autor ac primitiæ reſurrectionis, ſpiritus uero ſanctus condonans peccata,ſpiritualiter uiuificat. Peccatum enim mors animæ eſt, unde reuocare maius eſt,quàm Lazarum quatriduo mortuum è monumento ſuſcitare,niſi quod deo omnia ſunt æque facilia. Quoniã aũt ſpiritus hic externus res eſt inconſtans,uolubilis & inſtabilis, ne quid ſimile imaginaremur de ſpiritu ſancto, appellarunt eum κύριον, hoc eſt ſolidæ & inuiolabilis ueritatis: & apud Ioannem ipſe dominus appellat eum ſpiri-

tum

tum ueritatis. Hoc ad differentiā. Contrà quoniam reciproco flatu ac reſpiratiōe ſpiritus aerei uiuimus iuxta carnem, congruenter appellatur ſpiritus uiuificator, qui largitur ut uiuamus iuxta meliorem nōſtri portionem. Rurſus quoniā hic ſpiritus res quædam uidetur immitis, dum excitat maria, dum concutit terrā, dum diffringit arbores, ſancto ſpiritui tribuunt bonitatem. KA. Quur appellatur ſanctus? CA. Ad diſcretionem aliorum ſpirituum. Legimus enim in ſcripturis, Sauli fuiſſe ſpiritum à domino malum, & ſpiritum mēdacem in ore prophetarum, ſpiritum uertiginis, ſpiritum Pythonicum, ſpiritum zelotypiæ, ſpiritum peſſimū, ſpiritū fornicationis, ſpiritum nequam, ſpiritum immundum, ſpiritum huius mundi, ſpiritum Satanæ, & ſpiritus hominis tumidos & elatos Prouerb. 16. Ante ruinam exaltabitur ſpiritus. Ab his omnibus ſecernitur ſpiritus ſanctus, qui reddit mites, pro ferocibus, qui eximit ab omni conſortio Satanæ, qui inſpirat huius mundi uerum contemptum, qui per fidem purificat corda, qui diſpellit omnē maliciam, qui largitur ueram charitatem quæ nō eſt ſuſpicax, nec cogitat malum, qui reuelat ſcripturarū arcana, q deducit in omnem ueritatem. KA. Nónne & Angeli dicuntur ſpiritus, utiq; ſancti? CA. Et ſunt. Sic & hominis ſpiritus rectè dicit̃ ſanctus, ſed unicus eſt ſpiritus natura ſan-

ctus, & ex ſe ſanctificans omnia, quæ uerè ſancta ſunt. Quicquid incorporeũ eſt, generali uocabulo ſpiritus dicitur. Sic deus in Euangelio ſpiritus dicit̃, quod omnibus perſonis iuxta naturã diuinã cõmune eſt: ſed quũ tertiã perſonã proprie deſignamus, appellamus ſpiritũ ſanctum, ſpiritum dei, ſpiritum Chriſti, & ſpiritum paracletũ, hoc eſt, cõſolatorem, ſiue aduocatũ, & ſpiritũ ueritatis. Aduerſus eos uerò qui negabant prophetas afflatu diuini ſpiritus ædidiſſe uaticinia, ſed phanatico ſpiritu, Nicena ſiue Conſtantinopolitana Synodus addidit, qui loquutus eſt per prophetas, ut intelligamus utrunq; teſtamentum eodem ſpiritu fuiſſe proditum, nec alium fuiſſe ſpiritum qui locutus eſt per ora ſanctorum prophetarum, ab eo qui in ſpecie columbæ deſcendit ſuper dominũ, & in ſpecie ignis uenit in diſcipulos, & hodie requieſcit inter ubera ſponſæ eccleſiæ.

KA. Aſſumpſit ne ſpiritus corpus in quo apparuit, quemadmodũ Chriſtus? CA. Nequaq̃. Chriſtus enim aſſumpſit corpus humanum in unitatẽ perſonæ. Spiritus ſic aſſumpſit corpus, quemadmodum Angeli frequenter apparent in ſpecie hominis. Ea corpora ſunt aſſumptitia, non naturalia. Addidit & hæc: Qui cum patre & filio ſimul adoratur, & conglorificatur, quo magis excluderet eorum blaſphemiam, qui ſpiritũ faciunt inferiorẽ filio. Glorificatur

enim & adorâtur creaturæ,ſed cum patre & filio nihil adoratur niſi deus.ſub deo,& propter deum honorâtur ſancti homines,cum deo glorificatur quod idem cum illo eſt. Eodem pertinet, quod adijciunt, qui ex patre filioq; procedit.Sicut enim filius arguitur eiuſdem eſſe ſubſtantiæ cum patre, quòd ab eo naſcatur: ita colligitur & ſpiritus ſanctus, quoniam ab utroq; manat, eandem cum utroq; naturam habere. Quanquā uidetur à Latinis adiectum filioq;, quemadmodū & in Symbolo Athanaſij:quod hęc particula nec habeat̃ in græco ſymbolo, quod æditione ſecunda nouo teſtamento præfixeramus, nec in ullo ſymbolo quod refertur in uolumine canonum. nondum enim tum opinor receptū erat,præſertim apud Orientis eccleſias, ſpiritū ſanctum ab utroq; procedere:nec hoc exigebatur à Chriſtianis: ſatis erat à patre procedentem,& in filio manentem profiteri,ſicut exprimitur in uita Andreæ Apoſtoli. Non quod negarent illum & à filio procedere, ſed quod non auderent aſſeuerare,donec & hoc dominus reuelaret. Neq; enim ſtatim ab eius ſubſtantia procedit,quod ab aliquo mittit̃.Alia eſt miſſio temporaria, alia æterna proceſſio. KA. Quū tot uerbis patres ſtuduerint inæqualitatē excludere,quin compendio & exerte pronunciarūt illū deū ex deo procedere,quū id diligenter expreſſerint de filio,deum

de deo,lumen de lumine,deũ uerũ de deo uero. Sic enim excluſa fuiſſet omnis tergiuerſatio. CA. Hic nihil habeo quod reſpondeã, niſi priſcorũ admirabilem de diuinis loquendi religionẽ,& quorundã impiam garrulitatẽ fuiſſe in cauſa,ut dei cognomẽ maluerint demonſtrare q̃ꝫ exprimere,quo ſimul & piæ mentes intelligerent myſteriũ,& impij nõ irritarent ad blaſphemiã. Sed quod circũloquuta eſt illa Synodus,hoc exerte pronunciat Athanaſius.Deus pater,deus filius,deus ſpiritus ſanctus, & tamẽ nõ tres dij,ſed unus eſt deus. KA. Quur ſpiritui ſancto attribuunt bonitatẽ & charitatẽ? CA. Quoniã ad bonitatem ſiue benignitatẽ duæ res pertinẽt, cõdonatio peccatorũ, & largitio donorũ, ad charitatẽ pertinet cõglutinatio.Quemadmodũ membra corporis noſtri cohærent integra beneficio ſpiritus, ita corpus Chriſti myſticũ cõglutinat per ſpiritũ ſanctũ. Chriſtus in ſpiritu dei eijciebat dæmonia. Digitũ aũt dei uocat ſpiritũ ſanctũ. Per peccatũ uerò mali ſpiritus regnant in homine,quemadmodũ dominus manifeſte docuit in parabola, de ſpiritu eiecto, & in domum uacuã reuerſo cum ſeptem ſpiritibus ipſo nequioribus.Congruenter itaqꝫ ſpiritus bonus abolitis peccatis eijcere malos ſpiritus dicitur.Quo facto nõ ſinit domũ eſſe uacuã, ſed uarijs dotibus ornat eam, ne ſit eiectis uicijs reditus. Eoqꝫ blaſphemia

quæ

quæ cõmittitur in ſpiritũ ſanctum, in Euangelio di-
„ citur incõdonabilis. Quã enim remiſſionis ſpem ſi-
„ bi facit reliquã, qui prouocat remiſſionis autorem?
Charitas enim ut ait Beatus Petrus, operit multitu- „
dinem peccatorũ. Et Euangelicæ peccatrici remiſſa „
ſunt peccata multa quoniã dilexit multũ. Adhæc do
minus tradens Apoſtolis autoritatẽ remittendi pec
cata, ſufflauit in eos dicẽs, Accipite ſpiritũ ſanctũ &c. „
Benignitas in hoc declaratur, quod dona quæ mul- 1. Cor. 12
ta uariaq; recenſet Paulus, appellãtur unius ſpiritus
eſſe beneficia, qui iuxta fidei modum cuiq; partitur
„ ſuo arbitratu. Triumphantium eſt è ſublimi miſſilia
„ in populum ſpargere. Ita Chriſtus poſteaq; trium-
„ phabundus aſcendiſſet in cœlum, iuxta pſalmogra-
„ phi uaticinium, captiuam duxit captiuitatem, ſecum
„ abducens quos ab inferis eripuerat: nec hoc contẽn
„ tus, dedit dona hominibus in terra relictis, dona
prophetiæ, dona linguarum, dona ſcientiæ, dona ſa
nationum, dona depulſionũ aduerſus uenena & im
pios ſpiritus, breuiter chorũ omniũ uirtutũ, quæ o-
mnia Chriſtus ſuis dilargitus eſt & hodie dilargiť
„ per ſpiritum ſuum. Bonus autẽ interdum latinis ſo-
„ nat, mitem & clementẽ, interdum benignũ & libera-
„ lem. Proinde Paulus Galatas à uindicta ad huma-
„ nitatẽ prouocãs, ſpiritus nomẽ inculcat dicẽs, Si ſpi „
„ ritu uiuimus ſpiritu & ambulemus fratres: ſi qs præ- „

,, occupatus fuerit in aliquo delicto, uos qui ſpiritua/
,, les eſtis corripite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis. Da/
,, uid dicit, ſpiritus tuus bonus deducet me in terrã re/
,, ctam. Et Paulus, charitas dei diffuſa eſt in cordibus
,, noſtris, per ſpiritũ ſanctum, qui datus eſt nobis. Et
,, Romanis ſcribens, appellat illũ ſpiritũ υἱοθεσίας, per
,, quem clamamus abba pater. Similia ſcribit Galat.
,, Quoniã eſtis filij dei, miſit deus ſpiritũ filij ſui in cor
,, dibus noſtris clamantẽ abba pater. Filius & pater
charitatis uocabula ſunt, quę nemo poteſt uerè pro
nunciare, niſi beneficio ſpiritus ſancti. Quemadmo/
dum iuxta Ioannis teſtimoniũ, nemo Ieſum appel/
,, lat dominũ, niſi in ſpiritu ſancto. Qui ſpiritũ habẽt
,, huius mundi, falſo clamant abba pater, falſo dicunt
,, Chriſto, domine domine, cuius ſpiritu carent. Qui
,, enim Chriſti ſpiritũ nõ habet, hic nõ eſt eius. Quẽ/
,, admodum autem ſpiritus ſanctus nexus eſt ineffa/
,, bilis, quo æterna concordia inſeparabiliter ſibi iun/
,, ctæ ſunt tres perſonæ, ita idem indiſſolubili uincu/
,, lo ſponſam Chriſti iungit ſponſo ſuo, omniaq́ʒ my
ſtici corporis membra ſempiterno fœdere inter ſeſe
copulat. KA. Si ſpiritus ſanctus è ſubſtantia dei pa
tris ac filij procedit, quid obſtat, quo minus dicatur
filius? CA. Cypriano, Hilario & Auguſtino ſatis
erat ad hanc reſpondere quæſtionem, quia ſcriptu/
ra ſecundam perſonam appellat filium, & naſci à
patre

patre prædicat. Spiritũ ſanctũ nec naſci, nec filium uſq; memorat. Qđ tantis uiris ſatis erat, tibi quoq; ſatis eſſe par eſt. Si è duobus fontibus emanaret unus fluuius, recte diceretur ab utroq; proficiſci ſiue mitti, neutrius tamẽ filius diceretur. KA. Satis eſt igitur hoc quod tradidiſti credere de ſpiritu ſancto? CA. Non. Sed oportet credere quod hic ſpiritus à prophetis prædictus, à Chriſto promiſſus die pentecoſtes deſcenderit in diſcipulos, ſicuti refert Beatus Lucas: ob quorundã impiam arrogantiam, qui non ueriti ſunt dicere: Ego ſum ille paracletus à Chriſto promiſſus, ut deducat uos in omnem ueritatẽ. Siue is fuit Manicheus, ſiue Baſilides, ſiue Mõtanus, execranda nomina. KA. Quod deſcendit in diſcipulos, quodq; per impoſitionem manus Apoſtolicæ tradebatur baptiſmo tinctis, utrum erat ipſa ſpiritus ſubſtantia, an donum aliquod & energia ſpiritus? CA. Probabilius eſt ſpiritũ qui iuxta diuinam naturam implens omnia manet incõprehenſus, illic peculiari quadam ratione ſub uiſibili ſigno fuiſſe iuxta perſonæ proprietatem. Verũ iſta nunc tractare eſt, quod dici ſolet, ſepta tranſilire. Didiciſti ſpiritum omnia ſanctificantẽ, nunc accipe eccleſiam ab illo ſanctificatam. KA. Si ab exordio mũdi fuit ſanctorum omniũ ſocietas, & pijs omnibus adfuit ſpiritus ſanctus, quur ante legem nullum fuit huic arca-

næ ſodalitati nomen? Poſt legem æditam dicta eſt Synagoga, poſt Euangelium proditum, mutato nomine dicta eſt eccleſia. CA. Quod nomen fuerit ante legem ueterem, nobis nõ conſtat, fuiſſe tamen aliquod uocabulum probabile eſt, quum res eſſet eadem. Semper Chriſtus agnouit ſponſam ſuam, nec unquam illi defuit ſpiritus Chriſti. Verum initio quemadmodum paucis innotuit perſonarũ diſtinctio, ſed profitebantur unum deum, qui ſermo tres perſonas tacite cõplectitur, filij perſonam pauci nouerant, pauciores ſpiritum ſanctum: ita ſocietas hæc inter paucos erat, & uſq; ad Euangelicam lucem anguſtis finibus coartabatur. At poſteaquam Chriſtus aſſumpto homine inter homines uerſatus eſt, ſponſamq; ſuam morte ſua redemptam, ſanguine ſuo mundatam euidenter adiunxit ſibi, ac ſpiritum ſuum euidenter & abunde effudit, nec in unam gentem, ſed in uniuerſum terrarũ orbẽ inundauit Euangelij gratia, Apoſtoli Synagogæ nomen mutauerunt in nomen eccleſię: nec dubitandum eſt quin id factum ſit ſuggeſtu ſpiritus. KA. Expecto cauſam. CA. Vt nullum ſit diſcrimen in uocibus, tamen ad Euangelij gloriam faciebat nominis immutatio. Synagogæ uocabulum apud omnes receptũ erat pro congregatione Iudęorum, Moſi legem profitentiũ. Porrò quemadmodum Moſi lex erat inuiſa cęteris

nationibus,ita & Synagogæ uocabulum erat ingratum gentium auribus. Apoſtoli uerò quum eſſent à domino iuſſi prædicare Euangelium omni creaturæ,non tantum intra Iudææ Samariæq́ terminos, ſed uſq; ad extrema terræ: atq; à ſpiritu edocti ſcirent exorituros Iudæos, qui conarentur obſcurare gratiam Euangelicam,& fidem in dominum Ieſum, docentes nulli eſſe ſpem ſalutis niſi circuncideretur, & hoc Symbolo totam Moſi legem profiteretur: abolendas deinceps legis ceremonias,& gratiæ nouitatem,nouatis uocabulis declarare uoluerunt,pro Lege uocantes Euangeliũ, hoc eſt lætum nuncium, pro Synagoga eccleſiam.Lex enim minabatur pœnam,exigens obſeruationem præceptorum: Euangelium per gratiam ſpiritus & fidem in Chriſtum ſine operibus legis promittit uitam æternã. Quod ſi tanta fuit Iudæorum pertinacia,ut Apoſtoli ægre ualuerint illorum ſuperſtitionem excludere, multò id fuiſſet difficilius, ſi pro eccleſia, prædicata fuiſſet „Synagoga. Audito uetere nomine, putaſſent in re „nihil eſſe nouatum. KA. Eſt igitur & in uocibus nõnihil diſcriminis? EA. Vtraq; uox Græca eſt. Synagoga dicitur à συνάγειν quod eſt cogere,hoc eſt,in unum agere. Sic enim loquitur Maro, Tityre coge pecus. Eccleſia dicitur ab ἐκκαλεῖν, quod eſt euocare. Prior itaque uox magis congruit,craſſæ,duræ,& rebelli

συνάγειν

ἐκκαλεῖν.

rebelli Iudæorum nationi, qui pœnæ metu, aut ſpe terrenorum commodorum per legem uelut intra ſepta coercebantur, ne dilaberentur in omnem impietatem. Poſterior autem accõmodatior eſt gentibus, quæ facile paruerunt Euangelio, ab auribus allectę, quod eſt hominum, non bubalorum in morem tra
" ctæ naribus. Grex congregatur, homines euocan-
" tur in concionem, non ad operandum iuxta legis ce
" remonias, ſed ad audiendum. Fides enim ut ait Paulus, ex auditu eſt. Euocatæ ſunt à ſimulachris mortuis ad deum uiuum, ab ignorantiæ tenebris, ad lucem Euangelicæ ueritatis, & obtemperarunt. Iudæi ſimiliter euocati ſunt, à ceremonijs ad ueram pietatem, ab umbris ad lumen, à litera ad ſpiritum: & uenire recuſarunt. Eoq́ factum eſt, ut apud Gottos & Vandalos inuocetur nomen domini, contra Iudæi in hunc uſq́ diem conuicijs afficiant adorandum Ieſu nomen in Synagogis ſuis, & adhuc literæ ſeruiant, ſpiritui ſancto reſiſtant. Vbi uerò ſpiritus, ibi li-
" bertas. Seruorum eſt compelli, filiorum euocari. Vn
" de & Paulus Euangelij gratiam profitentes appel-
" lare ſolet, κλητοὺς ἁγίους, uocatos ſanctos. KA.
" Quid proprie latinis declarat hęc uox ſanctus? CA.
" Proprie ſanctum dicitur quod uiolare eſt nephas, ueluti leges ac mœnia portæq́ ciuitatis ob hoc ipſum ſancta ſunt quia publica. Quædã uerò ob hoc

ſancta

ſancta ſunt, hoc eſt inuiolata, quia numini ſunt conſecrata, unde ſanctum domino dicitur, quod eſt illi ſacrum. Transfertur autem uſus uocis, & ad mundiciam puritatemq́ʒ ſignificandam. Sancta autem eccleſia adeò eſt inuiolabilis, ut iuxta domini ſermonem, nec inferorum portæ præualeant aduerſus illam. Nec aliam ob cauſam eſt inuiolabilis, niſi qꝛ Chriſto dicata eſt, cui nemo poteſt eripere q̃d dedit pater. Pura uerò eſt, quod eam Chriſtus ſanguine ſuo purificauit, ut exhiberet ſibi ſponſam nō habentem maculam neqꝫ rugam. Maculæ uox peculiariter ad hæreticos pertinet, qui puram ueritatem errorum aſperſionibus deturpare conantur: rugæ uocabulum pertinet ad eos, qui recte quidem credūt, ſed uitam agunt peccatorum ſordibus inquinatam. Rugæ ſenectutem arguunt. Talis eſt ille uetus homo, quem accepimus ex Adamo, quemq́ʒ Paulus iubet nos exuere cum actibus ſuis, ut induamus nouum, & renouati ſenſibus mentis noſtræ, Chriſti ueſtigia ſequentes in nouitate uitæ ambulemus. Delicatus amator eſt Chriſtus, nō poteſt amare Synagogam priſcis ceremonijs ac uetuſtæ legis ſtudio rugoſam, nec fert hæreticorum eccleſias, lepra uarijsq́ʒ falſorum dogmatum notis deturpatas. KA. Si uerè dictum eſt neminem abſqʒ crimine uiuere, ubi eſt illa ſponſa quæ in canticis tota pulchra, & omnis ex-

„pers maculæ prædicatur? CA. Abſq; peccatis leuio-
„ribus,quæ per incuriam obrepũt humanæ naturæ,
„uiuere perpaucis datum eſt. Sed hi neui uerius ſunt
„quàm maculæ, & quemadmodum quotidie exori-
„untur, ita quotidie diluuntur, uel precatiuncula uel
eleemoſyna uel alicuius boni operis penſatione, po
„tiſſimum autem corporis dominici ſumptione. A cri
„minibus autem abſtinere qui Chriſtũ profeſſi ſunt,
„& debent & poſſunt, opitulante ſpiritu Chriſti. KA.
Ergo qui criminibus inquinantur, non pertinent ad
ſanctam eccleſiam? CA. Pertinent, & nõ pertinent.
Quatenus fides remanet in illis integra, ad eccleſiã
pertinent, nec à cõmunione ſacramentorum arcen-
tur, niſi ob euidentem criminum enormitatem pu-
„blico iudicio ab eccleſiæ conſortio reſecentur. Cæte-
„rum quoniam eccleſia proprie dicta eſt arcana ſo-
„cietas ad æternam uitam prædeſtinatorũ, cuius ma-
„gna pars iam agit apud Chriſtum, quæ uerò ſuper-
„eſt in hoc uocata eſt, ut ad ſummam puritatem eni-
„tatur, recte negatur habere maculam aut rugam uel
„per ſynecdochen, uel à ſcopo ſeu fine, unde ſumi de
„nominationem fatentur & dialectici. Interdum ta-
men eccleſiæ uox ita dilatatur, ut omnes baptiſmo
tinctos cõplectatur, ſiue pie uiuant ſiue ſecus. Non-
nunquam miniſtri ſiue iudices eccleſiæ dicuntur ec-
cleſia. Quibus obediendum etiam ſi palam male ui

uant,modo ne præcipiant aut doceant impia, præ/ſertim ſi maiore publicæ tranquillitatis diſpendio tollerentur,quàm tolerantur. Sunt & eccleſiæ malignantium quas odit ſponſus. Quiſquis autem profi/tetur ſanctam eccleſiam, execratur & abiurat omnẽ ſchiſmaticam conſpirationem aduerſus eccleſiaſti/cæ hierarchiæ tranquillitatem, ſimiliter omnia con/uenticula hæreticorum quocunq; titulo ſeſe uendi/tant. Sunt enim innumera quum unica ſit columba.

KA. Olim & hęretici habebant eccleſias,in tali rerũ ſtatu, ſingulis acclamantibus, non iſthic,ſed hic eſt Chriſtus,quo ſigno dignoſcimus unicã illam Chri/ſti columbam? CA. Quod aberrat à ſacris uolumi/nibus,non eſt Chriſti. KA. Sed his ipſis armis hæ/retici oppugnant eccleſiam. CA. Nec mirũ,ſequun/tur enim ſpiritum illum impoſtorem,qui dominum quoq; ſcripturarum teſtimonijs aliò detortis ſolici/tauit ad impietatem. Sed falſa ſcripturarũ interpre/tatio uera interpretatione refutanda eſt. KA. Id quidem facile fuit Chriſto, at nobis homũculis nõ per/inde procliue eſt. CA. Non eſt omnium cum hære/ticis conflictari, ſed eorum qui ea panoplia ſunt in/ſtructi,quam Paulus aliquoties commemorat. Tibi tuiq; ſimilibus ſatis eſt ea cõſtanti tenere fide, quæ pro neceſſarijs exerte & expreſſe tradidit eccleſia.

KA. Quid faciet is qui baptiſmum & catechiſmum

accepit in hæreticorum eccleſia? CA. Baptiſmum nõ mutet, quem in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti accepit, doctrinam repurget, ab immundis conuenticulis ſe ſubducat, eccleſiæ ſanctæ ſeſe reconciliet. KA. Atqui iſthuc eſt quod quærebam, qua nota dignoſci poſſit ſancta eccleſia. CA. Plurimæ ſunt coniecturæ, ex quibus in unum conflatis facile deprehenditur ubi ſit columba. Prima eſt ueterum Synodorum autoritas, præſertim tot ſeculorum ac nationum perpetuo conſenſu comprobata. Huic ſuccedit interpretum autoritas, quorũ & ſanctimoniam conſecrauit eccleſia, & libros approbauit: non quod ab his nuſquam liceat diſſentire, quum ipſi nonnunquam & inter ſeſe pugnent, & à ſeipſis diſſentiant, ſed quod cũ reuerentia legendi ſint, nec temere reijciendum quod docent. Idem ſentiendum arbitror de probatis theologorum collegijs, quorũ illud infatigabile ſtudium eſt, ut è diuinis uoluminibus eruant nobis reconditam ueritatem. Tertio loco conſideranda eſt latitudo. Nulla enim unquam hæreſis tam late patuit, quàm catholica doctrina. Poſtremo uita propius intuenda. KA. Sed illi quoq; Chriſtum habent in ore, & Manicheorũ prodigioſa narratur abſtinentia atq; etiam cõtinentia, opes aſpernantur Ebionitæ, iugiter orant Pſalliani, in deſertis uiuebant Anthropomorphitæ, canabeis tegebant;

Augu: to: 6. pa: 118.

ieiunijs

ieiunijs, laboribus & chameunijs macerabant car-
nem. Cum tales uiri agminatim conglomerati cla-
mant hic eſt Chriſtus, an non merito quis uelut in
triuio poſitus hæſitaret quò ſe conferat? CA. Imò
ipſum Euangelij theatrum exhibet tibi Phariſæos
dilatatis Phylacterijs uenerabiles, ieiunijs extenua-
tos, prolixe orantes, facultates in pauperes erogan-
tes. Sed externa iſta tametſi habent ſpeciem pieta-
tis, ſæpenumero tamen ſimulantur, alicuius commo
di temporarij gratia, præſertim quæſtus aut gloriæ,
eoq́ adieci ut propius inſpiciantur. Id ſi quis faciat,
deprehendet eadem quidem geri à bonis ac malis,
ſed aliter. Pij in ieiunijs & abſtinentijs ſuis alacres
ſunt, alij triſtes ac tetrici, nec iſta iactant, ſed celant
potius, nec ea ceu magna prædicant, ſed cōtemnunt
eleuantq́, nec alios faſtidiunt, qui non faciunt ea-
dem, ſed benigne interpretantur, illos maiora factu
ros ſi per imbecillitatem corporis liceret, aut habere
carnem minus rebellem, ut non habeant opus eam
talibus modis edomare, aut alijs benefactis hoſtiā
deo gratiorem immolare. Simplex & abſq; fuco eſt
piorū religio. Ieiunabant diſcipuli Ioannis, ſed Chri
ſti diſcipulis obtrectabant, quod rarius ieiunarent.
Abſtinebant ab omni animante Manichæi, ſed da-
mnabant dei creaturam, & clanculum explebāt ſeſe
delicijs, tum lautioribus, tum ſumptuoſioribus. Ora-

bant Phariſæi,ſed in triuijs,in cubiculo nugabantur, aut ſupputabant pecuniam. Orabant Euchitæ, ſed ſuperſtitioſe, & hoc prætextu uiuebant de alieno, nec iuxta Pauli doctrinam laborabāt manibus unde & ſibi ſuppeditarent uictum, & aliquid impertirent egenis. Nihil proprij poſſidebant Ebionitæ, & falſo dicti apoſtolici,ſed alios aliquid habentes damnabant, ſibi pietatem arrogantes, quæ non eſt ſita in agris aut nummis, ſed in affectibus. Apoſtoli ſe totos effundebant, ut quàm plurimos ad Chriſtum allicerent,nec ullis iniurijs perpelli poterant ut hunc affectum in quemquā deponerent. Nulli moliebantur uindictam,ſed coniecti in carcerem pſallebant & agebant gratias domino,cæſi uirgis,obruti lapidibus gaudebant, orantes pro ijs à quibus hæc perpetiebantur. Quum excitarent mortuos, pellerent dæmones,umbra ſanarent ægrotos,nullum unquam gloriæ uerbum excidit illis, ſed ſe nihil aliud profitentes quàm homines, totam laudem retulerunt in deum. Hanc charitatem, hanc tolerantiam qui cum alacritate perpetuo præſtat, fructus ædit, unde poſſit agnoſci arbor bona. KA. Audio uix ullum eſſe ſcriptorem ueterem, in quo non deprehendantur aliqua à Catholicæ fidei regula diſſonantia. Quur corū libros recepit eccleſia? CA. Recepit non ut canonicam ſcripturam,hoc eſt, autoritatis irrefu-

tabilis

tabilis,ſed ut eruditorum ac bonorum uirorũ com/ mentarios. Nec quiuis error reddit hominem hæ/ reticum. Olim porrò dabatur uenia ſcripturã enar/ rantibus, ſi de quibuſdam ambigebant de quibus nunc poſt euulgatam eccleſiæ ſententiam ambige/ re phas non eſſet, aut ſi quid ſecus interpretaban/ tur in arcanis literis, quàm nunc tradit eccleſiaſtica autoritas. Nec enim omnes Græci fuerunt hæretici, qui profitebãtur ſpiritum ſanctum à patre tantum procedere. Fortaſſe nec Origenes ideò fuit hæreti/ cus,quod ueritatis inquirẽdæ ſtudio diſputabat,an filius & ſpiritus ſanctus habuerint eandẽ cum patre eſſentiam diuinã,an fuerint creaturæ cæteris omni/ bus excellentiores. Licebat & poſt trecentos à Chri ſto nato annos dubitare an eſſet aliquis purgato/ rius ignis, quem quidam interpretati ſunt charita/ tem. Sed hæreticum eſt aduerſus euidentem & cum autoritate publica proditã ueritatẽ rebellare proca/ citer. KA. Nomen ſcripturæ Canonicæ quot uolu/ mina cõplectitur? CA. Iſtuc expedite docuit beatus Cyprianus. Primũ uniuerſa ſcriptura diuiditur in ue tus teſtamentũ & nouũ. In uetere cenſetur pentateu chus,hoc eſt quinq; libri Moſi. Geneſis, Exodus, Le uiticus, Numeri, Deuteronomiũ. His accedunt duo Ieſu Naue, Iudicum & Ruth. Poſt hos,quatuor li/ bri regnorũ,quos Hebræi duos tantũ faciũt. Præte/

rea liber Paralipomenon, hoc eſt prætermiſſorum, qui Hebræis dicitur liber dierũ. Dein duo priores libri Eſdræ, quos Hebræi pro uno numerant. Nam tertius & quartus Eſdræ inter Apocrypha cenſentur. Succedunt quatuor prophetæ maiores, Eſaias, Hieremias, Ezechiel & Daniel. His adiungitur duodecim prophetarum minorum liber unus. Adhæc, Iob liber unus, & Pſalmorũ liber unus, Salomonis libri tres, Prouerbia, Eccleſiaſtes, & canticum canticorum. Intra hunc numerum concluſit priſcorũ autoritas ueteris teſtamenti uolumina, de quorum fide nephas eſſet dubitare. Nunc uerò receptus eſt in uſum eccleſiaſticum & Sapientię liber, quẽ quidam ſuſpicantur eſſe Philonis Iudæi, & alius qui dicitur Eccleſiaſticus, quẽ putãt eſſe Ieſu filij Sirach. Receptus eſt & liber Thobiæ, & Iudith, & Heſter, & Machabeorum libri duo. Receptæ ſunt & duę hiſtoriæ quæ Danieli adnexæ ſunt, altera de Suſanna, altera de Belo & Dracone, quas Hebræi non habebant. Sed Hieronymus teſtatur ſe uertiſſe ex æditione Theodotionis. Cæterum an eccleſia receperit hos libros eadem autoritate, qua cæteros, nouit eccleſiæ ſpiritus. Sub titulo Noui teſtamenti, primas tenent quatuor Euãgelia, Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis, cum his actus Apoſtolorũ. Proximum locum occupant Apoſtolorum Epiſtolæ, Pauli quatuordecim,

Petri duæ, Iacobi Apoſtoli una, Iudæ una, Ioannis tres. extremum ordinem tenet Apocalypſis Ioãnis.

Hebræi trifariam diſtingunt omnem ſcripturam. Canonicam appellant citra controuerſiam afflatu ſancti ſpiritus proditam, in qua ſi quid occurrit abſurdum in ſpeciem, non eſt phas iudicare quod ſcriptum eſt, ſed religioſe inquirendũ eſt myſterium, & ingenij noſtri tarditas incuſanda non ſcriptura. Hagiographa nominant ueluti de ſanctis rebus à ſanctis uiris prodita. His tantum tribuebant, ut in conuentu quidem reuerenter legerentur: cæterum ut in ſerijs non urgeret illorum autoritas. Apocrypha uocabant, quæ domi quidẽ pro ſuo cuiq; animo phas eſſet legere, cæterum in publicis conuentibus, non recitarẽtur, nec quiſq; illorum autoritate premeretur.

» Nec ſtatim eſt Canonica ſcriptura, quod in templis
» canitur: atq; utinam apud omnes ſeruaretur, quod
» in Carthaginẽſi cõcilio fuit decretũ, ne quid omni-
» no recitaretur in templis præter Canonicam ſcriptu
» ram. Cuius interpretatio per Epiſcopos ac presbyteros olim uiua uoce peragebatur. KA. Hodie nos ſubmouemur à lectione ſacrorum uoluminũ. CA. At iſtuc olim ſummæ erat religionis. Sed legẽtium temeritas effecit, ut fuſtis fuerit oſtendendus. Qui legit reuerenter, in illis adorans quod non aſſequitur, qui tanto libẽtius diſcit ab homine docto, quod

„ lectione utcumq; præparatus eſt, qui legit, non ut
„ ſit inſtructus ad contentionẽ, ſed ad pie uiuendum
„ ſemper aliquid inde ſumat, cum non petit illa con-
„ ſtitutio, quæ temeritati oppoſita eſt, nõ pietatis ſtu-
dio. KA. Quum utriuſq; teſtamenti ſit idem deus pater, idem Chriſtus, idem ſpiritus ſanctus, quur hoc dicitur nouum, illud uetus? Diuina neſciunt ſenium. CA. Diuinitas ut ais, neſcit uetuſtatem ac nouitatem, ſed nobis expediebat quædam nouari in rebus externis. Chriſtus appellauit nouũ teſtamentum conſecrans panem & uinum. Quod ſi quæris quę ſint nouata, permulta referre poſſem. Principio pro umbris legalib. ſucceſſit euidẽs ueritas, & quod illa lex per ænigmata promittebat, palam exhibitum eſt ſenſibus hominum, reſerata eſt litera occidens, & apparuit ſpiritus uiuificans. Dein ceremoniæ externæ, quædam in totum ſublatæ ſunt, quædam in aliud aptius commutatæ. Iudaicus ciborum delectus in totum ſublatus eſt, licet nobis uti ueſte è lana linoq; contexta, licet arare in boue & aſino, ne reliqua commemorem innumera. Pro tot generibus ſacrificiorum, unicam habemus hoſtiam myſticam, pro unico templo Hieroſolymitano, neque enim alibi licebat ſacrificare, habemus eccleſiam per uniuerſum orbem diffuſam, in qua nunc offertur hoſtia mũda, leuãturq; puræ manus in omni loco:

pro

pro iniuria circumciſionis, ſuppoſitum eſt molle la-
uacrum. Sabbatum mutatum eſt in diem Domini-
cum, Moſi famulo ſucceſſit Chriſtus filius: ſpiritus
gratia, quæ prius paucis ac parce diſpenſabatur, pa-
lam & copioſe profuſa eſt in omnes nationes quæ
ſub cœlo ſunt. Deniq; cœlum quod prius occluſum
erat etiam pijs, per Euangelium eſt patefactũ. Ob
hæc aliaq; multa nouata rectè dicitur nouum teſta
mentum, non quod ſit prorſus aliud teſtamentum,
ſed aliter traditum. Iudæi qui ſpe uitæ cœleſtis in
alacritate ſpiritus uiuebant, in nouo erant teſtamen
to. Rurſus qui hodie externis ceremonijs metiun-
tur pietatem, ac terrenis inhiant, charitate frigidi,
ad uindictam calidi, adhuc hærent in uetere teſta-
mento, quia nondum exuerunt ueterem hominem.
KA. Iſta tu quidem dilucide omnia. CA. Venimus
ad ſanctam eccleſiam, in qua adoramus patrem o-
mnium conditorem, filium mundi redemptorem,
ſpiritum ſanctum omnium ſanctificatorem, in hac
maneamus, in hac iuxta ſpiritum non iuxta carnem
ambulemus, in hac concordes bonam mili-
tiam militemus, ut perueniamus ad æter-
næ uitæ ſtipendiũ. Sed ſi uide-
tur ſit hic huius colla-
tionis finis.

CATECHESIS QVINTA.

KA. QVID ſibi uult quod eccleſiæ annectitur ſanctorum cõmunio? CA. Hæc particula non additur apud Cyprianum nec apud Auguſtinum, ac ne per occaſionem quidem, horum uerborum faciunt mentionem: unde probabile eſt eam fuiſſe adiectam abs quopiam qui ſtuduit explanare, quid intelligendum eſſet per ſanctam eccleſiam. Eccleſia ſocietas & contuberniũ eſt, non quorumlibet, ſed ſanctorũ: quemadmodũ concio Latinis declarat conuentũ non quorũlibet, ſed eiuſdem reipublicæ ciuium, in unum cõgregatorũ ad conſultandum de cõmunibus commodis. Recentiores aũt Theologi, quorũ alij interpretantur, ſanctam eccleſiam, ſocietatem militantium in terris ſub imperatore Chriſto, & ſanctorum cõmunionem, ſocietatem ſanctorum in cœlis triumphantium: alij rurſus ſanctorum cõmunionem exponunt, eccleſiæ ſuffragia cunctis utilia, qui ſunt in corpore ſanctæ eccleſiæ: alij ſacramẽta eccleſiæ, quæ nõ proſunt niſi ad eccleſiam ſeſe aggregãtibus: alij cõmunionis nomine putant deſignatã Euchariſtiã quæ Græcis interdum dicitur σύναξις, id eſt, conciliatio, quod hoc myſterio figuratur & confirmatur arctiſſima coniunctio myſtici corporis cum capite, & omnium Chriſti nomen uere profitentium talem ſocietatem myſticam, qualis

qualis eſt naturalis omnium inter ſe membrorũ in corpore eiuſdem animantis: Hæc inquam qui commenti ſunt, uera quidẽ prædicant, ſed quod his uerbis proprie declaratur meo quidem animo non exprimunt, niſi quod in uocabulo ſanctæ eccleſiæ hęc omnia tecte comprehenduntur. Illud extra controuerſiam eſt, nihil donorũ eſſe in eccleſia catholica, quod illi nõ defluat à capite Chriſto, licet alijs membris aliæ ſint functiones. KA. Ne in toto quidem orbe quicquam eſt boni, quod non manet à Chriſto. CA. Sic eſt, ſed nos de his bonis loquimur, quę per fidem in Chriſtum, & eccleſiæ ſacramenta conferũt ueram pietatem. Alioqui multa cõmoda largitur deus, & impijs & aſinis & bubus. KA. Si non ſunt in eccleſiæ conſortio qui uiuunt impie, nec nobis conſtat de pleriſq;, boni ſint an mali, qualis eſt illa ſocietas hominum, qui ſe mutuo nõ nouerunt? CA. Nec angelorum quemquam nouimus quum illi nobis inſeruiant, nec tuam ipſius animam noſti, & tamẽ illi debes, quod uiuis, quod moueris, quod ſapis. Nemo cogitur ſcire an hic aut ille ſit uiuum eccleſiæ membrum. Satis eſt credere in terris eſſe talem quandam ſocietatem ad uitam prædeſtinatorum, quam Chriſtus ſuo ſpiritu conglutinauit, ſiue apud Indos, ſiue apud Gaditanos, ſiue apud Hyperboreos, ſiue apud Afros. Fieri autem poteſt, ut in

orbe ſint aliquæ terræ, uel inſulæ uel continentes,
quæ nondum à nautis aut geographis repertę ſint,
in quibus tamen uigeat fides Chriſtiana. Intueri re/
ceſſus cordium ſolius eſt dei, unde fit ut plerumq;
incerta ſint hominum iudicia. KA. Quur igitur qui
dam eijciuntur ab eccleſia? CA. Sunt quædam cri/
mina manifeſta, quæ ut Paulus loquitur, pręcedunt
ad iudicium. De his ut poſſunt homines pronunci/
ant ob conſeruandum ordinem publicum. Et tamen
interdum fit, ut fur qui in crucem agitur ſit expers
criminis, iudex qui illum condemnauit ſit dignus la
queo. Et fieri poteſt, ut excommunicatus ſit in com/
munione eccleſiæ, excommunicator reſectus ſit ab
eccleſia. Item fieri poteſt, ut qui pro hæretico pertra
hitur ad ignem, ſit uictima deo gratiſſima, qui per/
traxerunt ſint incendio digni. KA. Etiam quum ob
confeſſum & euidens homicidium aut ſacrilegium
quis eijcitur ex eccleſia? CA. Scilicet. Nam fieri po/
teſt, ut priuſquam epiſcopus fulmen in nocentē tor/
queat, ille iam uera cordis contritione redierit in gra
tiam cum deo. Nec ea res quoniam homines latet,
illi prodeſt, quo minus arceatur ab eccleſiæ limine.
KA. Quamobrem deus hoc interim ignotum eſſe
uoluit, qui ſint uerè boni, & ad uitam æternā pręde/
ſtinati? CA. ne mali deſperantes atrocius peccent, ut
boni cautius ac modeſtius agāt. Quū nūc ſint tanta

» diſſidia, quale bellum eſſet, ſi manifeſtũ eſſet diſcri- » ... ſcrylich.
» men? Dominus nec proditorem ſuum reliquis diſci
» pulis prodere uoluit. Nunc quoniam ignotum eſt, quos deus elegerit ad beatam immortalitatẽ, & qui ſtant ſoliciti ſunt ne cadant, & qui iacent, annituntur ut reſurgant. Deniq; qui charitate feruent, de malis pariter ac bonis ſtudent bene mereri, de aperte malis, ut reſipiſcant, de dubie bonis, ut fiant meliores ſi boni ſunt. Vt hic charitas perdat officium, nõ amittit tamen præmium. KA. Quæ ſunt illa eccleſiæ ſacramenta, quorum paulo ante obiter meminiſti? Et quid ſibi uult ſacramenti uocabulum? CA. Qui exactius loquuti ſunt, ſacramentum appellant iuſiurandum, aut obligationem, numinis ac religionis interuentu confirmatam. At maiores noſtri uocem eam accommodarunt, ad ſignificandum id quod Græci dicunt myſteriũ; quod religioſum arcanũ poſſis dicere. KA. Quare dicitur arcanũ? CA. Quia ab his tractandis ſecludebatur uulgus. Quanquã hodie multa fiunt palàm, ueluti quũ cõſecratur aqua baptiſmi. Sed hi ritus atq; etiam uerba quibus id peragitur, celabantur populum, & inter epiſcopos per manus tradebantur, quo maior eſſet ſacramentorum ueneratio. Simul ut epiſcopus apparabat conſecrare panem & calicem, nulli laico phas erat intra cancellos remanere. Et quidam Romanus pontifex Epiſcopo

Sacramentum.

cuidã Anglo ni fallor,ſcitanti quiddã de ritibus my
ſteriorum,quum nonnulla reſpondiſſet, uerba qui/
bus oleum conſecrabatur non auſus eſt literis cõmit
tere,ne forte,quod ſæpe fit,literis interceptis arcanũ
» euulgaretur. Hæc cauſa non quidem omnino nulla
» eſt. Verior tamen & receptior eſt,quod in ſacramen
» tis per ſigna quædã ſenſibilia, infunditur inſenſibi/
» lis gratia congruens externis ſignis. KA. Quot ſunt
iſtius generis ſacramenta? CA. A ueteribus ſeptem
nobis ſunt tradita, Matrimoniũ quo naſcimur huic
mundo, Baptiſmus quo renaſcimur Chriſto,cui ad/
hæret pœnitentia, uelut alter Baptiſmus,quo recon
ciliamur deo,non iam omnino gratis,nec abſq; cica
tricibus ſanantur uulnera. Sacra unctio qua confir/
matur tyro aduerſus Satanæ tentationes.Ea cõmu/
niri ſolet ætas iam uergens ad peccandi periculũ,ui/
delicet poſt annum ſeptimũ.Mox ueluti iuueneſcen
tes ad iuſta prælia roborat Euchariſtia,per quã ex/
citatur in nobis fidei uigor, & copioſa gratia per ſa/
cræ mortis cõmemorationem locupletamur, myſti/
co more quatenus licet, renouãtes nobis unicũ illud
ſacrificium, cui debemus ſalutem noſtram. Rurſus
quoniam in morte,extrema lucta eſt,adhibetur ex/
trema unctio,qua uel conualeſcat ægrotus ſi deo ita
uiſum,uel cum fide bonaq; ſpe obdormiat in domi
no.His ceu donatiuis interim conſolatur, animat q;

milites

milites ſuos Ieſu ducis effuſa benignitas, donec conſummato certamine prouehantur ad cœleſtis uitæ ſtipendium? Supereſt ordo qui cōfert autoritatem gerendi ſacras functiones. Hoc ſacramentū facit ad dignitatem ſimul & tranquillitatē Eccleſiaſticæ hierarchiæ. Decet em̄ ut in rep. Chriſtiana, nō quibuslibet delegentur Eccleſiaſtica munia, ſed ad hæc ſeligantur idonei: nec ibi poteſt eſſe concordia, ubi nullus alteri pâret, ſed quiſq; ſibi uindicat autoritatem, agendi quæ uelit. Nam Paulus inter dona ſpiritus cōmemorat & gubernationis donum. KA. Quæ gratia confertur per ſingula ſacramenta? CA. Si quis ea ſicut decet acceperit, per matrimonij ſacramentū accedente ſacerdotali precatione, confertur donū ſpiritus, quo uir diligat uxorem amore caſto, ſicut Chriſtus dilexit eccleſiam, mulier uiciſſim propter Chriſtum amet reuereaturq́ue uirū ſuū ut dominū, uterq; liberos ſi dent, ſumma cura inſtituat ad Chriſtianā pietatem. De baptiſmo nō eſt neceſſe loqui. Nemo neſcit illic perire ueterem hominem, extincto omni peccato, ſiue dicas Originale, ſiue perſonale, & exoriri nouū, ab omni labe purgatum per fidem in Chriſtum, quem Paulus appellat nouam creaturam. Nō oportebat quidē eū qui ſemel renatus erat & Chriſti ſanguine purgatus, redire in cœni uolutabrū: cæterum quoniā in multis refrixit charitas, & languet 1.Cor.12

r fides

fides, diuina benignitas indulſit pœnitentiæ reme/
dium: de quo mox incidet dicendi locus. Quoniam
uero tenera ætas procliuior eſt ad nequiciam, quàm
ad pietatē, per cōfirmationē ſacram minuitur ea pro
cliuitas, & augetur docilitas ad pietatē, ne prius infi/
ciatur uicijs, quàm plane norit quid ſit uitiū. Porrò
quoniam poſt decimū ſextū annū diabolus omnes
admouet machinas aduerſus Chriſti militē, primū
libidinis, luxus aliarumq́ꝫ uoluptatū, mox ambitio/
nis & iracundiæ, iam ſolido cibo cœleſtiq́ꝫ potu ſub
inde reficitur, ut forti pectore excipiat omnes Sata
næ aſſultus, Chriſtū ipſum & ſpiritū eius gerens in
pectore. Olim infantulis à baptiſmo protinus daba
tur corpus & ſanguis domini. Ea cōſuetudo mutata
eſt: & fortaſſis expediret mutari conſuetudinē qua/
rundam regionum, in quibus infantibus datur cōfir
matio: quod hæc duo ſacramenta nō ſint neceſſita/
tis abſolutæ, quemadmodū baptiſmus: eoq́ꝫ ad hūc
recte properant matres, illa ſuo tempore dantur cō/
uenientius, & utilius dantur, ſi ſacramento addatur
admonitiuncula. Qui uerò deliguntur ad myſticas
functiones, ijs per ſacramentū ordinis augetur do/
num ſpiritus ad digne adminiſtrandū munus dele/
Actuū 13 gatum. Quemadmodū legimus Paulo & Barnabæ
manus fuiſſe impoſitas, ut ad Euangelij propaga/
1. Tim. 4 tionem proficiſcerentur. Et Timotheo à presbyteris
fuiſſe

ſuiſſe manus impoſitas teſtatur Paulus illi ſcribens. Tantū obiter de ſacramentis attigiſſe ſat eſt. Sequit̃ in Symbolo, Remiſſionē peccatorū. Nullus audet in aulam regiam ingredi pannoſus ac luto conſperſus, multo minus cōuenit in eccleſiā ſanctam ingredi peccatis inquinatū. Eoq; ſtatim ad ipſum limen datur lauacrū, ut purus ingrediat̃. Quod & olim ſeruabatur externo ritu. Aedituus eñ pro foribus templi ſacram aquam aſpergebat introeuntibus. Veteres autē hunc articulū referūt ad baptiſmi gratiam, qua gratis cōdonantur uniuerſa peccata. Et in Symbolo quod in miſſa canitur baptiſmi fit mentio, pœnitentiç nulla. Cōfiteor unum baptiſma in remiſſionem peccatorū. In Symbolo Athanaſij, nec baptiſmi, nec pœnitentiæ fit ulla mentio. Quoniam ut antea admonui, nō exponit hanc Symboli partē. Recentiores recte ſub baptiſmi nomine cōprehendūt, & pœnitentiam, quæ uix inueniſſet locū in eccleſia, niſi Paulus eum qui duxerat uxorē patris, iuſſiſſet tradi Satanç, & eundem mox iuſſiſſet in gratiam & cōtuberniū ſanctorū recipi. Apud Afros nō niſi ſemel dabatur reditus in eccleſiā, ne eccleſiaſticæ diſciplinæ ſeueritas elangueſceret. Ac ſeculis aliquot qui in graue crimen fuiſſent prolapſi, arcebantur à templi limine, nec niſi per publicā cōfeſſionē, ſeueramq; ac diutinam ſatisfactionē recipiebantur. Poſtea pro

pter diuitũ protceruitatẽ,qui malebãt excitare ſchiſ-
ma,quàm ſeſe eccleſiæ ſubmittere, p̄ epiſcopos tem
peratum eſt pœnitentiæ remediũ,ut quod populus
audire ſolet,nũc ſolus audiat ſacerdos, qui longe mi
tioribus remedijs adhiberet uulneribus medelam.
" Hæc lenitas nõ ſolũ data eſt hominũ imbecillitati,
" uerũ etiam ſimpliciũ & innocentiũ cuſtodię,quibus
" expedit multorũ uitiorũ neſcire nomina. KA. Circa
hunc articulum nulli extiterunt errores? CA. Pela-
gius & Iouinianus docuerũt infantibus ſuperuacuũ
eſſe baptiſmum,quod nihil haberent maculæ, quæ
poſſet ablui.Negabant enim peccatũ originis fuiſſe
in quoq; præterq; in Adam & Eua. Cæteros naſci
puros ab omni peccato.In illis igitur baptiſmũ nihil
aliud eſſe quàm ſignum honorificũ, quo reciperen-
tur in adoptionem filiorum & Chriſtianorum affe-
ctibus cõmendarentur. Sed horum dogma reijcit
eccleſia ſequuta uocem Chriſti Ioan.3. Niſi quis re-
natus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, nõ poteſt in-
troire in regnum dei.Et Paulus Rom.3. Omnes pec-
" cauerunt & egent gloria dei. Apud Afros exorti
" ſunt,qui nõ recipiebant in Eccleſię cõmunionem ab
" hæreticis baptizatos,niſi denuo baptiſmum recipe-
" rent ab orthodoxis.Et hanc doctrinam reiecit eccle
" ſia,docuitq; iuxta Paulum non eſſe niſi unum bap-
" tiſma,cuius quiuis homo poſſit eſſe miniſter,quam-

uis

"uis impius ac malus, modo iuxta eccleſiæ mentem
" tingat per inuocationem ſanctæ trinitatis. Quanquam
ubi nulla eſt neceſſitas, conuenit per ſacerdotem aut
per diaconos dari baptiſmũ, & tutius eſt ab Ethni-
cis aut Iudæis tinctos denuo tingere cum hac exce-
ptione, ſi non es rite baptizatus &c. In eadem Afri-
ca, quæ iuxta Græcorum prouerbiũ ſemper gignit
aliquid noui monſtri, exorti ſunt Donatiani, qui ia-
ctabant in omnibus eccleſijs defeciſſe baptiſmi gra
tiam, præter quàm ipſorum, eoq; prædicabāt nihil
cuiquam prodeſſe baptiſmũ, niſi rurſus apud ipſos
acciperetur. Verum eccleſia iuxta teſtimoniũ Ioan-
nis baptiſtæ, ſuper quem uideris ſpiritum ſanctum
" deſcendentē hic eſt qui baptizat, docuit hominem
" nihil aliud eſſe quàm baptiſmi miniſtrũ, Chriſtum
" eſſe, qui uerus eſt autor baptiſmi. Cuius uis eſt ex
" ſanguine Chriſti, capacitas per fidem: nec poſſe mi-
" niſtri culpa uitiari, quod per fidē largitur deus: nec
" eam gratiam poſſe conſumi, quũ ſit infinita, & abun
" de ſufficiens ad uniuerſa crimina mundi abolenda,
" etiam ſi decem eſſent mundi, hoc longe inquinatio
" res. Ante hos fuere Seleuciani, qui non recipiebant
aquam baptiſmi, ſed tantum ſpiritus. Nec defuerũt
qui adhiberent baptiſmum ignis, quòd Matth. 3.
dicat Baptiſta, ipſe uos baptizabit in ſpiritu & igni:

„quum ille per ſpiritum intelligat gratiam fidei oc-
„cultam, quam ſolus ſpiritus ſanctus infundit: per i-
„gnē, charitatē, ſine qua mortua eſt fides. Omnium
primi fuere Iudæi, qui falſo docuerunt baptiſmum
& fidem non ſufficere ad ſalutem conſequendam,
niſi accederet circumciſio. Quorum error ab ipſis
Apoſtolis præcipue Paulo reiectus eſt, ut iam non
ſit opus ulla confutatione. Nouatus & Montanus
non recipiebant in eccleſiæ conſortium, qui poſt ba-
ptiſmum enormi ac manifeſto crimine dehoneſtaſ-
ſet & contriſtaſſet eccleſiam, non ut opinor, quod
talibus adimerent omnem ſpem ſalutis, ſed quod
ad terrorem aliorum honore conſortij priuarent.
Quod euidenter teſtatur Diuus Auguſtinus, de ijs
qui ſemel per pœnitentiam eccleſiæ reconciliati, in
„idem aut ſimile crimen fuiſſent prolapſi. Templi fo-
„res homo poteſt homini occludere, cœlum nemo
„poteſt claudere niſi deus. Sic apud Priſcos qui dia-
coni aut presbyteri crimen euidens admiſiſſent, ſine
ſpe reditus è clericorum albo radebantur. Idem fie-
bat Epiſcopis. Sed hæc quoque ſeueritas à poſte-
rioribus mitigata eſt. De confeſſione ac ſatisfactio-
ne, & quondā magna fuit concertatio, & hiſce tem-
poribus renouata eſt. Ego ut tutiſſimum ita ad
tuendam publicam cōcordiam accommodatius ar-

bitror ſimplici obedientia id ſequi quod nobis tradidit eccleſiæ autoritas, hoc eſt, uerè iuxta Græcorum prouerbiũ ad felicius inclinare latus, & ab his abſtinere de quibus dubites. Reſtat ultima Symboli pars, Carnis reſurrectionem. Hic audis conſumationem ſeculi, quum ſeperabuntur boni à malis, ſic ut malis nulla ſit ſpes finiendi cruciatus, bonis nec dolor ullus, nec ullus mali metus, quum & ipſa creatura quæ nunc congemiſcit nobis, liberabitur ab omnibus incõmodis. Erunt omnia noua, non mutata ſubſtantia, ſed qualitate. Carnem appellat corpus humanum, reſurrectionem reuiuiſcentiam. Omnes quidem articuli ſunt inconcuſſa fide tenendi, ſed hic præcipue, qui præcipuũ adfert ſolatium pijs in hoc mundo afflictis: contrà, impijs terrorẽ, qui ſine modo prolaberentur in omnia ſcelera, ſi poſt hanc uitam nõ perſoluerẽtur pietatis & impietatis præmia. Hæc eſt baſis totius fidei noſtrę, quam oportet eſſe ſolidiſſimam, quæ ſi uacillet, reliqua pene fruſtra creduntur. Valeant igitur infelices Sadducei, qui adeò non credunt corporum reſurrectionem, ut nec angelos nec ſpiritus eſſe credãt, quaſi nihil ſit in rerum natura, niſi q̃d patet corporeis ſenſibus, quũ ea maxime ſint, quæ longiſſime abſunt à ſenſibus, à quibus nulla res magis ſemota eſt, q̃ ipſa deitas. Valeant qui profitẽtur animas reſurrecturas, corpora

nequaquã, quum anima quoniam eſt immortalis,
tam non poſſit reuiuiſcere quàm non poteſt mori.
Sed illi reſurrectionẽ animarũ appellant, quum è la
tebris in quibus ad certũ tempus recõditæ fuerant,
iuxta illorum ſomnia, euocabũtur ad beatitudinem
Valeant qui negant hoc corpus quod gerimus reui
cturum, ſed aliud multo præſtãtius ſingulis redden
dum. At nõ erimus ijdem homines, ſi nõ recipimus
eadem corpora. Quid porrò opus eſt noua creare
corpora, quũ deus nutu omnipotẽti, poſſit hæc cor/
pora ad ſummã claritatem & beatam immortalita/
tem reſtituere, nõ mutata corporis ſubſtantia, ſed
in melius cõmutatis qualitatibus. Valeant Chilia/
ſtæ, qui ex Apocalypſi Ioannis perperã intellecta,
ſomniarunt futurum ut aliquando reuiuiſcamus, &
per mille annos omnibus huius mundi uoluptati/
bus fruamur affatim. Nos credentes uerbis Beati
Iob dicentis: Et rurſum circumdabor pelle mea, & in
carne mea uidebo deum meum, quem uiſurus ſum
ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius:
auſcultantes Paulo qui ſcripſit: Qui ſuſcitauit Ieſum
à mortuis, & nos cum Ieſu ſuſcitabit: perſuaſiſſi/
mum habemus omnes homines ijſdem corpori/
bus quæ gerũt in terris, reuicturos in fine mũdi, nec
aliter reſurrecturos ꝗ̃ reſurrexit Chriſtus, qui con/
formabit corpora noſtra, corpori ſuo glorificato.

corporum

» Corporum immortalitas erit pijs atque impijs com-
» munis. Sed impijs immortalitas adferet æternos cru-
» ciatus, pijs æternam beatitudinem. Quanquam im-
» piorum uerius appellatur æterna mors quàm im-
» mortalitas. Eoque quod quidam è Symbolo missæ
» adiecerũt uitam æternam, ad pios tantum pertinet,
» quum reſurrectionis uox pertineat ad bonos pari-
» ter ac malos. Tametſi hæc quoque uox nõnunquam
ſic uſurpatur, ut ad pios tantũ pertineat, ueluti quũ
dominus ait apud Ioannẽ, Ego ſum reſurrectio &
uita. Quemadmodum Paulus uix uſquam uſurpat
hoc nominis niſi in bonã partem. Dominus autem
diſtinguit apud Ioan. 5. Et procedent qui bona fece-
runt in reſurrectionem uitæ, qui uero mala egerunt
in reſurrectionem iudicij. Iudicium enim appellat
condemnationẽ. Id explanatius dicitur in Symbo-
lo Athanaſij. Ad cuius aduentum omnes homines
reſurgere habent cum corporibus ſuis, & reddituri
ſunt de factis proprijs rationẽ, & qui bona egerunt,
ibunt in uitam æternã, qui uero mala in ignẽ æter-
num. Sic & Paulus Ro. 8. Stipendia peccati mors,
» gratia autem dei uita æterna in Chriſto Ieſu domi-
» no noſtro. Æternã addidit, quod ut damnatis nulla
» erit ſpes relaxationis, ita pijs nullus erit metus, ne
» quando uel finiatur uel minuatur ea felicitas, cuius
» iucunditatem uehemẽter augebit & illa ſanctorum

» omnium communio. Charitas enim quæ non exci-
» dit, illic erit feruentiſsima. Charitas autem non mi-
» nus gaudet de bonis alienis quàm de ſuis. Nec eſt quod hic imaginemur uoluptates corporum, quæ cibo, potu, aut Veneris uſu conſtant. Tum enim harum rerum nullus erit uſus, ſed erunt corpora ſpiritualia, in quibus uiuemus ut angeli dei. Angelorum autem felicitas eſt, uidere faciem patris, qui in cœlis eſt. Et dominus idem apud Ioannẽ: Hæc eſt autem uita æterna, ut cognoſcant te ſolum uerum deum, &
» quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Ea cognitio hic inci-
» pit per fidem. Ibi conſummabitur, quum gloriā illi-
» us conſpiciemus reuelata facie. KA. Sunt iſta ad conſequendam ſalutem ſatis? CA. Ad conſequendum baptiſmum iſta credere ſatis eſt homini laico: eruditis ac prouectioribus omnia credenda ſunt, quæ ſacris uoluminibus expreſſa ſunt, aut quæ illinc euidenter colligũtur: præterea quicquid uniuerſali perpetuoq; conſenſu comprobauit eccleſia catholica: quæ ſi quid hoc pacto ſtatuit, probabile eſt, aut ab Apoſtolis per manus fuiſſe traditum, aut è ſcripturarum nobis occulto penu depromptum, aut à ſpiritu ſancto pro ratione temporũ ſuggeſtum. in contentioſis autem & obſcuris dogmatibus, tui ſimilibus ſuffecerit hac cautione profiteri, de his credo ſicuti credit eccleſia. Hoc tutius quàm aſſeuerare, de

quo

quo dubites, aut quod nõ intelligas. ΚΑ. Sed in extremo diſcrimine, num ſatis eſt corde tenere fidem, an & uoce profitẽdũ eſt? CA. Paulus hic tibi pro me reſpõdebit, Corde, inquit, creditur ad iuſtitiam, ore autem cõfeſsio fit ad ſalutem. Et dominus minatur ſe non agniturum eum pro ſuo milite apud patrem, qui ipſum apud homines profiteri uel timuerit uel
» erubuerit. Sed aliud eſt nõ profiteri, aliud negare.
» Vbi nulla ſpes fructus eſt, quũ ſit graue periculum,
» nõ eſt neceſſe ut teipſum prodas, quemadmodum
» legimus quoſdam ultro in forũ procurriſſe, ut cum
» cæteris Chriſtianis occiderẽtur, aut in paganorum ſolennes panegyres feciſſe impetum, nõ ut aliquem ad Chriſtũ pertraherent, ſed ut ab illis occiſi referrentur in martyrum catalogum. Chriſtus Apoſtolis ſuis nullam aduerſus impios uiolentam defenſionem, ſed tantũ fugam permiſit. fugit Petrus è carcere, fugit Paulus è Damaſco per ſportam demiſſus è mœnibus. Verum quoties in eum articulũ deducta res erit, ut apud pios pariter atque impios illuſtrandum ſit nomen domini Ieſu, cõtemptis omnibus uel illectamentis uel terroribus alacriter ingenueq́ profitendum eſt, quod tradidit eccleſia. Reiectum eſt Elceſaitarum dogma, qui docebant tempore perſequutionum phas eſſe uerbis abnegare Chriſtum, modo fidei ſynceritatem ſeruarent in pe-

ctore. Quod ſi uerum eſt, fruſtra tot lachrymis de-
plorauit Petrus Apoſtolus, quod terrore mortis at-
tonitus ter abnegauit dominum, quum nondũ tan-
tum de eo ſpiritualis cognitionis haberet, quantum
nobis aperuit lux Euangelij. Tertullianus in diuer-
ſam partẽ æquo propenſior, ne fugam quidem con
cedit in perſequutione, dicẽs tum fugere, genus ab-
negationis eſſe. Et quod dicit, in certis circũſtantijs
poſsit eſſe uerum: certe leuius peccant, qui humano
terrore perculſi Chriſtum ore tantum abnegant, q̃
qui temporalium commodorum reſpectu, ab impe
ratore cui dedere nomen & corde & lingua deſciſ-
» cunt. KA. Quum intentantur cruciatus omni morte
» grauiores, quid illic faciet humana fragilitas? CA.
» Dominus ipſe nobis formam præſcripſit: quum ir-
» ruet ille pauor, tędium, & agonia, agnoſcemus no-
» ſtrarum uirium imbecillitatem, & toti diffiſi noſtris
» copijs proſternemus nos in terram, magnaq; fidu-
» cia diuini numinis opem implorabimus, haud qua-
» quam conſiderantes quàm atrocia ſint, quæ inten-
» tantur, aut q̃ fragilis ſit noſtra conditio, ſed q̃ po-
» tens, quamq; miſericors ſit dominus, cuius auſpicijs
» militamus: qui non eſt ſurdus, quoties cum fide in-
» uocatur, ſed aut à malis liberat, aut robur addit, ut
» fortiter perferamus: fides enim res eſt uere inuicta
» in omni præliorũ genere: neq; enim uel inter Chri-

ſtianos

ſtianos deſunt certamina ijs qui ſtudent pie uiuere in Chriſto Ieſu. Qui uero ſeſe in his leuioribus quaſi uelitationibus quotidie exercēt, ad ſupremū illum conflictū inueniuntur intrepidi. Quare præcipuum Chriſtiani militis ſtudium eſſe cōuenit, ut quotidie excitet augeatq; fidei uigorem. KA. Quibus modis hoc aſſequi licebit? CA. Primum eſt quod dominus oſtendit: Petite & accipietis. Sed precationem ne ſit ocioſa, adiuuet eleemoſyna, non ſolum externa, corpus reficiens, ſed etiam ſpiritualis, amanter monendo errantem, placide docēdo indoctum, clementer ei cōdonando qui læſit. His accedant ſacræ conciones aſſiduę, ac uiciſſim ſacra lectio, crebra mortis dominicę recordatio, prętertim ſumpto corpore & ſanguine illius, deniq; crebra commemoratio uirorum ac mulierum qui in tormentis ac mortibus bonam militiam pro Chriſto militarunt: his fomētis alitur, uegetatur, & augeſcit ſcintilla fidei. KA. Habeo grātiam ſpiritui Chriſti, uir optime, qui me per organū linguæ tuæ tam admirabilē docere philoſophiā dignatus eſt, niſi quid eſt quod adhuc reſtat. CA. Nō multū reſtat quod doceam, ſed fortaſſe reſtat quod admoneā, ſi tibi nondū oborta eſt ſatietas. Quāq; id obiter iam à nobis factū eſt antea. KA. Mihi uero ſenſim, audiendo creſcit audiendi ſitis. CA. Ergo quod ſupereſt proximo colloquio adijciemus.

KA. ADSVM, expectans extremum huius ſu-
auiſsimi conuiuij miſſum. CA. Supererat
ut ſingula quæ Symbolo continentur ua-
rijs utriuſq; teſtamenti teſtimonijs confirmarentur:
» nihil enim hic traditũ eſt, quod non ante multa an-
» norum milia, Moſaicę legis typis uarie fuerit adum-
» bratum, ac prophetarum oraculis prædictum, quæ-
» dam etiam euidenter expreſſa. Quod genus illud,
non eſſe plures deos, & ab uno conditũ hunc mun-
dum. quicunq; enim & ante legem proditam pie ui-
xerunt, unicum coluerunt deum, totius mundi con-
ditorem. Iam prophetię munus in Ioanne Baptiſta
uelut in utriuſq; legis confinio conſtitit: cui contigit,
ut quem alij ueluti per nebulam è longinquo uen-
turum oſtendebant, præſens præſentẽ digito com-
monſtraret. omnium autem prophetarum certiſsi-
mus propheta ſibi fuit ipſe dominus, hoc factis ex-
hibens & interpretans, quod ænigmatibus uetuſtæ
legis fuerat deliniatum, apud populum per parabo-
larum inuolucra, apud diſcipulos modo tecte, mo-
do aperte. Diuinam naturam factis exhibuit poti-
» us quàm uerbis expreſsit. Quis autem intellecturus
» erat, ſerpentem æneum in ſtipite ſuſpenſum adum-
» braſſe Chriſtum crucifixum, niſi dominus ipſe di-
» gnatus fuiſſet exponere? Quod dixerat: Soluite
templum

templum hoc,& intra triduum excitabo illud, nec à
diſcipulis intellectum eſt, niſi poſt reſurrectionem.
Quis porrò ſuſpicaturus erat, Ionam deuoratum à
ceto,ac tertio die uiuum redditũ,pręfiguraſſe Chri/
ſti ſepulturam ac reſurrectionem? Quum autẽ pro/
pius urgeret mortis tempus, aperte præmonuit ſu/
os,fore ut traderetur gentibus illudendus & crucifi/
gendus:ſed eoſdem cõſolatus eſt, promittens ſe re/
ſurrecturum tertio die.Sic aſcenſum in cœlum ante
mortem prædixit obſcurius,poſt reſurrectionẽ eui/
denter, Similiter prædixit, fore ut granum ſinapis,
hoc eſt Euangelica fides,ex minimis initijs per uni/
uerſum orbẽ diffunderetur, & quid euenturũ eſſet
Euangelij præconibus.Nec illud tacuit,fore ut abo/
lita Iudaica religione,pietas Euangelica transferre/
tur ad gentes,Iudæis in ſua caligine perſeuerãtibus,
donec ſuo tempore,iuxta beati Pauli uaticinium,ex
Iudæis ac gentibus fiat unum ouile ſub unico paſto
re Chriſto.Ne illud quidem ſiluit, fore ut uarijs hæ
reſibus eccleſia impeteretur,nõ ſubuerteretur.Quid
„ multis? quum omnia ſic euenerint,quemadmodum
„ erant prædicta,de ſupremo iudicio deq; piorum &
„ impiorum præmijs quicq; addubitare uidetur eſſe
„ extremæ cæcitatis. Homini diuino credimus, ſi ter
„ quaterq; uerum prædixit: & ei qui in tam multis,
„ tamq; iuxta ſenſum humanum incredibilibus fuit

 ueridi/

" ueridicus, non credemus in uno quod reſtat? Sed hanc partem quoniam ad Iudæos ac paganos pertinet magis quàm ad Chriſtianos, & à doctiſsimis uiris Tertulliano ac Cypriano diligenter eſt tradita, in præſentia prætermittemus, cõtenti digito commonſtraſſe fontes, unde queas iſta ſi uidetur haurire.
" Supereſt admonitio, ut iuxta rectam fidem, recte uiuamus. Ignea res fides eſt, ubicunque eſt, ocioſa
" non eſt: ſed quemadmodum in lucerna oleum alit
" flammã, ne extinguatur; ita charitatis opera fidem
" alunt ne deficiant. Fides gignit bona opera, ſed illa
" uiciſsim nutriunt parentem, eoque in fatuarum uirginum lampadibus defecit lumen, quia deerat oleum bonorum operum. Quanquam autem bene uiuendi ratio, ex omnibus ſacris uoluminibus peti ſolet,
" tamen in hoc quãuis breui ſymbolo continetur to-
" ta pie uiuendi philoſophia, nec ulla eſt uirtus, ad
" quam non inſtruat, nec ullum eſt uitium, aduerſus
" quod non armet animum hominis. Obambulat enim calumniator ille per ouile eccleſiæ, tanquam leo rugiens quærens quem deuoret, cui beatus Petrus iubet nos reſiſtere, fortes non fiducia operũ aut uirium noſtrarum, ſed fide. KA. Armaſti me fide; nũc pie facis, quũ tyronem doces uti ſuis armis. CA. Dominus ipſe nos docuit uniuerſa legis præcepta ſummatim uno contineri, Diliges dominũ deum tuum, ex toto

ex toto corde tuo,ex tota anima tua,& ex totis uiri/
bus tuis,& proximum ſicut teipſum. Nullus autem
diligere poteſt deum ſuper omnia,niſi credat illo ni/
hil eſſe pulcrius,melius,ueracius,aut amabilius,Ete/
nim qui credit illo quicq̃ ab eo diuerſum eſſe præ/
ſtantius, aut æquale,non credit eſſe deum. In hunc
igitur qui ſe totum coniecit, nihil amare poteſt niſi
quod amet propter deum,nihil timere,niſi quod ti/
meat propter deũ. Atq; hoc ſtatim exordio, credo
in deum,reſecantur aut certe mitigãtur uniuerſæ car
nis cupiditates: quarum ſi cui obtemperãs negligis
dei præcepta,conſtat te tibi alium fingere deũ,quic/
quid hoc eſt quod illi anteponis. Dominus deum
ac mammonam,dum duos appellat dominos,inter
ſe contrarios,quaſi duos deos comparat: & Paulus
auaritiam, hoc eſt pecuniæ ſtudium appellat idolo/
latriam. Idem quæſtui corporiſq; deditos emolu/
mentis infami notat elogio,quorũ inquit deus uen/
ter eſt.Rurſus idem Corinthijs ſcribens appellat in/ 2.Cor.4
ſtigatorem deum huius ſeculi, non quod reuera ſit
deus aut dominus,ſed quod illis quodammodo eſt
utrunq;, qui neglecto uero domino deo, ſemet illi
dedunt in ſeruitutem. Quod autem de ſtudio pecu/
niæ dictum eſt,idem ſentiẽdum eſt de uitijs omni/
bus, præſertim capitalibus. Infame apud Chriſtiá/
nos uocabulũ eſt,apoſtaſia,hoc eſt defectio.Et me/

t rito

rito ſanè.nam ſi apud eos qui nihil aliud ſunt q̃ homines abominandũ eſt transfugæ nomen, quanto ignominioſius eſt à tali imperatore,cui tot ſacramẽtis,tot donarijs,tot autoramentis aſtricti ſumus,ultro deficere,nõ ad meliorẽ aut parem,ſed ab omnium optimo ad omniũ peſſimũ. Et apoſtatę nomen horrent ferè Chriſtianorũ aures , ſed utinã animus ſimiliter abhorreat à re . Porrò Satanas tribus ferè machinis nos impugnat[1], ignorãtia,[2] ſpe cõmodorũ, ac[3] metu contrariorũ. Iam ſyncera fides,ut dictũ eſt, omnẽ depellit mentis caliginẽ:cæterũ nec ſpes blandiens fallit,nec metus territãs de gradu deijcit eum, qui totã fiduciã collocauit in deo.Quàm miſere torquet multos amor cognoſcendi futura. Alius optat longã uitã,& horret mortẽ,cõſulit genethliacos . At uere credens deo,ſecurus dicit cũ Paulo,mihi uiuere Chriſtus eſt,& mori lucrũ . Alius habet in mari nauim onuſtã precioſis mercibus,conſulit aſtrologos: pius aũt dicit,dominus proſperet negotiationẽ ſi iudicarit expedire:ſin minus , quod ille pro hoc dãno dabit , melius eſt omnibus mercibus. Alius urgetur morbo, & accerſit incantatorẽ : pius dicit, dominus eſt, pater eſt, flagellet me pro ſuo arbitratu , modo agnoſcat me inter filios ſuos,& æternę felicitatis hæredes . In ſumma , leuiter formidat quicquid habet hæc uita terrificũ , qui uere timet illum,qui offenſus

„ animam & corpus mittere poteſt in gehennā: leui-
„ ter ſperat huius mundi cōmoda, qui cogitat deum
„ poſt hanc uitā momentaneā promittere uitā æter-
„ nam. Quis autē tam amens eſt, ut ullum hominē fa-
ſtidiat, ſi cogitet ſe totū ad illam inenarrabilē maie-
ſtatem minus eſſe, q̄ culex ſit ad elephantum? Aut
„ quomodo uilem poteſt habere illū, quem Chriſtus
„ minime ſtultus negociator nō grauatus eſt ſuo ſan-
„ guine redimere? Si præclarū eſt habere principem
„ beneuolū, hic eſt omniū principū princeps: ſi pericu
„ loſum eſt in regis iram incurrere, hic eſt rex regū &
dominus dominantium. Multos contriſtat generis
ignobilitas, ſed erigit fides, admonens eos uere no-
biles eſſe, quos deus agnoſcit pro filijs & hęredibus,
& à quibus gaudet audire pater. Alios tumefacit
maiorū claritas, ſed fides oſtendit illis omniū cōmu-
nem patrē, apud quē non eſt diſcrimen principis ac
plebei, pauperis ac diuitis, ſerui ac liberi. Quo quiſq;
illi pietate cōmendatior eſt, hoc eſt nobilior, potenti
or, ac ditior. Hūc unicū dominū oſtēdit nobis Chri-
ſtus, quē merito timeamus: hunc oſtendit patrem,
quē amemus, cui citra reſponſationē obtēperemus,
quē ut filij non degeneres imitemur, Eſtote, inquit,
perfecti, quemadmodū pater ueſter cœleſtis perfe-
ctus eſt, qui ſolem ſuū oriri facit ſuper bonos ac ma
los, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Quibus affluūt

huius ſeculi cōmoda,opes,honores,claritas,potētia, forma,aut ſi qua ſunt alia quibus animus ſolet intumeſcere,his cōtinuo tumor uertitur in tremorē,ſi cogitarint cui domino debeāt illa omnia, cui in manu eſt quādocūq; uelit ingratis eripere,quod gratis dedit,cuiq; de ſingulis ſciant reddendā eſſe rationē,& à quo protinus audiant,quid ſuperbis terra & cinis? Quid te plumis alienis uenditas? quur audes proximum deſpicere,uelut ignobilē,qui cum habes communē patrē & cōmunē dominū? Quur aſpernaris ut ſeruū,quū ille ſit eodē precio redemptus quo tu? Quur ut pauperē contemnis, cuius curā gerit pater omniū rerum dominus? An illi pauperes erant qui
1.Cor.3 bus ſcribit Apoſtolus: Omnia ueſtra ſunt,uos autē
"Chriſti? Quur tibi ſordet ut tenuis,qui pariter in æ
"ternæ uitę hæreditatē aſſcriptus eſt,hac in parte for
"taſſis te potiores habiturus? Si quidē in Euangelio de tenuibus aduerſus diuites dictū eſt,ut uos recipiant in æterna tabernacula ſua. Ille quē tu ut ſeruum premis,conſeruus tuus eſt:quē ut ignobilē deſpicis, frater eſt:quē ut inopem ac deſtitutū negligis,angelos habet ſibi miniſtrantes. Tu ſuperbus palatio,derides pauperis ἀντσίου tuguriū,at illi pauperi cōmunis pater totius mundi regiā cōſtruxit, illi lucent ſydera,illi uoluūtur orbes, illi germinat terra æque ac tibi. Ad hunc modū eadem fides efficit,ut nec huius
mūdi

mundi proſperitas adferat inſolentiā, nec aduerſæ
" res pariant deſperationē. Quiſquis autē deum eſſe
" credit, omnia gubernantē, is credit illum ſingulis no
" ſtrum magis eſſe præſentē quàm quiſq; adeſt ſibi,
" exactiusq; perſpicere latebras cordis noſtri, quàm
" nos in media luce cernimus corpus oppoſitū oculis.
" qui igitur fieri poteſt ut homo, ſiue in tenebris agat
" ſiue in luce, ſiue ſolus ſiue cum multis, nō cum mul-
" to tremore multaq; reuerentia cōponat actiones ſu
" as, ne quid ſit quod offendat oculos patris ac domi-
" ni, atq; etiam iudicis? Totus hic mundus templum
eſt dei, in quo præſidet ipſe: quod ſi nos pudeat in
templo lapideo quicq; indecori cōmittere, quanto
" maiore religione decet in hoc uerſari templo? Varia
" ſunt iacula quibus nos impetit tyrannus ille, ſed ad-
" uerſus omnia ſufficit unicus clypeus, credo in deum.
Si te petit iaculo ſuperbiæ, obijce clypeū, Credo in
deum, qui q; oderit elatas mentes in Lucifero decla
rauit: ſi ſtimulat ira ad uindictā, reſponde, Credo in
deum, qui ſibi ius uindicandi ſeruauit, clamans, Mea
eſt ultio, & ego rependam. Si liuor urit animū, dic,
credo in deū, qui ſua bona diſpertitur cuiq; pro ſuo
arbitratu. Quur inuideam fratri & conſeruo, cōmu-
nis patris ac domini benignitatē? Quanto æquius
eſt, illi duplici nomine gratias agere, & quod mihi
tam multa largitus eſt ſupra meritum, & quod per

 fratrem

fratrē iſta quoq; largitur? Quicquid enim uni mem brorum datum eſt,totius corporis & lucrum eſt & ornamentum. Si auaritia ſolicitat ad fraudes & rapinas, dicens, niſi properas per fas nefasq́ facere rem, ſenem opprimet egeſtas, mendicabunt liberi: reſponde, non faciam, quia credo in deum: qui ueſtit paſſeres, qui alit lilia agrorum, nō ſinet militem ſuum perire fame. Si concupiſcentia ſolicitabit ad luxum, dic, abſit ut faciam, quia credo in deum, cuius munificentia hæc mihi indulſit, non ad intemperantiam, ſed ad ſobrium uſum: quicquid hinc impenditur concupiſcentiæ, furtum eſt, rapina eſt, imò ſacrilegium eſt & idololatria: quicquid ſupererat neceſſarijs, pauperum res erat, Chriſti membris debebatur: & quod temulentiæ, crapulæq́ inſumitur, in dei contemptum dęmonibus immolatur. Si libido prouocat ad ſtuprum & adulterium, deſpue, dicens, credo in deum patrem, cuius oculis iſta diſplicent: non committam, ut ob tantillum uoluptatis, excidam ab hęreditate cœleſtium gaudiorum, ac ſecuritate mentis ſibi bene conſciæ. Stultus negociator eſt qui talem admittit permutationem. Si quid tale puderet committere teſte & arbitro patre terreno, quanto magis oportet uereri oculos patris illius cœleſtis? Iam ſi ueniamus ad Chriſtum, qui nobis familiariter exemplum pie uiuendi propoſuit, quæ pars eſt

Chriſtia-

Chriſtianæ philoſophiæ, quam non hinc abunde liceat diſcere? quis non accendatur ad uirginitatis ac pudicitiæ ſtudium, quum audit Chriſtum natum ex uirgine, qui nobis in ſuo quoque corpore uirginitatem commendauit? Quem non pudeat coniugium adulterijs inquinare, aut in coniugio ſeruire libidini, quum reputat Mariæ & Ioſeph omni uirginitate caſtius matrimonium? Ad hæc quum cogitauerit, tantum honoris habitum humanæ naturæ, ut ad diuinæ perſonæ conſortium in Chriſto ſit recepta, ſedeatq; ad dexteram patris, non uereatur ſeſe ad pecuinas uoluptates, uĕtris & inguinis abijcere? Agnoſcunt angeli ac uenerantur hoc myſterium, quemadmodũ teſtatur Petrus in epiſtolæ prioris capite primo. Eoq; in Apocalypſi 19. Ioannem procidentem ut adoraret, angelus uetuit dicens, uide ne feceris, cōſeruus tuus ſum & fratrum tuorum habĕtium teſtimonium Ieſu. Atqui ante Chriſtum incarnatum, non idem audiuit Abraham aut Daniel adorans angelum. Quum igitur humanæ naturæ dignitatem agnoſcāt angeli, quàm indignum eſt nos eam abiectiſsimis uitiorum ſordibus conſpurcare? Quin potius audimus Petrũ hortantem, per quæ maxima & precioſa nobis donauit, ut per hæc efficiamur diuinæ conſortes naturæ, fugientes eius quæ in mundo eſt concupiſcentiæ corruptionem 1.Pet.1 4

tionem. Iam qui ſyncera fide profitetur illum dominum, qua fronte audebit aliquid ſui ſuffuratus largiri Satanæ, quum totus ſit illius cui ſe totum in baptiſmo dedicauit? Qui ſe Ieſu profitetur eſſe, quur aliunde uenatur ſalutem? Qui Chriſtum profitetur regem ac ſacerdotem ſummum, qua fronte negligit illius leges, quo ore patitur illam adorandam uictimam pro ſe fruſtra oblatã, quam ille uoluit omnibus eſſe ſalutiferam? Dei filius amore tui factus eſt homo, ut te ex homine faceret deũ, & tu in contemptum illius temetipſum ex homine facis animal omni pecude abiectius? Quid porrò eſt tota uita, mors, & reſurrectio Chriſti, niſi clariſsimum ſpeculum Euangelicæ philoſophiæ? Non ſine cauſa magnam habet laudem obedientia: ea ſine exceptione primum debetur deo: ille patri obediuit uſq; ad mortem, mortem autem crucis. proxime parentibus: factus eſt illis ſubditus, quum ab eis non intelligeretur, Lucæ 2. Debetur autem & nonnulla publico munere fungentibus, etiamſi mali ſint: ille non ſubduxit ſe iudicio, ſed adiuratus à Caipha, reſpondit, nõnulla reſpondit & Pilato. Herodẽ cõtempſit, quod is nõ fungeret̃ illic autoritate publica, ſed tantum animi cauſa uenabatur ab illo miraculũ. Satanã tentatorẽ reiecit in omnibus, à ſpiritib. immũdis ne prędicari quidẽ ſuſtinuit. Magna uirtus eſt humanę

gloriæ

gloriæ contemptus, ille quum eſſet deus, ſerui perſo nam geſſit in terris, regnum delatum refugit, doctri næ miraculorumq́ꝫ gloriam ad patrem retulit. Cha ritatis uis eſt, nocere nemini, prodeſſe omnibus, To ta illius doctrina tota miraculorum geſtio, tota de niqꝫ uita, nihil aliud fuit q̄ꝫ in omnes beneficentia: nuſquam quæſiuit quæ ipſius erant, ſed ſe totum ef fudit in aliorū utilitatem: hoc erat unicū illud deoq́ꝫ gratiſſimum holocautoma. Quàm feruida charita tis uox eſt quum ait, ignem ueni mittere in terram, & quid uolo niſi ut accendatᷣ? Baptiſmo habeo bap tizari, & quàm angor ut perficiatur? Nemo inquit maiorem charitatem habet, quàm ut animam ſuam exponat pro amicis ſuis: ille non ſolū uitā impendit, ſed & crucis ignominiam ſuſtinuit, idq́ꝫ pro inimicis quoqꝫ, extremis uerbis orans pro his ꝑ quos actus fuerat in crucē, & quorū blaſphemis uocibus in ip ſo ſupplicio lapidabatur. Nec tamē mentitus eſt do minus: quū enim ait nemo, de charitate humana lo quutus eſt. Inter homines exempla quædam inſig nis amicitiæ narrantur uerius quàm creduntᷣ, in qui bus amicus pro amico ſemet in uitæ diſcrimen con iecerit: Chriſti charitas ſuperat omnem humanam charitatem: ignis ille cœleſtis erat non terrenus, quē ſpiritus ſanctus accendit, non affectus naturæ: & nō pudet nos appellari Chriſtianos, qui non ſolum nō

impendimus animam amicis ſeruandis,ſed pro leui emolumento, fucis mendacijs & periurijs fallimus proximum,uiolentia ſpoliamus,calumnijs pertrahimus in capitis periculum? Vulgaris morbus eſt diuitiarũ amor,ut earum cõtemptus rara præcipuaq́ꝫ uirtus eſt. At quid illo in hoc mundo nudius, qui nõ habebat ubi uel reclinaret caput ſuum? qui Cæſaris nomiſma nõ agnouit,iuxta hominem loquor: cuius etiam ueſtes,quod ſolum ſupererat exuuium, inter milites diſtributæ ſunt. Non hæc dico quod " grauis egeſtas ſit accerſenda, ſed ꝙ turpe ſit Chri" ſtum profeſſo,tam impotenter ferre rei familiaris te" nuitatem,ut ſe ter quaterq́ꝫ miſerum clamitet. Quur " autem te pudeat inopiæ, quam habes communem " cum Chriſto rerum omniũ domino? Aut quur ali" quis minoris æſtimat proximum ſuum ob egeſta" tem,ac non potius ueneratur in illo domini ſimilitu" dinem? Tyrannicus affectus eſt ultionis cupiditas, Durũ eſt bene uelle ei qui rem diminuit, aut uitam famam ue impetijt. At id fiet mollius ſi reſpicias ad illum agnum omnis expertem maculę,tot conuicijs lapidatum,tot inſidijs appetitum, deniqꝫ uinctum, conſputum,colaphis cæſum,& omni ludibriorũ genere uexatum, & inter latrones in cruce ſuſpenſum, nullo uerbo, nullo nutu ullam prouocati animi ſignificationem dantem, nec aliud ſonantę quàm uer-

ba

bà flagrantiſſimæ charitatis ac manſuetudinis. poſt reſurrectionem item diſcipulis & amicis tantum apparuit,ut illis & mœrorē adimeret, & fidem confirmaret:cæterorum nemini ſeſe oſtendit exprobrans eis fruſtratos impiæ mentis conatus, dicensq́, Hic eſt ille,quem iniuſte cōdemnaſtis,cui exprobraſtis, quem ſic extinctum uoluiſtis,ut nec ullum honeſtę memoriæ ueſtigium ſupereſſet, Viuo inuitis uobis, Sed quid? Mandauit apoſtolis,ut illis ipſis à quib. fuerat indigniſſime tractatus, prædicarent Euangelij gratiam, hoc eſt per fidem in Chriſtū gratuitam omnium ſcelerū ueniam, & in futuro ſeculo uitam æternam. Hæc uita multas ſecum defert moleſtias, eas ſi reſpectu domini patienter toleramus, ſimul cum illo patimur: ſed multo magis, ſi ob iuſticiam ac pietatem affligamur immerentes. Si hoc quotidie meditemur,ut carnis cupiditates ſine rebellione obtemperent ſpiritui, Chriſto cōmori diſcimus. Si ab hoc mundo ſemoti,non tam corpore quàm affectu, ad eam peruenimus perfectionem,ut in ſpe reſurrectionis conquieſcamus,una cum Chriſto ſepelimur. Si ſemel per baptiſmum ab operibus mortuis ut Paulinis utar uerbis, omnibus emundati maculis,deinceps in nouitate uitæ ambulamus, nō ſolum non reuoluti in cœnum unde repurgati ſumus,uerū etiam per omnium uirtutū gradus properantes ad

perfectionem, iam cum Chriſto reſurgimus, qui ſuſcitatus à mortuis nõ amplius moritur. Quũ his modis in nobis quotidie creſcit rerum terrenarum contemptus, & accreſcit cœleſtis uitæ deſiderium, cum illo in cœlũ aſcendimus, corporeis pedibus prementes terrã, cordis affectibus uerſantes in cœlo, ſic omnes cogitationes noſtras cõponentes, omnes actiones ita moderantes, quaſi coram deo & in cœtu ſanctorũ omniũ agamus, ſicuti reuera agimus. Iam uenimus ad ſpiritũ ſanctũ, qui iuxta Pauli doctrinam hoſpes eſt piarũ mentiũ, quas ſibi pro templis conſecrauit. Hoc qui credit, qui fieri poſſit ut nõ uereatur dei templũ prophanare? prophanatur enim impuris etiam cogitationibus, ut abſint facta: ac expulſo tam amabili hoſpite, è templo dei facere Satanæ ſtabulum? Laudatur chriſtiana concordia, ſine qua nulla eſt religio, nulla felicitas, Huius abſolutum exemplum habes in patre filio & ſpiritu ſancto, Habes proximum in nomine Eccleſiæ, quæ tot uinculis connectitur, habens unum deũ, unam fidem, unas leges, unum baptiſma, eadem ſacramenta, eundem ſpiritum, eandem expectans hæreditatem. In hac eccleſia ſi quis perſeuerarit, etiam ſi quid prolapſus fuerit, habet multos à quibus ſubleuetur, nec facile perire poterit, tot interceſſorũ milibus pro ipſo deprecantibus. Intra ouilis ſepta ſeſe continentibus mi

nus

nus eſt à lupis periculi. Quoniam autem hic perpe-
tua nobis colluctatio eſt cum aduerſario, caute am-
bulandum eſt, iuxta leges ab imperatore dominó
que noſtro præſcriptas: ad quas ſeruandas quoniã
imbecillitas noſtra nequaquam ſufficit, aſſiduis pre
cibus implorandum eſt auxiliũ cœleſte:quod omni
bus præſto eſt, ſi quis ardenter, ſi quis aſſidue, ſi
quis cum trementi fiducia poſtulet. Ad utrumq; eri
mus magis idonei,primum ſi ad deum ueluti fontẽ
& autorem omnia noſtra referamus, Deinde ſi con
ſueſcamus non ad ſingulos, ſed ad uniuerſam ſoda-
litatem habere reſpectum. Si prius illud fecerimus,
in omnibus, quicquid nobis ex animi ſententia ſuc-
ceſſerit,deo gratias agemus: & ſi quid moleſti acci-
derit,dum patienter ferimus uelut à deo immiſſum,
uel ad emendandos, uel ad exercendos nos, exter-
num malum uertetur nobis in uerum bonum. Da-
bo exemplum euidens, Feliciter prouenit ſeges in
agris:hic paganus prædicabit induſtriam ſuam, lau
dabit eius æſtatis commodum cœlum. At Chriſtia
nus perinde quaſi hæc omnia de manu dei accepe-
rit,agit benigno patri gratias,qui tanta largitate pro
ſpicit filijs ac famulis ſuis.Et ſi quid boni nobis præ
ſtat per homines, agnoſcemus domini bonitatem,
qui tali homini dedit ut hoc & uellet & poſſet,Rur-
ſus ſi quid moleſtiæ accidit nobis per homines, ac

de uindicta cogitantibus ſubit animũ,præſtat hanc iniuriam concoquere,ne laceſſitus lædat grauius,poterit amicus hoc damni multo penſare fœnore:humanæ prudentiæ nonnullam laudem fortaſſe promeremur, pietatis nullam.ſed ſi cogitauerimus, dominus me per huius hominis maliciam flagellat, illius amore feram quicquid hoc eſt mali:hoc pacto & minus indignabimur proximo,& proniores reddemur ad correctionẽ uitæ, quàm ad ultionem iniuriæ:In ſumma,minus habebunt in nobis tyrannidis humanæ cupiditates, quarum uiolentia nos ab obſeruatione legum diuinarum ad maleficia ſolet
" abripere. Conſuefaciendus igitur eſt animus ut in
" omnibus, ſeu lætis ſeu triſtibus, protinus ad deum
" intendat oculos.Proximum huic eſt,ut animo con
" tueamur uniuerſam eccleſiam uelut unum corpus,
" ſub uno capite Chriſto. Hac ratione fiet, ut & no
" ſtra incommoda leuius feramus, ſi ea pro multis &
" cum multis ferre nos reputauerimus:magiſq; de bonis aliorum gloriabimur,quàm de proprijs,nec cuiquam inuidebimus, ſi cogitauerimus noſtrum eſſe, quicquid bonorum habet eccleſiæ ſodalitas.Deniq;
" libentius audiet deus preces noſtras, ſi non no
" ſtrum proprie negotium agemus ſed cõmune commodum petemus, ad ipſius gloriã. Charitas enim deo gratiſſima eſt: at ea non quærit quæ ſua ſunt,
ſed

ſed quæ Ieſu Chriſti. Chriſti autem corpus eſt ec/
cleſia. Iſto pacto fiet, ut dominus charitate tua de/
lectatus, etiam hoc ipſum quod tibi proprie poſtu/
laturus eras, largius donet, quàm ſi tibi uni petiſſes.
Hæc conſideratio ſi tranſierit in habitum, dilatabit
animum noſtrum ut non quibuslibet offendatur,
nec ad minutas offenſiunculas reſiſtat, nec officium
præſtaturus μικρολογῶν ſupputet, hic Gallus eſt,
ego Germanus, ille obſcurus eſt, ego clarus, ille pri/
dem hoc de me dixit, ſed alacriter impertiat bene/
ficium, ut membro Chriſti, ut Chriſtiano, ut ho/
mini. KA. Si tibi moleſtum non eſſet, uelim ex te
& illud diſcere, quæ ſint precipuæ leges ad quas o/
portet hominem actiones ſuas uelut ad amuſſim
dirigere: & quæ ſit optima precandi formula. CA.
" Decalogi præcepta nulli ſunt ignota: nec his me/ *Præcepta Decalogi*
" liora quiſquam poteſt tradere, quàm quæ tradi/
" dit ipſe deus: nec ulla melior precandi formula
" præſcribi poteſt, quàm dignatus eſt ipſe dominus
" præſcribere. Nouit enim filius, qua formula po/
tiſſimum delectatur pater. KA. Sed ea præcepta
Iudæis per Moſen tradita ſunt, ab ea lege nos libe/
" rauit dominus. CA. Bona uerba fili chariſſime, to/
" ta lex noſtra eſt cum Euangelio conſentiens, niſi
" quod nos factum profitemur, quod illi futurum
expecta/

expectabant, & quod illis ut rudibus per ænigmata propoſitum eſt, nobis explanatius dicitur. Tantum externæ quædam ceremoniæ partim abolitæ ſunt, partim immutatæ, & ad Euangelicã pietatem „accommodatæ. A præceptis autem cæteris non ali„ter liberat Euangeliũ, niſi quod aucta in nobis cha„ritate, ea ſponte facimus ac lubẽtes, quæ Iudæorum „uulgus faciebat metu pœnæ: alioqui quæ tandem eſſet illa libertas, ſi nobis licet peierare, mœchari aut furari? Non eò Christus uenit in mundum, ut impune peccaremus, ſed ne omnino peccemus, renati in eum, qui non nouit peccatum. Eundem deum colimus quem Iudæi, licet quod ad immolationum ritus attinet alio modo colimus. Fons aũt omnium præceptorum eſt, primũ illud, hoc eſt omnium maximum, dilige deum ex toto corde, & proximũ ſicut nos ipſos, Hic enim ſermo omnia uiuendi præcepta ſummatim cõplectitur, & his qui caret, etiam ſi præſtet quod uerba legis pręſcribũt, uitetq; quod „uetat, legem tamen non obſeruat: ueluti ſi quis ini„micum non occidat, non quod illi minus male uelit „ſed quod minas legis metuat, is apud deum homi„cida eſt. At quem ira excandeſcentem, à facinore reuocat dilectio dei & proximi, atque ita ſecum cogitat: abſit ut ob hominem inimicũ excidam ab amicitia dei, & lædam proximum, cui etiam ſi malus ſit

tamen

tamen bene uelle debeo propter deum, cui gratiſſimum eſt, ſi pro iniuria reponamus beneficium: nec mea refert, ſi malam pro benefactis gratiam refert homo, habeo certæ fidei debitorē, cui hanc ſortem fœnero, reddet cum inæſtimabili lucro: is demum legis præceptum obſeruauit. KA. Iam igitur expecto decem illas leges digito dei ſcriptas. CA. Referuntur Exodi cap. 20. nec egent interpretatione. legis enim uerba debent eſſe dilucida, & ſi quid in his requirat interpretem, ſunt complures qui hoc abunde præſtiterunt. Tantum paucis admonebimus ſingula præcepta latius patere, præſertim apud Chriſtianos, quàm hominum uulgus exiſtimat. Primū itaq; præceptum eſt, Non habebis deos alienos coram me, non facies tibi ſculptile neque omnem ſimilitudinem, quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terra, Hoc præceptum conuenit cum primo articulo Symboli, ut hic non ſit opus pluribus uerbis: & iam admonui præceptum hoc uiolari non ſolum ab his qui ſolem lunam ac ſtellas, aut hominem, ſerpentem, bouem, canemúe, aut horum dæmonumúe ſimulacra colūt pro deo: uerum ad Idololatriam tendunt omnes artes curioſæ, diuinandi, præſtigiarum, ſanationū magicarum, in quibus etiam ſi nō ſit expreſſa cum dæmonibus conſpiratio, eſt tamen aliquod tacitum

» cõmercium, ac perinde tacita dei abnegatio. Si quæris argumentum in promptu eſt. Quum tibi incantator parat è corpore teli cuſpidem eximere, dic bona fide tecum: ſi hoc fit uolente deo, proſit: ſin minus, malo uulnus corporis quàm animi impietatem: uidebis incantatorem nihil agere. Neque me fugit quid hic ſoleant cauſari, qui multum tribuunt magiæ naturali, & aſtrologiæ uaticinanti: Chriſtianæ » pietatis eſt etiam ab illis refugere, quæ periculũ aut » ſpeciem habẽt impietatis. Deſpuit hæc omnia, quiſquis uere profeſſus unum uerum deum, abiurauit » omnes deos falſos. Ne ab homine quidem ullum » beneficium admittendũ eſt, quod datur cum offen- » ſione dei. Breuiter omne crimen pertinet ad Idolo- » latriam. Qui in gratiam uxoris offendit deũ, deum » abnegauit, & uxorẽ pro dea coluit. Qui in gratiam » regis ſpoliat pupillos immeritos, aut aliud ſimile cri- » men admittit, principem pro deo colit. Blandiantur » ſibi quantum uolunt, recitent hoc præceptum quo- » tidie milies, ore profitentes deum, Paulus illis recla- » mat dicens, factis negant. KA. Quur igitur non pu- » niuntur, ut Idololatræ? CA. Quia partim excuſat » humana imbecillitas, partim turba peccantium: præ- » cipue uero quod de hominis animo nobis difficilli- » mum eſt iudicare. cæterum qui per omnem uitam » deſtinato animo per fas nefasq; ſectantur diuitias,

uenantur uoluptates, reiecto timore pariter & amore dei, ſciant ſe nihilo meliores eſſe ijs, qui thus incendunt Ioui, aut Veneri mactant agnum, aut Baccho hircum. KA. Quum in eodem præcepto tanta diligentia uetentur fieri ſimulacra, qui factum eſt, ut hodie templa Chriſtianorum plena ſint imaginibus? CA. Iudæorum populus erat craſſiſſimus, & ad gentium ſuperſtitionem mire procliuis, ut uix crederent eſſe quod oculis nō cernerent: eoq́ lex tot uerbis eos deterret longius ſubmouens à periculoſiſſima fouea. Nunc poſteaquam per Euangelicam lucem extinctus eſt omnis paganiſmus, non eſt idem periculū: & ſi quid reſidet ſuperſtitionis in quorundam imperitorū animis; facile per ad monitionem ſacramq́ doctrinam propelli poterit. Vſq; ad ætatem Hieronymi erant probatę religionis uiri, qui in templis nullam ferebant imaginem, nec pictam, nec ſculptam, nec textam, ac ne Chriſti quidem, ut opinor, propter Anthropomorphitas: paulatim autem imaginum uſus irrepſit in templa. Nec fortaſſe foret indecorū, ſi in his locis in quibus ſolemniter adoratur deus, nullæ ponerentur imagines præter imaginem crucifixi. Pictura tamen ſi apte adhibeatur, præter honeſtam uoluptatem quam adfert, plurimum conducit ad memoriam & intellectum hiſtoriæ. Vnde non inſcite dictum eſt à neſcio quo, pi-

" cturam eſſe illiteratis, quod eruditis ſunt libri. Imò
" doctus etiam interdum plus uidet in tabula quàm
" in literis, ac uehementius afficitur: ueluti magis com
" moueremur, ſi conſpiceremus Chriſtũ in cruce pen-
" dentem, quàm ſi legeremus illum crucifixum: pictu
" ra uero rem quatenus licet ponit ob oculos, & ἐνάρ-
γειαν quam affectāt logodædali præſtat: cæterum
uita Chriſti & apoſtolorum, ea præſertim quæ lit-
teris canonicis prodita eſt, in porticibus, ueſtibulis,
ac periſtylijs recte poneretur. Suggerunt enim ima
gines eiuſmodi pias quaſdam cogitationes etiam
" aliud agentibus. Quemadmodum aũt à Priſcis re-
" cte conſtitutum eſt ne quid in templis recitaretur,
" præter canonicam ſcripturam, ita conueniret, ſi in ſa
" cris locis nihil pingeretur aut fingeretur, quod in ſa
" cris uoluminibus nó haberetur. Poſtremo in taber-
naculo, Moſes ex præſcripto dei duos Cherubim
aureos poſuit in ſummis propitiatorij partib. Exo-
di. 25. & 3. Reg. 7. in uaſis templi quod extruxit Solo
mon, erant boum, leonũ & cherubim ſcuptiles ima-
gines. Rurſus 2. Paralip. 3. Sculpuntur cherubim in
parietibus. In mithra pontificis erat imago lunæ, in
" ueſte malorum punicorum ſimulacra. Non igitur
" eſt ueriſimile Iudæis ſimpliciter interdictum omne
" genus imaginum, ſed ne more gentium haberent
" ſimulacra, quæ proponerent adoranda. Idem uelut

exponens

exponens liber Deuteronomij, præceptum hoc referens addit, non adorabis ea nec coles. eodem pertinet quod addit, corā me. Coram deo ponitur imago quæ deo æquatur. Nulla ſiquidem res rationis expers, capax eſt adorationis, hoc eſt uenerationis externæ, nec cultus, hoc eſt internæ uenerationis. Chriſtianus ſi caput inclinat ſigno crucifixi, ſcit ligno nihil honoris deberi, ſed ad occaſionem imaginis ueneratur illud quod ea repræſentat. Iam ſi quis amore Chriſti charam habeat imaginem Chriſti, ſic ut interdum exoſculetur, & in loco mundo reponat modo abſit ſuperſtitio, arbitror eum affectum non eſſe ingratū deo. Alioqui quū in templis oſculamur codicem Euangelicum, nō adoramus membranam aut aurum eburue, ſed Chriſti doctrinam ueneramur. Ac fortaſſe non inutile fuerit, ut epiſcopi in ſuis quiſq; eccleſijs ſuper hac re ſtatuant ſecundum præſentem gregis utilitatem, citra tumultū tamen & iniuriam. Nam ut imagines ſint in templis nulla præcipit uel humana cōſtitutio. Et ut facilius eſt ita tutius quoq; eſt omnes imagines è templis ſubmouere, quàm impetrare, ut nec modus prętereatur, nec admiſceatur ſuperſtitio. Iam ut animus ſit ab omni ſuperſtitione purus, tamen non caret ſuperſtitionis ſpecie, orātem ad ligneum ſimulacrum procumbere, in hoc intentos habere oculos, ad hoc

Ionas Aurelian: opus li: 2: de cult: imag:

uerba facere, huic oſcula figere, nec orare prorſus ni/
» ſi coram imagine. illud addam, quicunq; ſibi aliuſ/
» modi fingunt deum quàm eſt, contra præceptum
» hoc colunt ſculptilia. Iudæi non habent ſimulacra
» in tēplis, ſed habent in animo idola turpiſſima, dum
» patrem fingunt orbum, quum habeat filium, dum
» ſolum, quum in conſortio habeat filium & ſpiritum
» ſanctum. Non igitur deum colunt, ſicuti iactant, ſed
» pro illo colūt Idolum quod ſibi in animo ſuo fabri/
» cati ſunt. Hoc exēpli cauſa dixiſſe ſat eſt, cætera ex
te ipſo conijcies. Quoniam autē illius ſummæ maie/
ſtatis hoc poſtulat dignitas, ut non ſolum apud te
magnifice de ea ſentias, nec tantum abſtineas à cul/
tu ſimulacrorum, uerum etiam nec uerbo parum re
uerente dehoneſtes apud homines: additum eſt,
non aſſumes nomen dei inuanum. Nam aſſuetudo
leuium uerborum, paulatim minuit in loquentium
& auditorum animis reuerentiam numini debitam.
Is porrò mos erat gentium, paſſim inculcantium in
ſermone quãuis ludicro aut etiam obſcœno, νὴ τὸν
δία, Edepol, Ecaſtor, medius fidius: & utinam ho/
die nulli eſſent Chriſtiani, qui praua conſuetudine,
tertio quoq; uerbo, addunt, per deum, per mortem
dei, præſertim quū ludunt aleam, aut Baccho ſacri/
ficant uuidi. Legimus imperatores quoſdã Roma/
nos licet ethnicos, iuſſiſſe flagris caſtigari eos, qui
iuraſſent

iuraſſent per genium principis. Apud Iudæos uero tanta erat ueneratio diuini nominis, ut myſticum illud nomen quod tetragrãmaton appellãt, ſcriberẽt litteris nõ efferendis. uerũ ſit hoc datũ craſſis Iudęorum mentibus: nam deus tam eſt innominabilis, q̃ eſt inimaginabilis & inuiſibilis, euangelicæ pietatis eſt, nunquam nominare deum, aut Chriſtum, aut ſpiritum ſanctum temere, ſeu irreuerenter, ne uoces tranſeant in affectus, affectus in actiones. Illud animaduertendum, quod non dixit non nominabis deum, ſed non aſſumes nomen dei. Aſſumitur enim quod ad aliquem uſum adhibetur: in uanum ſiue fruſtra ac temere aſſumitur, quod ad uſum prophanum ac uulgarem aſſumitur: uelut quum quis per deum iurat in negotio parui momenti. Nam qui iurant, ut facilius fallant, aut per temulentiam, iracundiamúe, aut animi gratia, blaſphemię proximi ſunt. Saltem hoc tribuamus omnium principi deo, quod Galli tribuunt regi ſuo, qui regem nõ nominant, niſi adiectis uerbis boni ominis, & attacto pileo. Nos itaq; deum ſeu Chriſtũ nominantes, aut flectamus genua, aut aperiamus caput, aut ſi neutrũ licet, modica capitis inflexione & uultu, reuerẽtiã præ nobis feramus. KA. Ex iſto ſermone quatuor ſcrupuli pungunt animũ meũ. primus eſt, quod hoc præceptũ uideť ad ꝓximi dilectionẽ pertinere, dũ prohibemur,

per

per hoc nomen fallere proximum. Secundus quod hoc ſecundo præcepto permitti uidetur, quod primo uetitum eſt: nomen enim dei res eſt creata, & ſimulacro ſimile. Tertius, quod idẽ uidetur hoc præcepto uetari quod primo. Nullus enim ſciens peierat per deum, qui bene de illo ſentiat. Aut enim ſentit illum ignorare mentes hominum, aut non offendi malis. Quartus quod qui hodie iurant, magna ex parte, uidentur uiolare hoc præceptum, ſiquidem iuxta ſermonem Eccleſiaſtæ, in rebus humanis uanitas uanitatum eſt, & omnia uanitas. In his igitur nunquam phas eſſet iurare. CA. Vt ad ſingula tribus uerbis reſpondeam, Tria prima præcepta quodammodo unum ſunt, ac præcipue pertinent ad latriam, quæ eſt ſumma ueneratio, quæ uni deo debetur, tanquam omnium optimo, & cuius ſublimitas non recipit ullius creaturæ conſortium. Sed quatenus illius contemptus redundat in proximi malum, hactenus hoc præceptum & ad proximi dilectionem attinet, quemadmodũ & omnis in proximum iniuria pertinet ad dei contumeliã, Deũ enim quod in ipſo eſt ledit, qui contempto illius præcepto, ledit proximum, ſed blaſphemiæ propior eſt, qui per dei nomen iurãs fallit proximũ, quàm qui ſimplicibus uerbis. Abutitur enim ad ſuam cupiditatem, & diuino nominis honore, & proximi religione, qui adhi-

bito

bito dei nomine credit iurato, non crediturus iurato. Ad ſecundum ita reſpondeo, Nomen dei ab homine prolatũ eſt res creata, nec illi uoci flectitur genu, ſed ei quem uox indicat. De ſimulacro uero non eſt ſimile, Nullum enim eſt periculũ ne uox hominis adoretur: ſed in ſimulacris periculum eſt, quod philoſophi quidam docuerint, ſicut in corpus apte compoſitum à natura immigrat anima, ita in ſtatuam ſcite effictã immigrare dæmones. Et neceſſe eſt deum aliquo ſigno declarari. Ad quem uſum præcipue inſtituta eſt hominis oratio. Ad tertium hoc habe reſponſum, iuxta meam quidem ſententiam: eos qui temulenti aut irati iurant, aut ſtudio fallendi nocendiúe ſcientes peierant, primi præcepti uiolatores eſſe uerius quàm ſecundi. Tales enim, ut tú fateris, aut non credunt eſſe deum, aut ſtupidũ eſſe credunt, ut ignoret quid agant homines; aut ſomnolentum ut non curet, aut malum ut faueat, aut iniuſtum ut non puniat. Sed qui uel cõſuetudine, uel ſine graui cauſa ſponte iurant, aduerſus hoc præceptum peccant. Ne uero nihil ad quartum reſpondeam, Dominus inter perfectionis hortamenta, ponit & illud, ut in totũ abſtineamus ab omni iureiurando; Idem uiſum eſt quibuſdam probatis eccleſię doctoribus. Cæterum quo colore poſsit excuſari conſuetudo nunc paſsim iurantium in omni penè ne-

gotio uiderint alij, mihi uidetur iuſiurandũ uix ex-
cuſari poſſe, niſi aut neceſsitate, aut negotij grauita-
te. Crebro iurãdo peierare diſcimus. Neſcio an quiſ-
quam bene iuret qui uolens iurat. Iurat Paulus, ſed
non pro penula aut ære, ſed pro gloria Euangelij.
Haud tamen dixerim omnem iurandi conſuetudi-
nem aut temeritatem eſſe crimen letale, ſed certe cri-
mini affinis eſt, & huic ripæ non bene creditur. Tu-
„ tius eſt igitur domini ac Iacobi conſilium ſequi. Ter
Tertiũ præceptum „ tium præceptum uarios habet reſpectus, Spectat
„ enim ad cultum dei, præſcribens ſeptimum quenq;
„ diem, quo totus homo uacet operibus latriæ, hoc
„ eſt hymnis, precationibus, ſacrę doctrinę, ſacrificijs,
& eleemoſynis, alijsq; exercitamẽtis quæ fidem &
charitatẽ erga deum excitant, ne quis excuſare poſ-
ſit ſibi per neceſſarias occupationes non eſſe ocium
„ colligendi animum ad ea quę ſunt pietatis. Spectat
„ & ad humanitatem erga proximũ. Tanta ſiquidem
fuit olim Iudæorum, & hodie proh dolor nonnul-
lorum Chriſtianorum tum inclementia tum auari-
tia, ut nullam relaxationem darent ſeruis, ancillis, ac
mercenarijs aduenis. Nec hanc cauſam diſsimulat
lex, quum addit Deuteronomij 5. Memento quod
& ipſe ſeruieris in Ægypto, & eduxerit te inde do-
minus deus tuus: ut diuinæ manſuetudinis memo-
ria, exemplum eſſet humanitatis erga proximum.

Simili

Simili de cauſa inſtitutum Iubileum,id eſt annus li/
bertatis,ſeptimo quoq; anno.Quod autem Deute/
ronomij quinto,additur de boue & aſino,uel oppò
ſitum eſt quorundã inexplebili cupiditati, qui quũ
ipſis non liceat exercere opus ſeruile,tamen iumen/
ta ſua ſabbato alijs ad quæſtum locant:uel exceſſus
eſt additus,quo longius ſubmoueamur ab inhuma
nitate erga homines, quum iubeamur & iumentis
parcere.Siquidem in hæc inclemẽtia, gradus eſt ad
inclementiam erga nobis ſubiectos homines.Nam
& iumenta nobis ſeruiunt. Porrò quod Paulus ait:
Nunquid de bubus cura eſt deo? nõ ſentit deo nul/
lam eſſe curam boum,quũ in Euangelio teſtãte do/
mino,ne paſſerculus quidẽ ſine illo cadat in terram:
ſed ſolam & præcipuã eſſe negat.Quemadmodum
enim iumẽta creauit propter hominẽ,ita & curat illa
in hominis gratiam.KA. Quid eſt opus ſeruile? CA.
Omne opus externũ,quod quæſtus gratia ſolet ex/
erceri,uelut arare,fabricari,negotiari.KA. Quur pro
hibetur quod ſanctũ eſt? CA.Non uetatur quaſi ui/
tioſum,ſed ut quod per ſe bonum eſt,cedat ei quod
eſt optimũ, ei cuius gratia præcipue cõditus eſt ho/
mo,uidelicet,ut cognoſcat,ueneretur, colat, ametq;
deum ſuper omnia. KA. Non poteſt is coli niſi per
quietẽ corporis? CA.Et poteſt & debet etiam in me/
dijs laboribus.Sed uix homo poteſt animũ, ut par

eſt in deum attollere,niſi liber ab his laboribus, qui & tempus abſumunt, & magnam animi partem ſibi uendicant, & à decore publici conuentus auocãt, Infirmis igitur & craſſæ mentis hominibus hæc lex potiſsimum data eſt, quo per externum ocium diſcerent, & animum habere à tumultuoſis cupiditatibus feriatum,uidelicet, ab odio, ab ira, ab ambitione,à libidine cæteriſq; carnis affectibus. Itaq; qui ſabbatis ita quieſcebant, ut eos dies uel ſomno, uel fabulis,uel inertiæ darent,nequaquã ſeruabant hoc præceptum, non præſtantes hoc, cuius gratia præceptum eſt proditũ.Eoq; lex ita loquitur: Memento ut ſanctifices ſabbati diem.Sanctificare enim eſt ſanctis operibus tranſigere, nec ullis deo indignis actionibus prophanare. KA. Quur ad id deſignatus eſt dies ſeptimus? CA. Lex ipſa cauſam expreſſit:Septimo die Sabbatum domini dei tui eſt,Sabbatum autem Hebræis ſonat requiem,Id explanatius dictum eſt Exodi 31. Sex diebus fecit dominus cœlum & terram, & in ſeptimo ab omni opere ceſſauit. Ne mihi hic imagineris fabricam ſex dierum opera abſolutam, deinde ſexto die laſſum architectum ſeptimo die recreaſſe laſsitudinem ocio. Tota Geneſeos ſcriptura myſtica illud uoluit,Iudæos meminiſſe, quod hic mundus à deo conditus ſit, non ut in his quæ huius mundi ſunt conquieſceremus;

ſed ut ex his quæ condita ſunt agnoſcentes condito
rem, ad illius exemplum requieſceremus ab amore
rerum uiſibilium, ac per fidem uitæq́ꝫ innocentiam,
quæ uera animi pax eſt, ad illam æternam requiem
properaremus. Audis hic tria quodammodo Sab/
bata. Primum fuit ſolius dei ſine nobis. Secundum
eſt noſtrũ per illius beneficentiã, ſed imperfectum
in hac uita. Tertium eſt abſolutum in futuro ſeculo:
Præterea uoluit populũ ingratũ & obliuioſum me/
miniſſe miſericordiæ diuinæ, per quã fuiſſet è duriſ/
ſima ſeruitute Pharaonis liberatus. Qui typus &
nos admonet, ut meminerimus nos per agni imma/
culati ſanguinẽ à fœdiſsima tyrannide Satanæ re/
demptos, ne per ingratitudinẽ reuoluamur in maio
rem ſeruitutẽ. KA. Dicebas Moſaicã legem quod ad
ceremonias attinet, abrogatã eſſe. Sed hoc præce/
ptum maxima ex parte uidetur ad ceremoniarũ ge
nus pertinere. CA. Dixi quaſdã Ceremonias abro/
gatas nõ omes: Neqꝫ enim abrogatũ eſt flexis geni
bus orare deũ, neqꝫ ieiuniũ, aut cõciones: quaſdã im/
mutatas & ad Euãgelicã pietatẽ accõmodatas, Quo
rum de numero eſt Sabbati obſeruatio. KA. Quur
igitur ſeptimus dies uerſus eſt nobis in octauũ? CA.
Id quidẽ credibile eſt Apoſtolorũ autoritate factum
eſſe: mutatus eſt dies, ne in hoc cõuenientes cum Iu/
dæis, uideremur & in reliquis cõſentire: quemadmo

dum Chryſoſtomus, nec is tamen ſolus, miro ſtu-
dio deterret Chriſtianos ne ijſdem diebus ieiuna-
rent,quibus Iudæi ſolenniter ieiunabant. KA. Ergo
non ſine graui conſilio, mutatus eſt in octauum ſe-
ptimus,potius q̃ in decimum, aut duodecimũ. CA.
Recte dicis. deus enim quodammodo bis condidit
mundum,& in hoc hominem. Primum enim crea-
uit quod nõ erat,utiq; per filium.Dein per eundem
incarnatum reſtituit quod perierat. Ibi requieuiſſe
dicitur ab opere cõdendi: hic Chriſtus ab operibus
diſpenſationis requieſcens, dum corpore requieſcit
in ſepulchro,uelut abrogat Iudaicũ Sabbatiſmum:
dũq; octaui diei diluculo reſurgit immortalis,Sab-
batum Euangelicũ nobis cõmendauit. Eoq; is dies
dominicus dicitur,& in eo cantat eccleſiaſticus cho-
rus, Hic dies quẽ fecit dominus. Dicitur & paſchæ
dies,ipſo uocabulo nos admonẽs ueteris typi.Iudęi
refecti agno tranſierũt mare rubrũ: nos refecti ſan-
guine Chriſti,tendimus ad terrã cœleſtẽ. Illos agni
cruor illitus poſti,ſeruauit ab angelo extinctore: nos
Chriſti ſanguis liberauit à tyrãnide peccati. KA. Iſta
profecto mire quadrant per omnia. Verũ,eſt ne ſa-
tis,ſi quis diebus dominicis colat deũ? KA, Vere pijs
omnis dies dominicus eſt,nõ quod ſemper abſtine-
at ab externis operibus,ſed quod omni die quoties
datur oportunitas frequenter attollit animũ in deũ,

fidem excitans,charitatẽ extimulans, ſpem acuens, hymnis laudans,aliquid petens ſalutiferũ, pro om-
" nibus gratias agens. Sed quemadmodum pietatis
" eſt, hoc quotidie meditari, ita ſcelus uix expiabile
" eſt id dominicis diebus nõ facere,quum huc inuitet Chriſti & Apoſtolorum inſtitutio, populi Chriſtiani ſolennis cõuentus, ſacra lectio,ſacra concio, ac religioſi ritus à patribus inſtituti. KA. Peccãt igitur criminaliter qui feſtis diebus aliquid operis faciũt. CA. Peccant, niſi excuſet aut magna neceſsitas, aut magna utilitas: quod euidenter docuit nos ipſe dominus, excuſans diſcipulos quod ſpicas uellerent ſabbato,& allegans leuitas, qui ſabbatis operabãtur in templo, & phariſæis calumniantibus quod ſanaret ſabbato, obijciens, quod ipſi ſabbato bouem ducerent ad aquam,& aſinum in foueam collapſum extraherent ſabbato: deniq; pronuncians hominem nõ eſſe factum ſabbati cauſa, ſed ſabbatum homi-
" nis gratia inſtitutũ, ut intelligas hoc præceptũ non
" eſſe eius generis, ut nunq; debeat cedere charitati. *Leuit.16*
KA. Qui conuenit ut requiei dies dicatur, quũ lega-
" mus aliquoties, in eo affligetis animas ueſtras? CA. Iſta cantio Iudæis decantata eſt, quorum eſt flere,
" quoniã nõ habẽt ſponſum. Chriſtianorũ longe alia eſt cantio,ſeſe cohortantium,exultemus & lætemur in eo. Apud priſcos autem in pleriſq; eccleſijs, Sab-

batis

batis ieiunabatur, ut purgatioribus animis ad domi-
nici diei celebritatē accederent. Quod ſi quis adhuc
obnoxius eſt Iudaicis affectibus, per confeſsionem
ac pœnitentiā affligat animā ſuam, ut deo reconcili-
atus, animo requieto fruatur diei gaudijs: hinc enim
uulgata Germanorū lingua dicitur Soendach, nō à
ſole, ut quidam interpretantur, ſed à reconciliando.
Vt ſi quid per cæteros dies ex humanis negotijs
contractum eſt labis, uel ſabbato ueſpere, uel domi-
nico die mane cum deo redeat in gratiam. Tum ſi
quid cum quoquā habet ſimultatis, reijciat ex ani-
mo, ut & ab odio purus, & ab omni crimine requie-
tus ingrediatur templum domini. Proinde qui iu-
xta domini uocem: Diſcite à me quia mitis ſum &
humilis corde, & inuenietis requiem animabus ue-
ſtris, quaſi modo geniti infantes, depoſuerunt om-
nem malitiā, ac ſuperiores rebus humanis toto pe-
ctore rapiuntur ad illius æternæ quietis contempla-
tionem, hi demum ſentiūt quanta felicitas ſit, quan-
ti gaudij, quantæ quietis res ſit Euangelicum cele-
brare Sabbatum: hoc eſt poſt dominicæ ſepulturæ
imitationē, eius exprimere reſurrectionē, hoc enim
uere eſt ſabbatū dei. Nam habet mūdus ocia ſua fo
ris, ſed intus labores longe ſeruiliores q̄ pertulerint
Hebrei ſeruiētes Ægyptijs in luto & latere. KA. Iſta
profecto pro meo captu ſatis explanate diſſeruiſti.

„ CA. Summa impietas eſt quę rectà petit deũ:proxi
„ma,qua per homines lędit.Deus propter ipſum ho
„norandus ac diligendus eſt, homo propter deum.
„Secundũ deum primus honos debetur parentibus,
per quos deus nobis hoc uitæ munus dedit, quorũ
cura nos educauit, alioqui perituros, per quos nos
inſtituit ad cognitionē dei ſummi parentis omniũ
& ad charitatem ipſius euexit.Proinde Honora in- „
quit,patrem tuum & matrem tuam, ut ſis longeuus „
ſuper terram, quam dominus deus daturus eſt tibi.
Honos apud Latinos frequenter præmium ſonat, *Quartum*
unde illud Comœdiæ,Hic tibi ab illo honos eſt ha *preceptum*
bitus,& honos alit artes. Ergo officium in parentes
repenſatio quædam eſt impendiorũ, moleſtiarum
ac laborum quos nobis infantibus impenderunt,
dum mater fert tædium geſtationis, pariendi, mu-
nus lactandi & nutricãdi, longarum item curarum,
quas pater tolerat ſumptus ſuggerens,& omnē ad-
hibens curam,ut liberi ad pietatem erudiantur. Fit
autē ſæpenumero ut parentes uel ætate defecti, uel
alio quopiam caſu deiecti, egeant uiciſſim filiorum
auxilio.Hic primas debemus parentibus, Id Græci
uocant ἀντιπελαργεῖν,quod Ciconiæ dicantur pa
rētes ſenio laſſos geſtare uiciſſim ac fouere: & apud
Ethnicos laudatur Aeneas,qui patrē Anchiſen,hu-
meris ſublatum extulit ex urbis incendio.Apud eoſ-

z dem

dem præmio nõ caruit puella, quę matrẽ clam uberibus ſuis aluerat. Vnde & uox cõmunis addita eſt pietatis. Pietas enim proprie dicitur affectus in deũ, in parentes ac patriam, quæ quaſi communis eſt parens multorum, ſicut deus eſt pater omnium. Referre gratiam ijs per quos uitam uel acceperimus uel recuperauerimus, pietatis eſt. Bene mereri de his qui prius de nobis benemeriti ſunt, gratitudinis eſt: præceptoribus autẽ eximiam debemus gratiam, quod ſicut per parentes cõtigit ut uiuamus, ita per hos cõtigit ut bene uiuamus, & quemadmodũ illis corporis uitam ferimus acceptam, ita his debemus animi uitam. Bruti naſcimur, quid enim aliud? inſtitutione reddimur homines. Plurimum igitur honoris debetur parentibus ijs, qui hæc omnia ſimul præſtiterũt.

KA. Quid ſi & lactandi tædium fugiat mater, neuter autem inſtituat ad bonos mores, ſed liberos pro ſeruis habeant, & eorum obſequium ad inhoneſtas actiones exigant? CA. Quo minus præſtiterint officij, hoc minus illis debetur honoris: & tamen illis quoq; propter deum mos gerendus eſt, iuxta illud Tragicum, Ni pater eſſes: niſi forte præſcribant ingrata deo. Tum enim æquum eſt ut audiant, Oportet obedire deo magis quàm hominibus. Porrò quod de parentibus dictum eſt, pertinet ad omnes qui nobis ſanguinis propinquitate iuncti ſunt, aut qui

» qui ea præſtiterunt officia, quæ parentes pij ſolent
» ſuis præſtare liberis. Nam genuiſſe corpus, minima pars eſt officiorum. Decet quidem erga omnes eſ-ſe beneficos, ſed in his ordo eſt. Secundũ parentes, ut quiſque ſanguine proximus eſt, ita primum ſu-bleuandus, ne in alios conſumpta liberalitate, non ſit quo domeſticis opituleris. Paulus mulierem pronunciat infideli deteriorem, quæ ſuorum curam nõ habet, non quod grauius ſit peccatum negligere cognatos, quàm non credere Euangelio, ſed quod talis mulier ne id quidem officij præſtat ſuis, quod Ethnicæ ſolent exhibere cognatis, quum Euangelica pietas non abroget affectus naturæ, ſed eos perficiat. Et in Euangelio dominus damnat eos, qui neglectis parentibus facultates ſuas mittunt in Corbo
» nan. Addam & illud, Hoc præceptum nõ ſolum ad
» parentes, uerum & ad epiſcopos, pręceptores ac ma
» giſtratus pertinere, qui quodammodo parentũ fun
» guntur uice. Quibus enim iubetur rependi honor, hi eadem opera iubentur ea pręſtare officia quibus magna debetur gratia. Eoq; beatus Paulus Ephe. ſexto alijsq; locis hoc præceptum repetens utramque partem admonet officij ſui. Et uos inquit patres, nolite ad iracundiam prouocare filios ueſtros; ſed educate eos in diſciplina & correptione domini. Quum uetat exacerbari filios, excludit herile impe

rium: quum addit in correptione domini, commendat manſuetam ad pietatem inſtitutionem, ut tales ſimus erga nobis ſubditos, qualis dominus fuit erga nos. Qua enim fronte queruntur de filijs ſuis q͂ ſint parum frugi, quum ipſi ad luxum ac nequitiam illos inſtituerint? KA. Ergo ne longeui ſunt omnes, qui pie colunt parentes? CA. Annotauit iſtuc diuus Paulus, huic præcepto primũ additam mercedem etiam in hac uita: uerum ita loquendum erat craſſis Iudæis, qui ſpe commodorum temporalium uelut infantes, alliciendi erant ad officia pietatis. Duriter habiti in Aegypto, longisq; per deſerta itineribus fatigati miro deſiderio inhiabant ad terram lacte & melle fluentem, eoq; adiectum eſt, ut bene ſit tibi, & longeuus ſis ſuper terram, quam dominus dabit tibi. Probabile autem eſt multos ex eo populo cui data eſt lex, non perueniſſe ad terram repromiſſam, qui tamen erga parentes præſtitere pietatem. Verum qui ſpiritualia ſpiritualiter dijudicant, non hic expectant pietatis præmium, ſed in illa terra uiuentium. Nec enim illi bene eſſe poteſt, qui male uiuit. Et hæc uita licet ad decrepitã uſq; ſenectam proferatur, longęua tamẽ nõ eſt, imò temporis punctum eſt, ſi ad illam æternitatẽ cõferatur. Ille diu uixit, qui hic benefactis æternã promeruit uitã, quiq;

consummatus

conſummatus in breui expleuit tempora multa. Quanquam & in hac uita deus ſæpenumero reponit præmium pietatis erga parentes. Aliqua præmij pars eſt honeſta fama. Nam & uulgus Ethnicorum execratur eos, qui progenitores ſuos negligunt contriſtantq́ꝫ: ac ferè fit, ut qualẽ ſe quiſq; præſtiterit parentibus ſuis, tales habeat erga ſe liberos, nec eſt alia grauior homini calamitas, quàm habere filios impios. Meretur autem ingratitudo, ut quod immerens accepit, inuitus amittat. Vitam debemus progenitoribus, in quos ſi grati fuerimus, æquũ eſt,
» ut eo quod accepimus diu fruamur. Nec hi tamen
» falluntur promiſſo, quibus hic non contingit longe-
» uitas. Aut enim hoc datur, quod iuxta literam pro-
» miſſum eſt, aut aliquid illo multo præſtantius. Ne-
» que enim fallit, qui pollicitus uitrum dat gemmam. Quatuor his præceptis admonemur, ut grati ſimus erga benemeritos, ac benemereamur de ijs, erga q̃s dei uice quodammodo fungimur. Nunc ob retundendam Iudæorum craſſam maliciam expreſſe uetantur ea quibus homo lædit hominem. Omnium autem iniuriarum atrociſſima eſt, homicidiũ: quanquam homicidij nomine continentur omnes affectus, qui huc tendũt: quorum primus gradus eſt, ira in animo cõcepta, & odium. Ira eſt dolor flagitans uindictam: odium eſt ira inueterata, affectus ad

Quintum præceptum

omnem occaſionem paratus ad lædendum: illa ue-hementior ueluti crudi uulneris, hoc inſanabilius. Vtroque peior inuidia, quæ alienam felicitatem ſuam interpretatur iniuriam. Proximus gradus eſt, ira erumpens in uocem indignationis, quam dominus appellat Raccha. Tertius eſt dolor erumpẽs in manifeſtũ conuiciũ, ut quũ dicimus fatue. Apud homines homicidij defertur qui uitã eripuit proximo: apud deũ homicida eſt, quiſquis odit proximũ, hoc eſt, qui male uult. Nam iraſcimur & his quibus bene uolumus, nõ ut lædamus, ſed ut corrigamus: & odimus in homine nõ quod fecit deus, ſed quod fecit ipſe. Calũniator & Sycophanta pro gladio, iaculo & ueneno utitur lingua. Auarus dum egenti non ſuccurrit, fame occidit. Occidit enim qui quũ ſeruare poſſit, nõ ſeruat. Fortaſſe nõ perit proximus, ſed tamen quantũ in illo eſt qui periclitãti nõ tulit opem, extinctus eſt. Maleficæ perimũt incantamentis. Maledicus ad mortẽ adigit. Non refert quo pacto quis adimat uitã, ubicunq; eſt lædendi peruerſa uolũtas, ibi eſt homicidium. Mulieres quæ pharmacis cient abortũ, infanticidiũ cõmittũt. Qui libellis famoſis lapidant hominẽ, interficiunt calamo. KA. Si nullo pacto licet occidere, quid dicemus de bellis & publicis iudicijs? CA. In legitimis iudicijs, lex ipſa occidit non iudex. Lex autem à deo eſt, iubens unũ membrum

tolli ob totius corporis incolumitatẽ:ſed ad ſectio/
nem non accedunt medici donec alia uia ſpes eſt re
cuperandæ ſanitatis:ita Chriſtiani iudicis aut prin/
cipis eſt,ad capitis ſupplicium nõniſi tentatis omni/
bus & coactum uenire. Qui corrupte iudicat,aut le/
gibus ad priuatum odium cõmodumúe abutitur,
etiã ſi nocens morte dignus eſt,tamen iudex patrat
homicidium.De bello quid dicam? Vtinam omnes
ſic à bellis abhorreant quaſi ſit parricidium illic oc/
cidere,quando omnis Chriſtianus Chriſtiano ger/
manus eſt.Sed in bello iuſte ſuſcepto & legitime ge
ſto,lex occidit non homo. Cæterum princeps qui
non neceſſitate, neq; reipublicæ ſtudio, ſed ob pri/
uatos affectus bellum ſuſcipit,tot homicidia cõmit/
tit,quot homines in eo bello uel pereunt, uel ad fa/
mem adiguntur. Adde quiſquis uel odio, uel ſpe
prædæ currit ad bellum, etiam ſi neminem occidat,
homicida eſt.Non enim uoluntas abfuit,ſed uolun
tati defuit facultas aut occaſio. KA. Quid ſi quis pri/
uatus occidat inuadentem? CA. Si certa mors in/
tenditur, nec eſt ullum effugium, homini perfecto
ſuaſerim, ut à deo imploret auxilium, quod ſæ/
pe propinquius eſt quàm credimus, quando legi/
mus & dracone ẽ eius cuius olim fuerat alumnus cla/
more excitum accurriſſe, & à latronibus liberaſſe.
Hic ſi mauult occidi quàm occidere, exiſtimarim
Chri/

Chriſtiani hominis officio functũ. Ad hoc autem ut liceat capitis periculum, intentantis exitio depellere, multa requiruntur, quæ perſequi no eſt huius inſtituti. KA. Quid de his qui ſibi manus adferunt? CA. Si iſti non ſunt homines, non committunt homicidium, morbum mentis omne iudicium adimentem excipio. KA. Quid de his, qui ieiunijs, uigilijs, frigore, nuditate, reliquisq; corporis afflictionibus ſibi uitam uel abrumpunt, uel abbreuiant? CA. Si adeſt hypocriſis, homicidæ ſunt: ſi ſyncerus animus, leuius peccant, præſertim ſi ſtudio iuuandi proximum excedunt modum. Charitas enim multa excuſat. Iniuria in proximum atrociſſima, eſt homicidium: proxima, adulterium. Vt enim uiro, nihil coniunctius, nihil charius uxore legitima, ita nulla eſt contumelia intolerabilior quàm uxor per adulterium conſtuprata. Quanquam autem adulterare Latinis, ut μοιχεύειν Græcis, uerbum ſit generale ad omnem corruptionem: nam & monetam adulterat, qui eam uiciat, & adulterant uerbum dei, qui illud corrupto affectu tractant: tamen frequentior uſus ad ſtupro uiolatũ coniugiũ accõmodauit. Nec aberrãt qui putãt hoc præcepto uetari omnem coitũ nefarium. Quod genus ſunt inceſtus, externus & ſpiritualis, uenus maſcula, coitus cũ incubonibus, aut brutis animantibus, omnis immũdicies. Deniq; ſtuprum

Præceptum ſextum

ſtuprum ſimplex, quod ita leuiſsimũ eſt in hoc gene
nere,ut interdum ex circunſtantijs grauius fiat adul
terio. Quin & in legitimo coniugio,cõmittitur adul
terium,ſi immodice ſeruiatur libidini,aut cõgreſſus
ita peragatur ut inde nulla ſit ſpes prolis. Addunt
huc adulteriũ ſpirituale, quod in omni quidem cri-
mine cõmittitur,ſed peculiarius in apoſtaſia, quum
quis à cultu ueri dei recedit ad cultum dæmoniorũ,
de quo dictũ eſt in primo præcepto. Nunc mihi
conſidera decentem ordinem: tria prima præcepta
pertinent ad deum, quo nihil melius aut charius.
Quartum ad parentes,quibus ſecundum deum ho
nos debetur.Quintũ ad uitam & corpus, quæ poſ-
ſeſsio cuiq; chariſsima eſt.Sextum ad uxorem,quæ
eſt una caro cum uiro.Septimum ad externa bona, *Præceptum ſeptimum*
ſine quibus tamẽ non uiuitur.Vnde qui pauperem
ſpoliat neceſſarijs, quod in ipſo eſt uitam eripit.De
his enim uere dixit poeta quidã ethnicus, pecunias *Heſiodus*
eſſe animam miſeris mortalibus. Furti uero nomen
generale,ad peculatores,qui ſuppilãt ex ærario pu-
blico,ad ſacrilegos, qui res ſacras auferunt, ad abi-
geos qui abducunt aliena iumenta aut pecudes, ad
plagiarios qui abducunt aliena mancipia, ſeu libe-
ros,ad piratas & prædones,qui ui ac belli ſpecie ſpo
liant homines, & ad eos qui clam aliena ſurripiunt:
itaq; hæc quidem furtorum genera,nulli non ſunt

aa notiſsi-

notiſsima: illa ſunt quidem tectiora, ſed æque ſcele-
rata, ne dicam ſceleratiora. KA. Quæ ſunt iſta?
CA. Qui mercenarium debita mercede fraudat,
fur quidem ille non dicitur, ſed eſt. Qui mutuum
aut commodatum aut depoſitum accipit retinetue
hoc animo ut ſi poſsit nunquam reddat, non mi-
nus fur eſt, quàm is qui effractis ſcrinijs rem alie-
nam aufert. Similiter & operarius, aut non præ-
ſtans id quod pollicitus eſt, aut decem diebus ab-
ſoluens quod poterat quinque, ſi mercedem inte-
gram accipit, fur eſt. De ijs qui monetam publi-
cam arte reddunt deteriorem, quid attinet dicere?
Aut quid de impoſtoribus, qui gemmas facticias
uendunt pro natiuis, aut ſimili fuco pauperiem fa-
ciunt proximo? Quid de inſtitoribus, qui merces
ſuas uendunt, non quanti debent, ſed quanti poſ-
ſunt? lucrum appellant, ſed reuera furtum eſt. Idem
de monopolis dicendum. Nec excuſat œnopo-
las & aurigas, quod in conſuetudinem abijt, ut a-
quam ſulphuratã aut lixiuium uendant pro uino.
Nec ideo molitores, piſtores, ac ueſtiarij fures non
ſunt, rem alienam uel ſubtrahentes uel uitiantes,
quia fit à pleriſque. Quidam adiungunt huc cleri-
cos & ſacerdotes, qui cenſus eccleſiaſticos accipi-
unt, nec ea præſtare conantur, ob quæ illi ſunt in-
ſtituti. Aut qui ſacerdotij cenſus accipiunt, quum
abhor-

abhorreant à ſacris. Breuiter, furtum eſt quicquid cogeris reſtituere, ſi adſit facultas. Nam fur eſt, & qui bona fama ſpoliat hominem, & qui puellæ ſimplicem animum aſtu uitiat. Superſunt tria præcepta, quorum primum cohibet linguam, reliqua duo concupiſcentiam animi, magiſcq́ ſunt ſuperiorum quorundam explanationes, quàm noua præcepta. Nam ſi falſo teſtimonio proximum læ- dens, id faciat amore lucri, ad furti præceptum pertinet: ſin odio, ad homicidium. Tanta autem erat illius populi craſsitudo, ut crederet non eſſe homicidium, niſi quod ferro fuſtéue perageretur, quum lingua ſit omni ferro nocētior. Nec abſurdum eſt, quemadmodum homicidij nomine comprehenditur omnis læſio proximi, ita ſub falſi teſtimonij titulo contineri noxam omnem, qua per linguam afficimus proximum. Sed à Moſe põſitum eſt exemplum inſigne. Falſum enim teſtimonium complectitur periurium. Nam olim & iudices iurati cognoſcebant, & teſtes iurati reſpondebant. Nec minus occidit hominem, qui falſo teſtimonio opprimit innocentem, quàm qui ferro necat. Nec minus eſt prædo, qui corrupto iudicio, aut falſo teſtimonio proximum facultatibus exuit, quàm qui latrocinio ſpoliat. Eadem mens eſt, eadem eſt uoluntas, organum modo mutatum eſt. In hunc

Præceptum octauum

ſcopulum impingunt omnes, qui uel obtrectando, uel adulando, uel ſubdolis conſilijs, uel corrupta doctrina, nocent proximo: quæ quo magis aduerſantur Chriſtianæ charitati, hoc propius accedunt ad peccatum capitale. Reliqua duo coniunctim ponuntur in Exodo ſic: Non concupiſces domũ proximi tui, nec deſiderabis uxorem eius, nõ ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt. In Deuteronomio hoc modo, Non concupiſces uxorem proximi tui, non domũ, non agrũ, non ſeruum, non ancillam, nõ bouem, nõ aſinum, & uniuerſa quæ illius ſunt. Si concupiſcentiam uxoris ſepares à cæteris poſſeſsionibus, duo erũt præcepta, quorum prius ad adulterium pertinet, poſterius ad furtum. KA. Quid erat opus his duobus præceptis? An non qui malum facinus prohibet, eadem opera prohibet malam uoluntatẽ? CA. Datum eſt hoc ruditati illius populi, qui quoniam prauæ uolũtati nõ eſt præſtituta pœna per legem, crediturus erat non eſſe peccatum apud deum, quod apud homines eſt impunitum: non quia non ſit crimen, ſed quia uolubilis eſt hominis cogitatio, & factũ probari poteſt, uoluntas ſoli deo eſt cognita. KA. Sed quur in præcepto uetante periurium & homicidiũ, non eſt expreſſa concupiſcentia? CA. Sunt qui ſic reſpõdeant, libidinis & habendi affectum penitius eſſe cunctis

Nonum ac decimum

à na-

à natura inſitũ,quàm periurij aut homicidij. ab his enim abhorremus potius,niſi uiolenta cupiditas naturæ ſenſum obruat. Atqui Iudæorũ natio propenſior erat ad uindictam quàm ad libidinẽ, eoq́ permiſſum eſt illis dare libellum repudij. Mihi ut cum omnium pace dixerim,cõcupiſcentia uidetur hoc loco non tam ſonare qualẽcunq; uxoris aut rei alienæ cupiditatem,q́ conatum maleficij. Quemadmodũ dicimur appetere inſidijs aliquem, non quod illum læſerimus,ſed quod ſtructis inſidijs conati ſimus lędere.craſſus autẽ ille populus iudicaſſet non eſſe crimen tentatum adulterium, furtúmue niſi ſucceſſus accederet. Alioqui non ſtatim crimen eſt cõcupiſcere,uelut ſi quis optet mulierem ducere,ſi cõtingeret maritum decedere: aut ſi quis poſſeſsionẽ alienam dono,emptóue cuperet fieri ſuam. Nec omne furtũ punitur capite,nec adulterij conatus: non enim puniuntur niſi deprehenſi in congreſſu. Homicidium uero patratum capite punitur, & tẽtatum pertrahit hominem in diſcrimen iudicij. Hanc ob cauſam expreſſe uetita eſt concupiſcẽtia, in his in quibus non punitur conatus. Hic uideo quoſdam in hoc elaboraſſe,ut uniuerſa præcepta ſiue iubentia ſiue uetãtia ad hæc decem redigant: & capitalium peccatorũ ſpecies quæ ſeptem numerantur,in aliquod horum referunt, ſed ſedula diligentia uerius quàm ſeria. Ad

iſtum enim modum fit omnium præceptorum con fuſio, dum nunc omnia ſub uno comprehēduntur; nunc eadem ſub diuerſis. Ad hæc, quum hæ leges agreſti rudiq́ populo traditę ſint (oportet autem le gem eſſe planam ac dilucidā) qui ſuſpicari poterant Iudæi, ſub adulterij nomine uetari ſtuprum omne quamuis ſimplex? aut ſub homicidij titulo omnem interdictā maleuolētiam? Simplicius igitur eſt mea quidem ſentētia dicere, quod hæc decem præcepta tradita ſunt intractabili populo, tanquam prima ru dimenta, ne prolaberet in omnia facinora: ut ab his elemētis proficeret ad alia præcepta quæ ſunt innu mera, tum in lege, tum in prophetis, tum in Salomo nis prouerbijs, donec ueniret ad perfectionē euan gelicam, cuius & exēpla quædā & præſcripta etiam in ueteris teſtamenti libris continentur. Eóq; domi nus optimus legis interpres, adoleſcenti ſic reſpon det: Si uis ad uitam ingredi, ſerua mādata. indicans decalogum eſſe limen & ingreſſum ad pietatē, non conſummatam religionem. Sed quoniam tu in hoc ſermone rudis & infantis perſonā agis, æquum eſt ut his rudimentis interim ſis contentus.

Precatio dominica Reſtat precatio, cuius optima formula ea eſt, quam ipſe dominus nobis præſcripſit. Sicut autem Petrus profitens Chriſtum eſſe filium dei uiui, apo ſtolorum omniū uoce loquutus eſt, ita qui Symbo

lum

lum pronunciat,totius eccleſiæ uoce pronunciat. Ea dem eſt enim omnium Chriſtianorũ fides. Itidem qui precatur iuxta dominicam formulã,totius eccle ſiæ uoce precatur. Hoc indicant illa pronomina no bis,nos,& noſtra.Inanis autem eſt precatio,niſi ad/ ſit fides & charitas. Fides addit fiduciam, charitas ardorem.Qui enim hæſitat,non credit illi qui dixit, Quicquid petieritis patrẽ in nomine meo,dabit uo bis.Qui uacuus eſt charitate,frigide orat,& ſibi ma gis orat quàm alijs.Sed ut eſt unus omniũ filiorum dei ſpiritus,ita uno ore precantur omnes pro ſingu/ lis,& ſinguli pro omnibus,patrem cœleſtem cui per Chriſtum renati ſunt,appellantes,ut ipſius nomen glorificetur per uniuerſum orbẽ, quo pariter de pa/ tre communi glorientur omnes, de ſe nemo:ut ex/ pulſa peccati tyrannide ſpiritus illius regnet in ani/ mis omnium:ut quemadmodũ in illa cœleſti ciuita/ te nulla eſt aduerſus deũ rebellio, ita in hac ad illius imaginem enitẽte,& ad illius hæreditatem deſtina/ ta, actiones omnes ad ſummi parentis ac principis nutũ componãtur:qua particula ſimul & præmium oſtenſum eſt & exemplum. Quiſquis enim in ter/ ris reprimit ſuam uolũtatem, & diuinæ paret, rectà tendit ad cœleſtem uitam, ubi nulla eſt lucta, nulla rebellio. Nec aliud interim filij petunt in hac uita, quæ militia eſt, ſalarij,aut commeatus,quàm ut de/

tur

tur ab imperatore cibus animi & corporis, quo ua-
leant ſtrenue ſua obire munia.non poſtulant hono
res,non opes, non uoluptates huius ſeculi,non the-
ſauros:ad uitam corporis & ad ſalutem animæ ne-
ceſſaria tantum petunt: hæc enim quotidiani panis
nomine comprehenduntur. Vt autem ſit plena con
cordia & filijs cũ patre,& fratribus inter ipſos,orant
ut humana delicta ſine quibus in hoc mundo non
uiuitur,uelit ignoſcere:quod tamen nolunt impetra
re,niſi ipſi mutuis inter ſe lapſibus ignoſcẽtes patris
erga ſe clementiam prouocarint. Iniquum enim eſt
poſtulare, ut deus offenſus ignoſcat homini, ſi ho-
mo homini multo leuius offenſus nolit ignoſcere.
Poſtremo dum reputãt quàm benignum habeant
dominum,quàm amãtem patrem,qui filium ſuum
unigenitũ tradidit in mortem,ut eos Satanæ tyran-
nide redimeret,orant,ne ipſius permiſſu reuoluãtur
in illius mali poteſtatem,& ita pertrahantur in ten-
tationem , ut mereantur à bono patre exhæredari.
KA.Quur non petunt uitam æternã? CA.Quia bo-
norum militum eſt,tantũ obire munia quæ præſcri-
pſit imperator,de mercede ſecuros: & bonorũ filio-
rum eſt ad hoc tantum eniti,ut patrem habeant pa
catum ac propitium,haudquaquam ſolicitos de hæ
reditate,præſertim quum talem habeant patrẽ,quo
nihil ditius,nihil benignius,nihil ueracius. De preca

tione

tione dominica non diſſeram pluribus.In promptu
ſunt in hanc piorum atq; eruditorũ hominum com
mentarij,præcipue diui Cypriani. Si non grauabe/
ris meam in eam paraphraſim olim à me ſcriptam
legere,ſimul & orabis,& orando diſces orandi ratio
nem:ſaltem illud aſſequeris,niſi fallor, ut ad lectio/
nem eorum quos dixi uenias aliquanto inſtructior.

DES. ERASMVS ROTERODAMVS
Iodoco ſiue Iuſto Ludouico Vuiſ/ſenburgenſi, ſereniſſ.Poloniæ regis à ſecretis,& oratori.
S. D.

NON abs re multis iam ſeculis Mimo il/
li applauditur, uir abſolutiſſime: Ro/
gando cogit,qui rogat potentior: Ve/
rum is haud ſcio,an in quenquam ma/
gis competat quàm in te,qui tam eruditæ epiſtolæ,
munus tam elegans addideris,idq; ſic è longinquo
miſſum,ut recuſare non liceret, niſi uoluiſſem abijce
re. Quid autem non dicam à me,qui ſum plus ſatis
expugnabilis, ſed à quantumuis etiã difficili,nõ ex/
torqueat talis epiſtola, tot machinis ad expugnãdũ
animum inſtructa, blandicijs petax,argumentis ur/
gens, eruditione perſtringens, eloquentia rapiens:

ſed nulla re uiolentior, quàm mira quadam & amabili modeſtia, quæ tantum apud me ualet, ut nõ ſolum hanc rem & facilem & piam, uerum etiam aliquid iniquius impetrare potuerit. Mox igitur ut tuę mihi redditæ ſunt literæ, redditæ ſunt autem ſerius, hoc eſt, ſub Calendas Septembres, arrepto calamo pręſtiti quod uolebas. Erit hoc qualecunq; & noſtræ amicitiæ, & meæ erga Polonicam, aut ſi priſco uocabulo magis caperis, Sarmaticam gentem, beneuolentiæ felix auſpicium. Genti gratulor, quæ quum olim ob barbariem male audierit, nunc & literis, & legibus, & moribus, & religione, & ſi quid aliud eſt, quod à Barbariei probro uindicet, ſic floreat, ut cum præcipuis ac laudatiſſimis nationibus certare poſſit. Quanquam & olim quum inter feros ac barbaros cenſerentur Sarmatæ, tamen à morum cenſore Iuuenale, integritatis nomine prælati ſunt cultiſſimis Athenienſibus: neq; Sarmata, inquit, nec Thrax, qui ſumpſit pennas, medijs ſed natus Athenis. Ne commemorem interim ditionis amplitudinem, Ruſſos etiam albos, & Lituanos complectentis, quibus omnibus latiſſime imperat à Viſtula flumine ad Tauricam Cherſoneſum, à mari Balthico ad Carpathum montem Sigiſmundus rex, quum omnibus magno dignis principe dotibus excellẽs, tum multis ac magnis ex hoſte Tartaro Moſchoq;

relatis

relatis uictorijs clarus, quibus haud ſcio an ullæ magis fuerint neceſſariæ tuendis Chriſtianæ ditionis limitibus. Verum hæc aliâs fortaſſe tempeſtiuius dicentur. Nunc accipe precationem dominicam, in ſeptem parteis digeſtam, ut & tu iubebas & ab alijs factitatum uideo: quanquam mihi duæ poſtremæ: Et ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo: nihilo rectius uidentur diſtractę, quàm ſi quis ex proxima: Et remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris: duas facere uelit. Quod ſi tuæ pietati parum erit ſeptem diebus totam abſoluere, potes, quod etiam à maioribus uideo factum, ſingulos dies in ſeptem precandi tempora partiri. Bene uale. Baſileæ, nono Calend. Nouemb. An.

M. D. XXIII.

PRECATIO DOMINICA DIGESTA IN SEPTEM parteis, iuxta ſeptem dies, per Des. Eraſmum Roterodamum.

PATER.

Die dominico

AVDI pater in cœlis habitans uota filiorũ tuorum, corpore quidem hoc mortali adhuc in terris hærentium, cæterum animis ad cœleſtem patriam ac domum paternam anhelantium, ubi intelligunt ſibi repoſitum theſaurum æternæ felicitatis, hæreditatem uitæ immortalis. Agnoſcimus tuam ſublimitatem, conditor, ſeruator, ac moderator omniũ quæ in cœlis ſunt, & quæ in terris: agnoſcimus noſtram humilitatem. Nec auderemus te patris uocabulo compellare, indigni qui ſerui dicamur tui: nec honorificentiſſimum nomen filiorum nobis uindicare, quo nec angelos tuos dignatus es, niſi tua gratuita bonitas nos in huius nominis honorem adoptaſſet. Eramus ſerui peccati, infeliciter geniti ex Adam: eramus filij ſatanæ, cuius ſpiritu ad omne flagitiorũ genus agebamur

bamur. Sed tu noſtri miſertus per unigenitũ filium tuum Ieſum exemiſti nos à ſeruitute peccati: emancipaſti à patre diabolo: uindicaſti ab æterni ignis hæreditate: ac per fidem & baptiſmum in filij tui corpus inſitos, adoptare dignatus es, & in nominis & in hæreditatis conſortium. Ac ne quid diffideremus tuæ erga nos pietati, ueluti pignus quoddam tuæ erga nos charitatis, cœlitus immiſiſti in animos noſtros ſpiritum filij tui, qui propulſato timore ſeruili, nõ ueretur in cordibus noſtris aſſiduè clamare: Abba pater. Docuit & hoc nos filius tuus, per quem nobis largiris omnia, ut iam tuo ſpiritu renati, poſteaquàm in baptiſmo renunciauimus patri diabolo, poſteaquàm deſijmus habere patrẽ in terris, ſolum patrem cœleſtem agnoſceremus, cuius potentia conditi ſumus, quum nihil eſſemus: cuius bonitate reſtituti ſumus, quũ periſſemus: cuius ſapiẽtia gubernamur & cõſeruamur, ne reuoluamur in exitiũ. Addidit ille tui cõpellandi fiduciam: præſcripſit precandi formulam. Agnoſce filij tui precationẽ: agnoſce filij tui ſpiritũ, te pro nobis per nos interpellantem. Nõ dedignaberis ab his appellari pater, quos filius tuus, tui ſimillimus, dignatus eſt appellare fratres. Non eſt quur nobis placeamus, ſed eſt quur tuam filijꝙ tui benignitatem glorificemus, quum nihil hic ſibi uindicare poſſint noſtra merita, ſed totũ

Dei potentia:
Bonitas
sapientia.

hoc tuæ gratuitæ ſit liberalitatis. Placuerunt tibi magis charitatis & pietatis uocabula, quàm timoris: pater audire mauis, quàm dominus. Redamari præoptas à filijs, quàm à ſeruis timeri. Amaſti prior, & hoc ipſum tui muneris eſt, quod te redamamus. Audi pater ſpirituũ, filios tuos ſpirituales, te in ſpiritu adorantes. Talibus enim adoratoribus delectari te, docuit nos filius tuus, in hoc abs te miſſus in mundum, ut doceret nos omnem ueritatem. Audi uota

Noſter

„ concordiæ. Non enim conuenit, ut fratres, quos tuá
„ bonitas æquauit in honore gratuitó, ambitione, cõ-
„ tentione, odio, liuore inter ſeſe diſſideant. Omnes
„ ex eodem patre pendemus, omnes eadem petimus.
„ Nec ſibi quiſq; peculiariter rogat aliquid, ſed uelut
„ unius corporis membra, eodẽ animata ſpiritu, quod
„ in commune omnibus expediat, poſtulamus. Nec
„ enim auderemus aliud abs te petere, quàm quod iuſſit filius tuus: nec auderemus aliter petere, quàm ille
„ præſcripſit. Sic enim petentibus promiſit filius tuus fore, ut quicquid peteremus in ipſius nomine, impetraremus. Quoniam autem quum dominus noſter

Sanctificetur nomen tuũ

Ieſus filius tuus ageret in terris, nihil ardentioribus uotis exoptauit, quàm ut nomen ſanctũ tuum non ſolum in Iudæa, ſed per uniuerſas orbis nationes inclareſceret: nos quoq; huius & hortatu & exemplo flagrantibus deſiderijs optamus, ut adorandi

nominis

nominis tui gloria cœlum ac terram impleat, ut omnis creatura tremat tuam ineuitabilem potentiam, ueneretur æternam tuam ſapientiam, amet ineffabilem bonitatem. Tua quidem gloria ut immenſa, ita nec initium habens, nec finem habitura, ſemper florens in ſeſe, neq; creſcere poteſt, neq; decreſcere: ſed humani generis refert, ut illa cunctis innoteſcat. Nobis enim uita æterna eſt, nouiſſe te ſolum uerum deum, & quem miſiſti, Ieſum Chriſtum. Tui nominis ſplendor obſcuret & extinguat in nobis omnem humanam gloriam. Ne quiſquam ſit, qui ſibi uel minimam aliquã gloriæ portionẽ auſit uſurpare. Nam gloria quæ eſt extra te, uera eſt ignominia. Efficit hoc pietas naturæ in filijs iuxta carnem progenitis, ut ingenti affectu deſiderent honeſtam famam parentum ſuorũ. Videmus quàm geſtiant gaudio, quàm exultent, quàm ſibi placeant, ſi cõtingat aliquis egregius honos his unde prognati ſunt: puta ſi triumphus, ſi ſtatua in foro cum honorifica inſcriptione, ſi principatus. Parentis enim gloriã pro ſua ducunt. Rurſum quàm mœrent, quàm deijciuntur animo, ſi quid ignominiæ contingat inuri nomini paterno. Adeo penitus inſeuit hoc animis hominum naturæ affectus, ut parentes in filijs, & filij glorientur in parentibus. At nos, quo uehementior eſt pietas diuina, quàm affectus humanus, hoc

ardentius

ardentius ſitimus tui nominis gloriam, ac diſcruciã-
mur unice, ſi, cui ſoli debetur omnis gloria, ignomi-
nia afficiatur. Non, quod ullo probro poſſit inqui-
nari tuæ gloriæ ſplendor, ſed quod ad nos attinet,
quodãmodo fit iniuria tuo nomini, quũ gentes uel
ignorato uel cõtempto rerũ omnium cõditore, uene
rantur & adorant cõtemptiſſimas etiam creaturas,
ueluti ſaxeas aut ligneas, aut coloribus fucatas ima-
gines, boues, arietes, ſimias, porrũ, cepe, & in his o-
„mnibus impuros dæmones. His ueluti dijs canũtur
„hymni, immolãtur uictimæ, incendunt thura. Hæc
„uidentes filij tui, diſcruciamur duplici nomine: & q
„tu fraudaris debita gloria, & quod illi miſeri pereũt
„ſua dementia. Quin & Iudæi non deſinunt in ſyna-
gogis ſuis filium tuum unicum abominandis pro-
bris afficere. Quicquid autem probri confertur in fi
lium tuum unicum Ieſum, qui ſplendor eſt tuæ glo-
riæ, in te confertur. Nobis probri loco impingũt glo
rioſum cognomen filij tui, ignominioſius ducentes,
appellari Chriſtianũ, q̃ furem aut homicidam: no-
bis exprobrant crucẽ filij tui, quæ noſtra eſt gloria.
„Nos hoc tuæ debemus miſericordiæ, quod te ſalu-
„tis omnis autorẽ agnoſcimus, quod tibi æqualem fi
„lium tuum adoramus, quod utriuſq; ſpiritũ hauſi-
„mus. Miſereatur & iſtorũ tua clementia pater cœle-
„ſtis, ut gentes relicto ſimulacrorum cultu, te ſolũm
uenerem-

„ uenerentur: Iudæi relicta ſuperſtitione legis, ſpiritu
„ tuo docti, ſi agnoſcunt deum, ex quo omnia: agno-
„ ſcant & dei filium, per quem omnia: agnoſcant &
„ ſpiritum ſanctum, diuinæ naturæ conſortem: in tri-
bus perſonis adorent eãdem maieſtatem, & in ſim-
plici eſſentia agnoſcant triplicem perſonarum pro-
prietatem: ut omnis natio, omnis lingua, omnis ſe-
xus, omnis ætas ubiq; conſentiat in gloriam & lau-
„ dem tui ſanctiſsimi nominis. Vtinam autem & nos,
„ qui filij tui uocamur, apud hos qui te ignorant, non
„ ſimus dehoneſtamento tuæ gloriæ. Quemadmo-
„ dum enim gloria patris eſt filius ſapiens, ita filij de-
„ generes ignominiã conciliant parentibus ſuis. Non
eſt autem germanus filius, qui pro ſua uirili nõ imi-
tatur ingenium ac mores patris ſui. Filius tuus Ieſus
germaniſsimus eſt filius: quia perfectiſsima eſt ima
go patris, quem totũ refert ac repræſentat. Nos qui
adoptione, nõ natura filij ſumus, conformantes nos
ad exemplũ filij tui, pro uiribus accedere conamur
„ ad aliquam tui ſimilitudinem: ut quemadmodum
„ perfectiſsime glorificatus es in filio tuo, ita pro mo-
„ dulo noſtræ imbecillitatis glorificeris & in nobis.
Glorificaris autem, ſi mundus conſpiciat nos iuxta
filij tui doctrinam uiuentes, te ſuper omnia diligen-
tes, ſi proximum perinde ut noſipſos diligimus, di-
ligentes: ſi bene uolentes qui nobis uolunt male: be-

ne facientes,qui nobis male faciunt. Hæc enim nos docuit filius tuus,prouocans ad imitationem patris cœleſtis, qui ſolem ſuum iubet oriri ſuper bonos ac
,, malos. Quantum autem dedecus inuehunt gloriæ
,, tuæ,qui quum Chriſtiani uocentur, furantur, mœchantur,litigant,belligerantur,ambiunt,ulciſcuntur, fraudant, peierant per adorandum nomen tuum, nonnunquam & blaſphemijs inceſſunt:uentrem habent pro deo: te contempto,Mammonæ ſeruiunt.
,, Nam hominum uulgus deum ex ipſius cultoribus
,, æſtimat.Etenim quũ uidẽt tui nominis profeſſores
,, impie uiuentes,dicunt: Valeat ille deus, qui tales ha
,, bet cultores:ualeat ille dominus,qui tales habet ſeruos:ualeat ille pater,qui tales habet filios:ualeat ille rex,qui talem habet populum. Eoq; filius tuus nos docuit, ut quemadmodũ ipſe & uiuens & moriens glorificauit nomen tuum,ita nos quoq; pro noſtro modulo caſtis & inculpatis moribus gloriã tui nominis illuſtremus. Luceat,inquit, lux ueſtra coràm hominibus,ut uideant opera ueſtra bona, & glorifi
,, cent patrem ueſtrũ,qui in cœlis eſt.In nobis ô pater
,, cœleſtis nihil eſt lucis, niſi fuerit abs te profectum,
,, qui perennis es fons omnis luminis: nec ex nobis
,, quicquã proficiſci poteſt bonorũ operum. Itaq; tua
,, bonitas in nobis operetur, tua lux in nobis luceat,
,, quemadmodũ lucet in rebus omnibus abs te condi

» tis,æterna tua potētia,inſcrutabilis ſapientia,inæſti-
» mabilis benignitas,quā pręcipue tamen erga genus
» humanum declarare uoluiſti.Itaq; quocunq; uerti-
» mus oculos, omnia canūt nominis tui gloriā.Aethe
rei ſpiritus die noctuq; regem ſuum laudibus cele-
brant.Iam hæc tam admiranda cœlorū fabrica quā
ſuſpicimus,elementorum diſcors cōcordia,ſtati ma-
ris acceſſus ac deceſſus, fontium ſcatebræ,perennes
amniū curſus,tot rerum,tot arborum, herbarum &
animantium ſpecies,ac ſingulis quibuſq; ſua quędā
uis inſita,ut magnes ferrum attrahat,herbę morbis
præſens remedium adferant: Hæc,inquam,omnia
quid aliud nobis loquuntur,quàm nominis tui glo-
riam:te ſolum eſſe uerum deum,ſolū æternū,ſolum
im mortalem,ſolum potentem,ſolum ſapientem,ſo
lum bonum,ſolum miſericordem,ſolum iuſtum,ſo-
lum ueracem, ſolū admirabilem, ſolum amabilem,
» ſolum adorandum. Iniuriam facit tuo glorioſo no-
» mini pater, qui ex his titulis,qui tibi ſoli debentur,
» quicq̃ ſibi decerpit. Nam ſi quid harum uirtutum
in nobis eſt, id omne abs tua proficiſcitur munifi-
centia.Da igitur pater,ut undiquaq; glorificetur no
men tuum.Reluceat & in moribus noſtris, non mi-
nus q̃ in angelis cæteriſq; rebus abs te conditis, tui
nominis gloria: ut quemadmodum qui mundum
hunc contēplantur, ex admirabili opificio colligunt

opificis magnitudinem:ita qui te non norunt,exem
plo noſtro commoti, & ſuam agnoſcant turpitudi/
nem,& tuam admirentur benignitatem:& hac ratio
ne conuerſi,ſimul nobiſcũ glorificent ſanctiſsimum
nomen tuũ,ac filij tui Ieſu, & ab utroq; proficiſcẽn/
tis ſpiritus ſancti, quibus ex æquo debetur omnis
gloria per omnia ſecula. Amen.

ADVENIAT REGNVM TVVM.

Die Lunæ P A T E R cœleſtis, autor, conditor, conſer/
uator,inſtaurator, & gubernator omniũ
quæcq; in cœlis ſunt,quęcq; in terris:à quo
uno manat omnis autoritas,poteſtas, regnũ, impe/
rium,& conditis & non conditis, uiſibilibus pariter
& inuiſibilibus:cui cœlum thronus eſt, cui terra ſca/
bellum pedum,cui ſceptrum ęterna atq; immobilis
uoluntas,cui nulla potẽtia poteſt reſiſtere: olim per
prophetas tuo ſpiritu afflatos pollicitus es tuis ad
ſalutem humani generis regnum quoddam ſpiritu/
ale, quod in te renatos aſſereret in libertatẽ, exem/
ptos à tyrannide diaboli,qui iam pridẽ regnabat in
hoc mũdo peccatis obnoxio:& ad hoc regnum aſſe
rendum filium tuũ unigenitũ è cœlis in terras mit/
tere dignatus es,qui nos morte ſua redemptos,è ſer
uis diaboli,redderet filios dei. Nam & Euãgelicam
doctrinã ſuam,dum in terris eſſet, ſolitus eſt appel/
lare regnũ cœlorũ:& regnum dei,quod occultum &
inter

inter nos abditum eſſe docuit: optāt & illud tui filij
uotiſq; ardentibus flagitant: ut hoc regnū quod do
minus noſter Ieſus cœpit tibi uindicare, indies ma-
gis ac magis ſeſe proferat: & quotidie latius propa-
getur in terris, donec illud tibi plenū & integrum tra
dat idem filius tuus, ſubiectis omnibus quos ęterna
tua uoluntas huic regno deſtinarat: ſublataq; iam
omni rebellione ſpirituū ac malarum cupiditatum,
quæ nunc quoq; militant aduerſus maieſtatē tuam,
tuæq; reipublicæ tranquillitatem infeſtant, undiq;
pacatum ac tranquillum ſit regnum tuum. Adhuc
enim mundus hic omnibus machinis oppugnat fi-
lios tuos, mortali corpore onuſtos: adhuc humanæ
cupiditates, ueteriſq; peccati reliquię rebellionē mo
liuntur aduerſus ſpiritū: adhuc noxij ſpiritus, quos
tu è ciuitate tua cœleſti deturbaſti, è ſublimi aëre te-
lis igneis impetunt, quos tu gratuita tua bonitate ex
huius mundi regno ſelectos, cooptaſti in regnū tu-
um filij tui cohęredes. Da pater omnipotēs, ut quos
tua pietas ſemel à peccati tyrannide liberatos, tuoq;
regno aſſcriptos eſſe uoluit, eiuſdē tuę pietatis bene
ficio perſiſtant in libertate ſua: neq; quiſq; abs te fi-
lioq; tuo deficiens, reuoluatur in diaboli tyranni-
dem. Ita fiet, ut & nos feliciter per filium tuū regne-
mus in te, & tu ad nominis tui gloriā regnes in no-
bis. Tua enim gloria, noſtra erit felicitas: & noſtra

felicitas,tua erit benignitas. Docuit nos filius tuus Ie
ſus huius mundi regnum cōtemnere, quod opibus,
quod ſatellitio, quod copijs & armis conſtat, quod
faſtu uiolētia q́; geritur,quod crudelitate & paratur
& defenditur. Nam ille ſpiritu cœleſti uicit impium
ſpiritum huius mundi principem,innōcentia ſupera
uit peccatum,manſuetudine uicit ferociam, per ſum
mam ignominiam recuperauit æternā gloriam, per
mortem reſtituit uitam,per crucem de ſpiritibus im
pijs egit triumphum. Sic mirabiliter bellaſti,ſic uici/
ſti, ſic triūphas ac regnas pater in filio tuo Ieſu, per
quem nos in huius regni conſortium allégiſti. Sic re
gnas ac triumphas in ſanctis martyribus tuis, in ca/
ſtis uirginibus tuis, in incorruptis confeſſoribus tu/
,, is. Nec enim illi ſuis uiribus aut præſidijs uicerunt
,, tyrannorum ſæuitiam,aut carnis laſciuiam, aut hu/
,, ius mundi maliciam: ſed tuus ſpiritus,quem illis im/
,, pertire dignatus es, ad tui nominis gloriam, & ad
,, humani generis ſalutem hæc omnia cœpit, proue/
,, xit,ac perfecit. Optamus ut in nobis quoq; ſemper
effloreſcat regnum tuum, qui tam&ſi non ædimus
miracula,quoniam tempus aut res nō exigit, ſi non
includimur, excruciamur, ſecamur, urimur, ſuffigi/
mur in crucem, demergimur in mare, aut decolla/
mur:tamen illuſtrabitur & in nobis uis ac ſplendor
tui regni,ſi mundus cōſpexerit nos tui ſpiritus præ/

ſidijs

ſidijs inuictos aduerſus omnes inſultus ſatanæ, aduerſus carnem ad ea quæ ſunt inimica ſpiritui ſolicitantem, aduerſus mundum omni machinarum genere prouocantem, ut deficiamus à fiducia, quã ſemel in te fiximus. Quoties amore tui ſpreto huius mũdi regno, ſequimur promiſſa regni cœleſtis, quoties reiecto mammona, unicum illud margaritum Euangelicum amplectimur: quoties repudiatis omnibus, quæ iuxta carnem ad tempus dulcia uidẽtur, æternæ felicitatis ſpe, omnia quamuis dura, fortiter perpetimur: quoties uehementiſsimos naturæ affectus, & ea quæ nobis ſunt chariſsima, ueluti parentes, liberos, uxorẽ, cognatos amore tui negligimus: quoties cõprimentes æſtus iracundiæ, pro conuicio ſermonem amicũ, pro maleficio beneficiũ tui reſpectu rependimus: toties debellas in nobis regnũ Satanæ, ac tui regni potentiam aperis. Sic uiſum eſt pater tuæ ſapientiæ, ut hac graui perpetuaq; colluctatione uirtutem tuorum & exerceres & confirmares.

„ Auge uires filijs tuis, ut ſemper è prælio diſcedãt firmiores, ac paulatim imminutis aduerſariorum opibus, tu indies magis ac magis regnes in nobis. Sed nondũ tuo iugo pater optime totus mundus ceruicem ſubmiſit. Multas nationes adhuc occupat tyrannus ille ſatanas. Nondũ eſt unũ ouile, & unus paſtor, quod futurũ expectamus, Iudæis etiã in regnũ

Euange-

Euangelicum ſeſe aggregãtibus:multis adhuc igno/tum eſt,quanta libertas ſit,quãta dignitas ſit,quan/ta felicitas,tuo cœleſti regno ſubijci: & ideo malunt eſſe mancipia diaboli, quàm filij tui, cohæredes Ie/ſu,conſortes regni cœleſtis. Et inter hos quoq;, qui nunc intra eccleſiæ tuæ mœnia uerſantur; tuiq; re/gni inſigne præ ſe ferũt,heu non parum multi ſunt, qui conſpirant cum aduerſario:regniq; tui gloriam, quod in ipſis eſt,dedecorant, ac robur labefactant. Optamus igitur unice tempus illud, quod tibi ſoli notum eſſe uoluiſti, quo iuxta filij tui promiſſum, miſsi Angeli tui purgabunt aream eccleſiæ tuæ, ac ſublatis zizanijs purum triticum colligent in horre/um, ac de regno tuo tollent omnia ſcandala, quum iam nec erit fames, nec paupertas, nec nuditas,nec morbus,nec mors,nec perſequutor, nec ullum om/nino malum,aut mali metus,ſed totum corpus uni/geniti tui ſimul agglomeratum capiti ſuo,regni cœ/leſtis felicisſimo conſortio perfruetur. Qui uero in/terim diabolo tyranno ſeruire maluerint, cum ſuo domino ſupplicijs æternis addicentur. Nimirũ hoc eſt regnum Iſrael, quod Ieſu Chriſto filio tuo reli/cturo terras,& ad te redituro diſcipuli mature reſti/tui poſtulabant.Reddidiſti cœlum ab omni rebelli/one tranquillum eiecto Lucifero cum ſua factione. Sic olim reſuſcitatis in uitã corporibus hominum,

ſeparabis

» ſeparabis oues ab hœdis: & qui regnum Euangeli-
» cum hic pro ſua uirili ſunt amplexi, ad æterni regni
» poſſeſſionem inuitabũtur, quod illis deſtinarat tua
» bonitas ante conditum mundum. Hunc diem à filio
» tuo Ieſu promiſſum, optamus pater in cœlis habitās
» ac regnans, filij tui in terris, hoc eſt, in exilio habitan-
tes, grauati hoc domicilio terreni corporis, & inge-
miſcentes, quod interim obnoxij multis incommo-
dis diſtrahimur à tuo conſortio: unde nobis tũm de-
niq; perfecta felicitas proficiſcetur, quũ aperta iam
facie uidebimus regem ac patrem noſtrum in deco-
re gloriæ ſuæ. Hanc fiduciam nõ nobis præbent no-
ſtra merita, quę ſcimus eſſe nulla: ſed tua benignitas,
quæ filium totum nobis impendit, quæ ſpiritum cœ-
leſtem uelut arabonem huius hæreditatis impartit.
» Quod ſi dederis, ut cõſtanter perſeueremus in filio
» tuo Ieſu, non poteris nos à regni tui conſortio ſeiun-
» gere: cui cũ eodẽ filio & ſpiritu ſancto debetur om-
nis honor, decus, & gloria in æterna ſecula. Amen.

FIAT VOLVNTAS TVA.

PATER altor ac moderator omnium, quos tuus filius agnoſcit fratres: agnoſcit autem qui-
cunque ſyncera fide nomen ipſius in baptiſmo
profeſſi ſunt, clamant è terris filij tui ad te cœlos
inhabitantem, & ab omni rerum conditarum mu-
tabilitate procul ſemotum: optantes quidem uenire

Die Martis

teſt, transfer à me poculum hoc: ueruntamen fiat quod tu uis,non quod ego:ut iam pudeat quemuis hominem ſuam uoluntatem præferre tuæ.Habet caro uoluntatem ſuam, quam tenere deamat homo; habet mundus uoluntatem ſuam, habet ſatanas uoluntatem ſuam à tua multum diuerſam. Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum, quem nobis impertiſti: & mundus ſolicitat ad amorē rerum fluxarum: & ſatanas uult ea, quæ pertrahunt homines in æternum exitiū. Nec ſatis eſt, in baptiſmo nos eſſe profeſſos fore dicto audientes tuis iuſſis,ac renunciaſſe imperio ſatanæ, niſi per omnem uitam cōſtanter id præſtemus,quod ſumus profeſſi.Sed hoc præſtare non poſſumus, niſi tu uires addideris conantibus: ut iam non noſtra uoluntas, ſed tua pater in nobis operetur,quod tua ſapiētia iudicauit eſſe optimum. Qui carni uiuūt,tibi mortui ſunt, & iam filij tui non ſunt. Quin & filijs tuis quandiu corpus hoc terrenū circunferimus, ſubinde negocium faceſſit carnis uoluntas,tuæ præire geſtiens.Da ut ſemper tua uincat uoluntas, ſiue mori nos uis, ſiue uiuere,ſiue affligi, ut corrigamur:ſiue ſubleuari, ut tuæ benignitati gratias agamus. Satanæ uoluntatem ſequuntur,qui ſacrificant idolis:qui conuicijs inceſſunt adorandum filium tuum Ieſum:qui diffidūt illius promiſſis: qui rebellionem parant Euangelio: qui per inuidiam

exitium moliuntur proximo: qui per fas, per nefas in hoc mundo properant diteſcere: qui fœdis uoluptatibus inquinantur. At tua uoluntas eſt, & corpus & animũ habere purum & caſtum ab omnibus inquinamentis huius ſeculi: tuum, filijq́ tui honorem anteponere cæteris omnibus: nemini iraſci, nemini inuidere, neminẽ ulciſci, ſed pro malefactis rependere beneficium: deniq; famem, exilium, carcerem, cruciatus, mortem perpeti citius, quàm à tua ſancta uoluntate diſcedere. Hoc ut indies magis ac magis præſtare ualeamus, adiuua pater cœleſtis, ut indies caro minus reluctẽt ſpiritui noſtro, ut ſpiritus noſter magis ac magis unanimis fiat ſpiritui tuo. Et quemadmodum nunc multis in locis parent uoluntati tuæ, qui obediunt Euangelio filij tui: ita idẽ fiat per uniuerſum terrarum orbem, ut omnes intelligant te ſolum eſſe rerum omniũ monarchã, tuisq́ diuinis legibus uolentes ac lubentes obediant in terris, quemadmodum in cœlis nullus eſt, qui tuæ uolũtati repugnet. Nec poſſumus efficaciter uelle quod tu uis, niſi tua diuina uoluntas nos attraxerit. Iubes ut tuæ morem geramus uoluntati; neq; enim filiorum nomen promerebimur, niſi paternis iuſſis per omnia fuerimus obſequentes. Sed tua pietas, quæ nos nihil promeritos ad hoc honoris adoptare dignata eſt, eadẽ dignabitur & promptam & conſtantem largiri uo-

luntatem

luntatem,ne qua in re diuinæ uoluntatis tuæ preſcriptum pretergrediamur:ſed mortificata carne noſtra tuo ſpiritu agamur ad omnia quæ pia ſunt, grataq́; oculis tuis:ut & tu pater agnoſcas filios non degeneres,& filius tuus agnoſcat fratres germanos,hoc eſt, uterq; ſuum in nobis agnoſcat beneficium, quibus eſt communis cum ſpiritu ſancto gloria in æterna ſecula. Amen.

PANEM NOSTRVM.

PATER noſter cœleſtis, qui tua ineffabili benignitate largiter paſcis omnia, quæ mirabiliter condidiſti, proſpice & nobis tuis filijs in cœleſtem familiam ſelectis,& ex te pendentibus, ſpiritualē ac cœleſtem alimoniam:ut tuæ uoluntati ſeruiētes, adoleſcamus & grandeſcamus quotidianis uirtutum auctibus,donec iuxta naturæ noſtræ modulum perueniamus ad perfectum robur plenitudinis, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Filij huius mundi quandiu non ſunt abdicati, ſed parentibus utuntur propicijs, non ſunt ſoliciti de uictu, nimirum proſpiciente ipſis benignitate paterna. Nos autem multo minus ſolicitos eſſe conuenit, quos Ieſus filius tuus docuit abijcere omnem ſolicitudinem craſtini:confirmans patrem tam opulentum, tam benignum,tam amantem, cui tantopere curæ ſumus, non commiſſurum, ut quum

Die Mercurij

paſſerculis etiam uagis de uictu proſpiciat: quum lilia pratenſia tanto decore ueſtiat, nobis ad filiorum honorem cooptatis ueſtis deſit aut cibus corporis. Sed illa potius omnibus neglectis quærenda, quæ pertinent ad regnum tuum, eiusq́ iuſticiam. Neque enim tibi placet iuſticia Phariſæorum, quæ carnalis eſt, quum tui regni iuſticia ſpiritualis
" ſyncera fide conſtet, & charitate non ficta. Non ma
" gnum eſt tuæ largitati corpuſculum hoc pane fru
" menticio paſcere, quod etiamſi non pereat fame, ta
" men morbo, ſenio, alióue caſu breui ſit periturum:
" ſed filij ſpirituales à patre ſpirituum ſpiritualem il
" lum ac cœleſtem panem flagitamus, per quem ue
" re uiuimus omnes, qui filij tui uere nominamur. Is
" eſt ſermo tuus omnipotens uitæ largitor & altor, quem nobis de cœlo mittere dignatus es fame pereuntibus. Non enim explebat animum noſtrum panis philoſophorum aut phariſæorum: ſed panis ille tuus, quem nobis miſiſti, uitam reddidit mortuis: de quo quiſquis ederit, non morietur in æternum. Per hunc panem reuiximus, per hunc alimur ac ſaginamur, & adoleſcimus ad perfectum robur ſpiritus. Hic nobis quotidie traijciendus in animæ uiſcera: nec ſalutaris eſt, niſi tu pater quotidie dederis.
" Corpus unigeniti tui panis eſt, cuius participes ſunt
" omnes, qui uerſantur in magna domo tua, quæ eſt

ecclesia. Vnus panis eſt,omnium cõmunis,quemad
modũ & nos unũ corpus ſumus, cõſtans ex mẽbris
diuerſis,ſed eodẽ ſpiritu uegetatis. Verum hic quan
quã ab omnibus ſumitur, multis tamen adfert mor
tem. Nõ enim adfert uitam,niſi tu dederis quotidie,
addens tuæ gratię cœleſtis condimentum,ut ſumen
„ tib.ſit ſalubris. Veritas eſt filius tuus,& ueritas Euã/
„ gelica panis eſt, quem nobis reliquit in alimoniã ſpi
„ ritualẽ.Et hic panis multis amarus eſt,qui animi pa/
„ latum febri malarum cupiditatum habẽt infectum.
„ Quod ſi tu pater eum porrexeris,ſuauis erit,reficiet
„ afflictos,eriget collapſos, robur addet infirmis, eri/
get puſillos,deniq; & uitam conferet æternã. Quo/
niam aũt infirmitas humanæ naturæ ſemper in de/
terius prolabitur: quoniam animus quotidie multis
„ impetitur arietibus: quotidie tuo pane filios con/
„ firmes oportet, impares alioqui futuros tot tam ua/
„ lidis hoſtibus, tot aſſultibus, tot terriculamentis.
Quis enim ferat eſſe mundi ludibrium,relegari,pro
trudi in carcerem, uinciri, damnari, torqueri, exui
facultatibus, ſpoliari uxore chariſſima ac dulciſſi/
mis liberis: denique crudeli morte perimi, niſi fue/
„ rit tuo cœleſti pane ſubinde confirmatus? Qui do/
„ cet Euangelicum ſermonem,porrigit nobis hunc pa
„ nem:ſed fruſtra porrigit,niſi tu dederis. Complures
ſumunt corpus filij tui: cõplures audiunt ſermonem
Euangelicum

Euangelicum, ſed nihilo uegetiores diſcedũt, quàm uenerant: propterea quod non promerentur, ut tu pater illis porrigas inuiſibiliter. Hunc igitur panem benigniſſime pater imparti filijs tuis quotidie, donec eo ueſci continget in menſa tua cœleſti, quæ regni filios feliciter explebit perenni copia ueritatis æternæ, qua perfrui perfecta felicitas eſt, neſciẽs deſiderium alterius rei, ſiue quæ in cœlis eſt, ſiue quæ in terris. In te enim uno ſunt omnia, & extra te nihil eſt, quod ſit expetendum, qui cum filio tuo Ieſu, cumq; ſpiritu ſancto uiuis & regnas in omnia ſecula. Amen.

ET REMITTE NOBIS.

Die Iouis

EST quidem illud tuæ uoluntatis pater cœleſtis, autor pacis, & amator concordiæ, ut filij tui quos tua bonitas tot unanimitatis uinculis copulauit, quos eodem animas ſpiritu, eodem baptiſmo purgas, in eadem domo quæ eſt eccleſia ſocias, cõmunibus eccleſiæ ſacramentis foues, ad eandem hæreditatem regni cœleſtis ex æquo uocaſti, quo ſint firmiores, in tua familia uiuant unanimes, neq; quicquam diſſidij ſit inter eiuſdem corporis membra, ſed mutua charitate copulentur: tamen quoniam adhuc mortale corpus circũferunt, fieri uix poteſt, quin per imbecillitatẽ naturæ quædam incidant offenſæ, quæ fraternæ concordiæ ſe-

renitatem

renitatem, ſi non extinguant, certe obnubilent, extincturæ tandem ni tua clementia quotidie condonet, quotidie peccantibus. Quoties autem fratres noſtros offendimus, offendimus & te pater, qui iuſsiſti, ut proximũ noſtrum non ſecus diligamus, quàm noſipſos. Sed filius tuus non ignorans imbecillitatẽ membrorum ſuorum, & huic malo commonſtrauit remedium, in certam ſpem uocans nos, fore ut tua clementia remittat nobis peccata noſtra, ſi nos uiciſſim ex animo condonauerimus, quod frater peccauit in nos. Eſt autem æquiſsima impetrandæ ueniæ conditio, quam præſcripſit filius tuus Ieſus. Etenim qua tandem fronte deprecatur uindictã patris, qui leuem offenſam in fratre ſuo parat ulciſci? Quo tandem ore tibi dicit: remitte iram, quum ipſe perſeueret iraſci proximo? Qua fiducia ſe iactat membrum filij tui, qui quum immunis eſſet ab omni delicto, te pro parricidis in cruce deprecatus eſt, ut ignoſceres, qui ipſe peccatis obnoxius non uult ignoſcere fratri, in quem & ipſe ſubinde peccat: ut hic ſit potius mutua uenię permutatio, quàm ignoſcentia? Ingratum eſt oculis tuis ſacrificium, quod offert iræ memor, & concordiæ ſarciendæ negligens. Ita nos docuit filius tuus, etiam ad altare relicto munere, properandum ad fraternæ pacis reconciliationem.

imitamur quod ille præſtitit: ſi agnoſcis à filio præ-ſcriptam conditionem (nec dubium eſt, quin agno-ſcas) largire quæſumus cuius ille ſpem certam nō-bis præbuit. Sic ille nos iuſſit orare, neq; ſemel con-firmauit nos exoraturos, quicquid abs te in ipſius nomine peteremus. Præbuit ille petendi fiduciam, „ tu per illum largire petētibus ueniam. Agnoſcimus „ imbecillitatem noſtrā, & hinc intelligimus quò tur-„ pitudinis eſſemus prolapſuri, niſi tua cuſtodia nos „ arceret à uitijs grauioribus. Et hanc ipſam infirmi-„ tatem tua pietas reliquit in nobis aduerſus inſolen-„ tiæ periculum, remediū. Quotidie labimur, ut quo-„ tidie tuam glorificemus clementiā. Da pater ut poſ-„ ſimus ex animo condonare fratribus noſtris, ut cōn-„ cordes inter nos te ſemper habeamus propicium: & „ ſi quid offendimus, ſicut offendimus frequenter in „ multis, emendet nos tua paterna correctio: modo „ ne abdices, modo ne exhæredes, modo ne conij-„ cias in gehennam. Semel in baptiſmo condonaſti peccata omnia, non erat iſthuc ſatis tuæ erga nos pietati, quotidianis etiam filiorum tuorum delictis oſtendiſti certum ac paratum remedium. Pro quo tuæ benignitati gratias agimus, qui per filium tuum ac ſpiritum ſanctū tantis beneficijs nos dignaris in gloriam ſanctiſſimi tui nominis perennem. Amen.

Et ne-

Et ne nos inducas in tentationem.

PATER noſter cœlos inhabitans, quanquam nihil eſt quod te propicio uehemẽter extimeſcimus, & mutua charitas nos filios tuos firmiores reddit aduerſus omnem malorũ incurſum, tamen cõſiderantes humanæ naturæ imbecillitatẽ, & incerti, quos tua bonitas dignos iudicet, ut ipſos in amore tui confirmet uſq; ad huius uitæ finem, in qua quandiu uerſamur, mille modis ſolicitamur ad ruinam, non poſſumus eſſe ſecuri. Tota hęc uita undiq; diaboli laqueis eſt plena. Nuſquam ceſſat tentator ille, qui nõ ueritus eſt & filium tuum Ieſum technis ſuis aggredi. Reputamus quot ſatanæ machinis impetitus ſit ſeruus tuus Iob. Recordamur Saulem prius electum, poſt reiectũ à conſpectu tuo. Meminimus Dauid, qui dictus erat uir ſecundũ cor tuũ, eò turpitudinis pertractum, ut adulteriũ homicidio copularet. Videmus Solomonem, cui in principio regni dederas ſapientiam ultra mortales omneis, eò dementiæ perductum, ut peregrinis ſimulacris immolaret. Venit in mentẽ, quid acciderit apoſtolorũ tuorũ principi, qui fortem uſq; ad mortis ſocietatẽ animũ profeſſus ter dominũ ſuum abiurauit. Hæc atq; huiuſmodi multa cum conſi-

Die Veneris

eſſe perpetuo uoluit, ne dormitantes & oſcitantes inciperemus noſtris præſidijs fidere: ſed iugiter aduerſus tentatoris aſſultus, ſobrietate, uigilantia, precatione nos muniremus, ut nec hoſtem prouocaremus, memores imbecillitatis uirium noſtrarũ, & tamen aduerſus ingruentem tentationis procellam infractis animis conſiſtamus, tuo freti præſidio, ſine quo nihil poſſumus. Pateris tu quidẽ nõnunquam incidere tentationes, uel ut explores, ſpectatamq́ reddas tuorum tolerantiam, quemadmodum tentatus eſt Iob & Abraham, uel ut huiuſmodi flagellis caſtiges & emẽdes delicta noſtra: ſed quoties id pateris, rogamus, ut idem tentationis facias felicem exitum, ac uires impartias ponderi malorũ irruentium pares. Ingens periculum eſt, quoties intentatur bonorũ direptio, exiliũ, probra, carcer, uincula, diri cruciatus corporũ, mortes horrendæ. Sed nõ minus diſcriminis eſt à proſperitate blandiente, quàm ab aduerſis terrorem ingerẽtibus. Cadunt à dextris pariter ac ſiniſtris innumeri. Alij metu pœnarũ territi ſacrificant dæmonijs: alij fracti malis, blaſphemijs afficiũt adorandum nomen tuum. Rurſus alij uenenato poculo felicitatis mundanæ inebriati, ſpretis tuis dotibus, reuoluuntur in uolutationem cœni prioris: uelut Euangelicus ille filius, qui prodacta cum ſcortis omni paterna ſubſtantia, eò miſeriæ

perductus

perductus eſt, ut porcis etiam ſuas ſiliquas inuideret. Scimus aduerſariũ nihil in nos poſſe, niſi tu permiſeris. Proinde non recuſamus obijci quibuſcunq; periculis, modo tua clementia, & aduerſarij inſultũ, & noſtras uires moderreris. Sic enim fiet, ut etiam ſiquando fuerimus inferiores in congreſſu, tamẽ hoc tua ſapientia uertat in bonum noſtrum. Sic uicit filius tuus ſemper adorandus ſatanam, ſic carnem, ſic mundum, ut quũ maxime uideretur oppreſſus, triumpharet maxime. Ac nobis ille pugnauit, nobis uicit, nobis triumphauit. Vincamus & nos illius exemplo, tuo præſidio per ſpiritum ſanctum ab utroque prodeuntem in omnia ſecula. Amen.

SED LIBERA NOS A MALO.

PATER omnipotens, tua gratuita benignitas nos ſemel à peccatis expiatos, ab impuriſſimo patre diabolo liberauit per Ieſum Chriſtum filium tuum, & in honorem nominis ac hæreditatis adoptauit: ſed ita, ut quandiu uerſamur in terris, perpetua lucta ſit cum hoſte, nihil non moliente, ut nos quibus inuidet tuũ beneficium, in ſuũ ius retrahat. Horreſcimus animo, quoties recordamur quàm fœdum patrem habuerimus, quum eſſemus mancipia peccati, quàm infelici hæreditati fuerimus deſtinati, *Die ſabbati*

mille etiam artibus ac dolis inſtructã in noſtrã perniciem. Nunquam dormit, nunquam ceſſat, ſed ſemper obambulat, ueluti leo fame rugiẽs, captans, quæritans, ac uenans quem deuoret. Nimirum tui pater eſt diſſimillimus. Tu enim natura bonus ac beneficus, ouem erraticam reportas ad ouile, morbidam ſanas, extinctam ad uitam reuocas, inimicos etiam tuos blaſphemos in ſanctum nomen tuum, amore tuo præuenis, & ad ſalutem æternam inuitas. Ille odio inſatiabili erga nos, à quibus nunquam læſus eſt, nihil aliud molitur, quàm ut quàm plurimos
" ſecum in exitiũ pertrahat. Inſignis cuiuſdam mali
" ciæ eſt, gratis nulloque ſuo commodo uelle perdere,
" à quo quis nõ eſt iniuria laceſſitus. At hic ſuo etiam malo imminet in malum eorũ, quos tu in tutelam
" tuam ſeuocaſti. Non tu illum talem condideras, ſed
" eò maliciæ delapſus eſt, poſteaquàm ſibi placens,
" tuæ maieſtati ſubiectus eſſe noluit. Proinde ſtimulatus inuidia, primos noſtri generis parentes, arte circumuentos pellexit in mortem, inuidens illis paradiſi uoluptates, quum ipſe ſeſe cœli gaudijs ſpoliaſſet. Nũc etiam acrioribus inuidiæ ſtimulis uritur, quod paradiſo excluſos ſubuehis in cœlum: quod morti deſtinatos per fiduciam in Ieſum filium tuũ ad beatam immortalitatem inuitas: quod ipſius etiam maliciam uertis in cumulum tuæ gloriæ, noſtræ ſalutis.

Proinde quanquam ille multis merito formidabilis eſt,tamen conſolatur nos tua bonitas:quæ plus po/teſt ad ſalutem,quàm uniuerſa illius malicia ad per/niciem.Agnoſcimus noſtram imbecillitatē, ſed non expaueſcimus hoſtis incurſum, ſiue uiuimus, ſiue morimur,quandiu te merebimur habere protecto/rem.Non metuimus exitium ab illo malo,quandiu Amen
continget adhærere bono. Hæc uota filiorum tuo/rum pater æterne ſi pia ſunt, ſi iuxta formam à filio tuo Ieſu præſcriptam concepta,certa nos habet fiducia, tuam boni/tatem præſtaturam quod petimus.

DOMINICAE PRECATIONIS FINIS

BASILEAE IN OFFICINA FROBENIANA
PER HIERONYMVM FROBENIVM
AC NICOLAVM EPISCOPIVM
ANNO M. D. XXXIII
MENSE MARTIO.

FRO BEN.